

Українське Нозацтво

Рік XIX.

Травень — Серпень 1983

Ч. 2 (69)

Торонто

1983

Канада

Українське Козацтво

Рік XIX.

Травень-Серпень 1983

Ч. 2 (69)

З М І С Т

	Стор.
1. Б. Олександрів: Великодні думи (вірш) — — — — —	2
2. А. Нуцинський: Стародавні великодні звичаї... — — — — —	3
3. Р. Нупчинський: Великдень (вірш) — — — — —	8
4. В. Начмар: Суд Пилата над Ісусом Христом — — — — —	8
5. Б. Нижанківський: У Воскресний День (вірш) — — — — —	12
6. Є. Дмитрин: Гошівські дзвони б'ють — — — — —	12
7. Гр. Чупринна: Великодні дзвони (вірш) — — — — —	15
8. Архип. Сергій Ніндзерявий-Пастухів: Христос з'явився Хомі... — — — — —	17
9. Левко Гусин: Молитва (вірш) — — — — —	20
10. Тарас Мельничун: Матері (вірш); Матері моїй (вірш) — — — — —	21
11. Яр Славутич: Монолог перед шаблею (вірш) — — — — —	22
12. Теодор Мацьків: Про одну деталь у битві під Полтавою — — — — —	22
13. Яр Славутич: Ворог (вірш) — — — — —	31
14. Олексій Коновал: Чи все нам відоме про Сірна? — — — — —	32
15. Вол. Кульчицький: Участь козаків у битві під Віднем (1683 р.) — — — — —	40
16. М. І. Г.: Шевченкова "Княжна" й голодомор в Україні — — — — —	44
17. Іван Франко: Багно гниє... (вірш, уривок) — — — — —	46
18. М. Вороний: Краю мій рідний... (вірш) — — — — —	46
19. Р. Млиновецький: Голод в Україні (1921-22 рр.) — продовж. — — — — —	47
20. Л. Грабузович: Європа й людоджер (вірш-байка) — — — — —	53
21. О. Олесь: Тиждень терпів я... (вірш) — — — — —	54
22. В. І. Гришко: Український "голодомор", 1933 (продовж.) — — — — —	55
23. Іван Світличний: ** (Я хочу хліба!) — вірш — — — — —	60
24. Т. Матвієнко: Батько (вірш, уривки) — — — — —	61
25. В. Ємець: Мій перший публічний виступ з бандурою (продовж.) — — — — —	65
26. Яр Славутич: Боровини (баляда) — — — — —	74
27. У. В. Н.: Накази — — — — —	76
28. Державний Архів Канади (Матеріали про Дмитра Донцова) — — — — —	84
29. Осип Івах-Байда: Ювілей П-ва Ст. та Ол. Шевчуків — — — — —	85
30. Всеволод Д-ло: "На Тамань їду" — — — — —	87
31. 85-річчя Ген. Значк. УВН, дипл. інж. П. Петренка — — — — —	90
32. Пленарна сесія СКВУ — — — — —	90
33. М. І. Г.: Ще одна свіжа могила (Сл. п. Ген. К. Мандзенна) — — — — —	94
34. Інєр: Секретна зброя — — — — —	96

Обкладинка: Гетьман Іван Мазепа мистця Сл. п. Петра Андрусева.

Борис Олександрів

ВЕЛИКОДНІ ДУМИ

Весняний шум, співучі тони
І небо золотом горить...
“Христос Воскрес!” — співають дзвони,
Колишуть піснею блакить.

І кожен раз, як дзвони гулом,
Лунають величі слова, —
Як голос давнього — минуле
У наших душах ожива...

У синю далеч лінуть мрії...
О, краю сонця і степів,
Щоб загубить свої надії,
Ти довго-довго так терпів!

Але ніколи світло раю
Не погасало в душі гроз,
Тож вірю я, і ти, мій краю,
Так само вічний, як Христос!

Настане день — і морок туги
Розіб'є променем ясным,
Із ночі кривди і наруги
Ти вийдеш чистим і міцним.

І не злоба, не дух мамони
У краю волі буде жить,
А тільки — Бог, Воскресні дзвони,
Великдень, сонце і блакить...

Антін Кущинський

СТАРОДАВНІ ВЕЛИКОДНІ ЗВИЧАЇ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

Кожний народ має свої звичаї, що виробилися протягом багатьох століть і стали скарбом його культури. Звичаї, як і рідна мова, є тим найміцнішим елементом, що об'єднує окремих людей в один народ. Передача тих звичаїв з роду в рід, з покоління в покоління творять національну традицію, освячену віками, своєю самобутню духову культуру.

Існує повір'я, що той, хто забуває звичаї своїх батьків, карється людьми і Богом. Він блукає по світі і ніде не зможе знайти собі притулку, бо він загублений для свого народу. Друге українське повір'я каже, що від тих батьків, що не дотримуються звичаїв, родяться діти, що стають вовкулаками. Вовкулака — це завжди понура, завжди чимось невдоволена одиниця, яка з людьми не вітається і добрих звичаїв людських не знає і, звичайно, до церкви не ходить. Тарас Шевченко, звертаючись до України, як до матері, що вічно страждає, питається: "Чи ти рано до схід-сонця Богу не молилась? Чи ти діточок непевних звичаю не вчила?". Отже наш національний геній вважає, що не вчити дітей своїх звичаїв — це такий же великий гріх, як гріх не молитися Богу... А гетьман Іван Мазепа сказав: "Свое забудеш — твій корінь всохне"!

Велика своїми просторами Україна, населена людністю, що перебувала в різних історичних, природних, економічних і політичних обставинах. Але прадідівські звичаї та виплекана століттями рідна мова, з багатством її різних говірок, були тими своєрідними цінностями, що своєю силою перемагали всі шкідливі впливи-намагання, які працювали і працюють на руйнування єдності та на знищення нашої стародавньої, самобутньої духовної культури.

З народних звичаїв творилося звичаєве право, як неписані закони, що їх свято дотримувався наш народ. Ярослав Мудрий, списавши їх в "Руську Правду", створив з них, 900 літ тому, вже писані закони. Військо Запорізьке також правилось 200 років старими козацькими традиціями, без писаних законів, на базі освячених рідних звичаїв, як основних складових елементів української культури — традиції.

Українська духовна культура творилася ще за давніх сивих часів дохристиянського періоду і ті староукраїнські традиції увійшли в плоть і кров наших предків, і хоч пізніше набрали християнської символіки, але залишилися назавжди самобутніми. Ми ж і тепер не

уявляємо собі Великодня без паски. А це ж хліб святий, що є ознакою добробуту давньо-хліборобської української нації, нації, що любить працю на землі і тому осілої на своєму власному споконвічному терені. Тому **паска** є у нас найголовнішою частиною комплексу поживи, призначеної для Великоднього посвячення, що його звичайно й називаємо — “**посвячення паски**”.

Тоді як у москвинів, народу, що жив з випасу худоби, народу кочовобродячого, що шүкав поживи своїм стадам, а потім і для себе, на рахунок чужої власності, головним предметом для посвячення є “барашек”, то є ягнятко.

Наші великодні звичаї носять християнський характер, хоч і мають сліди давніх часів. Бо ж наші пращүри ще жили ближче до природи і бачили та спостерігали Божу силу в природних явищах.

Уже сама назва “Велик-День” вказує на те, що нарід святкує цей день, що є великим, довгим днем, бо ж подію Христового Воскресіння в наших обрядах святкується урочисто, починаючи вночі, а потім і в день свята з гаїлками. В передхристиянські часи — це було свято сонця, коли день по веснянім рівноденні ставав уже довшим за ніч.

Тому не уявляємо собі Великодня без писанки (окрема тема). Яйце ж це символ життя, що колись було символом народження сонця.

Тут постараємось, хоч коротко, пригадати наші давні церковні обряди та народні звичаї, пристосовані до сонячного радісного свята Воскресіння Христового.

В останню перед Великим постом “прощальну” або “прощену” неділю, по першій молитві Св. Єфрема Сірина, сам священик перший у церкві просить у своїх прихожан прощення гріхів. Цей дуже зворүшливий обряд він виконує з доземними поклонами, навіть навколішки. Так само просять прощення, один в одного, і всі люди, а відповідь на те однаково традиційна: “**Хай Господь простить!**”. Той самий звичай просити прощення перед близькими відбуває кожний перед сповіддю.

В перший “**жилавий**” **понеділок** Великого посту їдять гіркі рослини: хрін, редьку, часник, цибулю, пампүшки з часником та цибулею, цілком пісні, як у кого, то і без олії. В той же день їдять спеціальну страву “**шүлики**” — сухі коржі “опрісноки” з маковим молоком. При цьому горілкою чи вином “прополоскується” вуста від усякої вчорашньої скоромини. По обіді йдуть до церкви “на поклонни”, щоб вислүхати прегарний формою та глибокий змістом канон Св. Андрія Критського.

В п’ятницю увечері відбувається перша пасія. **Пасії** — це звичай чисто український і в Московщині цілком невідомий. На пасіях читають страсні євангелії.

У піст, коли хто згадує про щось, що має статися по Великодні, то йому годиться сказати: **“Як Господь сподобить Великодніх свят діждати”**.

На пасіях і перший тиждень посту проскурниці й бублейниці продають під церквою проскури, бублики, маківники, цукерки на меду та взагалі всякі пісні солодощі.

На першій тижні посту до суботи зносять до церкви глечики з медом на “поминовення померлих”. На глечики кладуть **граматки** та світять над ними свічки. Той мед лишається аж до **Лазаревої неділі**.

За передхристиянської доби — це було свято весняного лісу, його відродження після довгого зимового сну. Тепер у нас це **Вербна субота**, коли на утрени, що відправляється увечері, священик роздає свячену вербу — не зв’язану в пучки, а окремими галузками. По виході з церкви, вірні б’ють легенько один одного тими галузками, приговорюючи: **“Не я б’ю, верба б’є! За тиждень Великдень. Не вмирай і Великодня дожидай! От недалечко червоне яечко!”** Вербі бо приписується магічна лікувальна сила і її вживається в народній медицині. Дівчина на виданні садить принесену галузку верби в себе на городі та пильно її поливає. Як верба прийметься, то цього року до дівчини завітають старости.

У Лазареву неділю дозволяється навіть ченцям їсти рибу і випити вина (“точію по красовулі”), як зазначено в деяких церковних книгах, бо, видно, тих “красовул” уживалося більше, хоч кому доводилось бачити таку давню монастирську “красовулю”, то вона вміщала найменше понад один літр.

На **Страсній седмиці**, в “Чистий четвер”, в катедральному соборі **єпископ відбуває зворушливий обряд миття ніг** дванадцятьом священикам. Тоді ж увечері відбувається читання дванадцяти евангелій про страсті Христові. В сиву давнину — це було свято покійників, що з прийняттям християнства присвячено страстям Господнім. Люди стоять з запаленими свічками. **Страсну свічку**, запалену в церкві, доносять до своєї хати і, на покуті перед святими образами, на свіжо побіленій стелі, **накурюють страсний хрест**.

Палення свічок чи то “за здоров’я” перед святими образами, чи “за упокой” (напр., на панахидах) є нашим прегарним східним звичаєм, що символізує собою, не тільки жертву Богові, як от пахучий дим ладану, але й **горіння сердець любов’ю до Бога...** Страсну свічку ставиться на якийсь час перед іконами, а потім погашену ховається за образи. Коли б довелось кому в хаті вмерти, то йому до рук дають запалену страсну свічку, щоб “умер во Христі і со Христом”. Дехто

на другий день, у **Страсну П'ятницю**, відносить свічку, деколи разом з вербою, та ставить над плащаницею. Дехто і страсну свічку, і вербу зберігає за образами.

Та ось ми вже перед урочистою **Великодною відправою**, що відбувається **виключно вночі**, щоб **"Христос Воскрес"** заспівати **точно опівночі**. Всі виходять з церкви. Парубоцтво брало і виносило хорунги й хрест, а старші чоловіки — образ Воскресіння Христового, Євангелію та артос, а чотири поважні дідусі виносили плащаницю до вівтаря. **Сторож** уважно оглядав церкву, щоб ніхто не залишився всередині. Коли всі вже вийшли, він замикав двері і сам **ставав на варті** — **"щоби відьма не взялася рукою за замок"**. За народним віруванням, всі нечисті сили, відьми, упирі і т. п. втрачають у Великодні свята свою силу.

Коли вперше заспівують **"Христос Воскрес"**, мисливці, що стоять з рушницями надворі, стараються в ту ж хвилину вистрілити: **"їхні постріли убивають чорта"**. На Поділлі та в інших західних областях, парубки на той момент приготувляли **"моздір"** і також з нього стріляли...

Хто хотів розбагатіти, той ставав у куток, тримаючи в руці срібну монету. На виголос священика **"Христос Воскрес"** він замість **"Воїстину Воскрес!"** відповідав: **"Анталуз маю"**. Вірили, що від того монета набирає чародійної сили і, де б вона не була, все одно повертається до свого господаря і приводить з собою інші гроші. Так вірили в Уманщині. Замість відповіді **"Воїстину Воскрес!"** можна щось собі задумати і те здійсниться.

Хто вмер в часі трьох днів Великодня, то душа його піде просто в рай, яким би він великим грішником не був. Таку магічну силу словам **"Христос Воскрес"** приписували народні вірування. Ця чисто християнська віра в Божу ласку була дуже поширена серед наших народних мас. З того ж приводу запорізькі козаки видумали такий великодний напівсатиричний вірш: **"Всі гуляють, прославляють Воскресшого Бога, бо вже тая всім до рая отверта дорога"...**

По Великодній літургії відбувається свячення пасок, звичайно навколо церкви. Українським звичаєм святять такі наїдки й напитки: паску; крашанки; сир; молоко; ковбасу; хоч малий кусник сала, а хто має, то смажене поросся, як теж, як символ домашньої осілої господарки, а не скотарства, — сіль, горілку й ніж. Тут цікаво зазначити, що нарід освячує ніж для різання святої страви, а може, і як старовинне знаряддя своєї праці, або, як символічне знаряддя зброї в обороні проти ворогів, замість меча княжої доби та козацької сестри улюбленої — шаблюки.

В Україні існували дуже докладні звичаї при **печенні пасок** різних родів: **жовтих, білих і чорних**, а всього до **40 сортів**. Але описувати ті звичаї тут не маємо часу й місця.

В Слобожанщині був звичай, що як прийдуть з церкви зі свяченим, то відразу мастили натщесерце свяченим салом губи, ніс і обличчя, **“щоб уліті не боліло й не тріскалось від вітру й сонця”**.

В інших місцевостях, перед тим, як сісти за стіл розговляться, вся родина вмивалась. Мати наливає в череп'яну миску холодної води і на дно кладе три червоні крашанки. Першою вмивається дівчина, потім хлопці і мати, а останнім — батько. Після кожної особи воду міняють, але крашанки лишаються ті самі. Їх потім вибирає дівчина, щоб краща була... Найстаріша форма обряду розговіння була на Поділлі, Волині й Галичині. Господар обходив тричі навколо столу з мискою, наповненою свяченим. Ставши обличчям до святих образів, він розрізує на тарілці кілька свячених яєць і кінчиком ножа або ложкою підносить частинки яйця кожному до рота, ніби причащаючи і промовляє: **“Дай, Боже, ще й на той рік дочекатися світлого празника Воскресіння Христового в щасті і здоров'ї!”** На Полтавщині був звичай ставити на великодний стіл тарілку, на якій **могилою** насипана земля з зеленою “травичкою”. (Для цього, два тижні до свят, засівали цю землю вівсом або іншим зерном). **Навколо цієї могилки** клали **стільки червоних крашанок, скільки в цій хаті померло рідних**. Отже, це символічна могилка, яка стоїть на столі поруч з паскою цілий тиждень. Сама ж зелень нагадує пробуджену на весні природу.

Під час розговін не забувають “промочити горло”, але упиватися не можна, бо, **“як уп'єшся на розговінах, то цілий рік будеш ходити немов у півсні, так тебе Бог покарає”**.

На другий день Великодніх свят буває **“Обливаний понеділок”**. Тоді парубки, зустрівшись з дівчатами, обливають, по можливості, несподівано, водою. За це дівчата обдаровують їх крашанками, а у вівторок можуть віддати тим же, то є обливати хлопців, а то зненацька, не жаліючи ні святкового убрання — так, точно так, як хлопці з ними поступали. Давні вірування в **очищуючу силу вогню й води** залишились в народному побуті і до наших часів. Коли на весні дівчина й хлопець будуть облиті водою, — будуть улітку дощі, буде урожай, а облиті будуть чисті, здорові, сильні, розумні, а дівчата одружаться з вимріяними хлопцями, а хлопець — зі “своею” дівчиною... У першу по Великодні неділю **Хомину** відбуваються **“проводи”** з хрес-

ним ходом на могилки христосуватись зі своїми помершими та на добру пам'ять по них давати милостиню бідним.

Під тяжкою рукою ворога, москвина, замовкли дзвони України. Наша Батьківщина, слізьми й кров'ю полита, не може вільно святкувати Великодніх свят. Не дзвонять передзвонами веселі дзвони. Важкий камінь неволі лежить на грудях України. Але ми віримо, що той камінь буде скинений найміцнішою рукою святої Правди і, як Христос Воскрес, так з Його святої волі Воскресне й Україна!

Роман Купчинський

ВЕЛИКДЕНЬ

Великдень... Скільки різних дум	І лиця розпогоджені
Мені наводить він...	Старих дідів, батьків.
І спів дівчат, і хлопців шум,	Серця їх мов відроджені
І яносрібний дзвін,	Під великодній спів.

І чисту синяву небес,
І перший в році грім,
І правду, що Христос воскрес
І дав надію всім.

1943.

В. Качмар

СУД ПИЛАТА НАД ІСУСОМ ХРИСТОМ

Урядовий палац римського намісника, претор, у Єрусалимі, був розкішний та величавий. Цілий будинок, великих розмірів, був збудований з дорогоцінного тесаного мармуру. Подвійні мармурові сходи вели до брами будинку, що пишався на узбіччі.

Закон жидівського права, на сторожі якого стояв **Синедріон** — старшинська рада жидів, у числі 71 членів, строго забороняв увіходити жидам до поганського дому. Тільки жовніри та слуги запровадили **Ісуса Христа** до залі перед **Понтійського Пилата**. Архієрей і Синедріон лишилися перед палатою. Їм не годиться оскверняти себе, бо тоді не могли б їсти паску. Зрештою, єрусалимський нарід і римський намісник взаємно себе ненавиділи. Як усі римляни, Понтій-

ський Пилат погорджував людьми східного походження, а жидів, зокрема, ненавидів до безтями.

У такому чуттєвому настрою Пилат виходить на балкон палати, перед якою товпилася кількатисячна юрба, повна злоби та ненависті до Ісуса Христа. Адже ж у попередню ніч, **потайки, у домі первосвященика Каяфи**, а не в судовій залі Газит, **Синедріон виніс присуд смерті на Ісуса Христа**. Цілу ніч ота роз'юджена товпа глумилася над Ісусом, дошкулуючи йому різними наругами та прикростями. Одначе, щоб їхня зухвалість над справедливістю мала бодай відтінь якоїсь легальності, архіереї та Синедріон уже досвіта, в п'ятницю, прибули на зборище. Йшлося про те, щоб Ісуса вдруге засудити на смерть, бо римський цісар не надавав жидам, чи пак Синедріонові, права судити на смерть. **Право карати** будьякого злочинця **смертю належало римському намісникові**, в даному випадкові в Єрусалимі, Понтійському Пилатові.

З балкону Пилат звернувся до Каяфи та первосвящеників словами погорди та зневаги: **“Яку провину приносите на цього ось тут Чоловіка?”** Це несамовито збентежило вчорашніх “суддів” — Синедріон. Каяфа та головні первосвященики надіялися, що Пилат з нагоди їхнього великого свята — пасхи буде лагідний і прийме всі їхні скарги на Ісуса. Тому жидів охопила страшенна лють на Пилата. Вони крикнули з пересердя: **“Якщо б Він не був винен смерті, то ми не були б привели Його до тебе”**. Отож, вони сказали Пилатові, що домагаються не суду, а затвердження вчорашнього присуду смерті, схваленого Синедріоном на Ісуса.

Пилат, склавши руки, стояв на балконі та обсервував розлючену юрбу. Він догадувався про наміри жидів і їхніх первосвящеників. Бачучи, що товпа шаліє і не подає конкретних доказів вини Ісуса, Пилат звернувся до товпи й іронічно промовив: **“Візьміть Його та судіть на основі вашого закону”**. Отим виявив Пилат і ствердив, що всі обвинувачення жидів на Ісуса є нелегальні. При цих згрідливих словах Пилата, члени Синедріону збагнули своє хитке становище. Вони не могли допустити, щоб Пилат виправдав Ісуса, тому вони почали кричати: **“Нам невільно нікого вбивати”**, даючи таким чином до пізнання Пилатові, які є їхні домагання.

Чи повторяти перед Пилатом безосновні закиди, на основі яких Синедріон засудив Ісуса на смерть? Ні! Адже ж там свідчили підкуплені, ложні свідки проти Ісуса. Зрештою, Ісус на **запит Каяфи: “Заклинаю Тебе Богом Живим, щоб Ти нам сказав, чи Ти є Син Божий?”** Ісус відповів без вагання: **“Так, ти сказав”**. Тоді Каяфа роздер свою ризу й сказав: **“Навіщо нам свідків, Він сказав хулу, що ви гадаєте?”**, поспитав членів Синедріону. Ті заревіли: **“Він є винен смерті”**. Одначе жиди знали, що це ніякий закид перед Пилатом. Тимто вони **придумали миттю три нові, інші “закиди”**, які підходили б до впадоби римському намісникові. Ось вони: 1) **“Ми переконалися, що цей Чо-**

ловік підбурює нарід. 2) Ми довідались, що Він забароняє людям платити податки цісареві. 3) Ми чули, що цей Чоловік є Помазаником, що Він є Царем". Правда, Ісус ніколи не проголошував себе царем, але прилюдно голосив у своїх науках, що Він є обіцямим Месією. Якщо б Ісус був хотів проголосити себе царем, піднявши жидівський прапор проти поганського Риму, закликав не платити дань римському цісареві, якщо б бунтував нарід в його неволі, словом, якщо б Ісус був зробив те, що йому жиди закинули, то кожен жид пролив би останню краплю крови за Ісуса. Навпаки, Ісус Христос дав усім до пізнання, що Він не прийшов на цей світ як політичний реформатор, а як Син Божий. Тому теж увесь жидівський нарід ненависно виступив проти Нього.

Пилат збагнув, що жиди оцими новими скаргами хочуть його настрашити й тому поглянув на них з ще більшим обридженням. З його сивих і зимних очей сипало огнем, а його уста скривилися судорожною наругою до жидів. Зірвавшись з судейського трону, він вийшов до претору, давши наказ полковникові гвардії вести за собою Ісуса. Таким робом Пилат дав жидам зрозуміти, що він їм не довіряє, що він самий переслухає в'язня і, що він, не боїться погроз жидівської товпи. Водночас жидівське священство вмить зрозуміло, куди прямує Пилат. І коли Христа взято з-перед їхніх очей, вони почали кричати і богохулити.

На лискучій, мозаїковій долівці палати Пилата, Ісус став віч на віч з Пилатом. Мертву тишу перервали водограї, з яких вода з легесеньким шелестом падала на широкі листя лілей, що прикрашували нутро залі. Ісус стоїть поміж мармуровими стовпами, які підтримують відомий золотий дах, збудований царем Іродом, що тому 33 роки хотів убити Дитятко Ісуса. А тепер Пилат зайняв місце царя Ірода. Пилат вперше в своєму житті, багатому на різні пригоди, став перед лицем загадкової особи, якої поведінка та самий зовнішній вигляд належать до іншого світу. Пилата не цікавили дві перші скарги, що їх висунули жиди. Ні, він з якимсь острахом і зацікавленням запитав про третій закид жидів. **"Чи Ти є Цар Іудейський"?**

Ісус спокійно підніс голову й заглянув у вічі свого судді. "Чи ти це від себе питаєш, чи може другі це тобі про мене сказали?" Отак відповідь Ісуса геть збентежила Пилата. Він зближається до Ісуса та розпитує про життя і спонуки, які цим життям руководять. Він

особливо хоче знати, що саме спонукало весь жидівський нарід так ненавидіти Ісуса. Тому він простягнув свої руки і запитав: **“Що Ти учинив?”** Ісус так відповів Пилатові: **“Моє царство не є з цього світу. Якщо моє царство було б з цього світу, тоді мої слуги були б стара-лися, щоб я не попав у руки жидів. Ні, моє царство не є тут”**.

Пилат був збентежений й здивований такою відповіддю Ісуса. Він переконався, що перед ним стоїть Особа так Божественна, як і чоловіча. Пилат знову схиляється до Ісуса і питає з ще більшою цікавістю: **“Чи Ти таки цар?”** Ісус відповів: **“Ти кажеш, що я є цар. На це я родився, щоб дати свідоцтво правди. Кожний, хто слухає го-лосу мого, є з правди”**. Однак Пилат тільки стиснув плечима й за-питав Ісуса: **“Що є правда?”** В його голові закружляло. Він усвідомив собі, що він є практичний політик, а не філософ, як Сократ і Плятон. Пилатові видалося, що й Ісус є також такий ідеаліст і можливо є жертвою своїх мрій про своє царство. З такими думками Пилат встав і вийшов на балкон з Ісусом.

З'ява Пилата призвела юрбу до ще більшої люті. Несамовиті вигукі прорізували громом усе довкілля. Пилат непокоївся і бентежився мовчазним спокоєм Ісуса. Він звертається до Христа, щоб боронився перед закидами товпи. Однак Ісус не відізвався ні словечком. І тому Пилат, зачувши голоси юрби, що Ісус навчає людей від Галилеї аж по Іудею, почав хитрувати. Користаючи з того, що вла-ду над Галилеєю має тетрарх Ірод, рішив відослати Ісуса до Ірода, щоб цей його судив. Наблизившись до юрби, вияснив їй своє рішення, думаючи, що позбудеться прикрого обов'язку в тій справі.

Якби Пилат був справжнім суддею, а менше політиком, суддею, а не дипломатом, оборонцем справедливості, а не політичним спекулянтom, він був би увільнив Ісуса. Бо сам він признав, що не знаходить у Нього жодної вини. Коли б Пилат слухав своєї совісті, то його ім'я було б записане в історії золотими буквами. А так його ім'я згадується у символі віри, як нищителя правди і справедливості. **Пилат, як і всі люди без засад, був боягузом і мужем без честі**. Це підтверджує Пилат у другому суді над Ісусом, коли велів його бити та в кінці, не зважаючи на те, що не знайшов Спасителя винуватим, узяв воду й **вмив руки**, заявивши: **“Я не винен крові цього Праведника”**. Значить, Пилат потвердив присуд смерті Синедріону на Ісуса Христа проти свого переконання.

Б. Нижанківський

У ВОСКРЕСНИЙ ДЕНЬ

Ти вмів нести вінок, що терням ранив скроні,
І бути вмів сильним в юрбі зрадливих лиць,
Хоч кров з одвертих ран текла вогнями грані,
Хоч м'язи рук і ніг не були з твердих криць.

Ти сильним бути вмів, опльований і скутий,
І не просив житя Ти у катів Своїх,
І серед лютих мук, у болю незбагнutih,
Ти вірив в третій день, що стати мав Твоїм!

І ми хотіли б теж нести вінки тернові
І на Голгофу йти під звук грімких пісень,
Хоч місця на землі забракло нашій крові,
О, Христе, ми, як і Ти, на третій ждемо день!

Євген Дмитрик

ГОШІВСЬКІ ДЗВОНИ Б'ЮТЬ

Коли Великий Віз золотими колесами викотився на половину неба, а його дишель стирчав допіру за Стриєм, три невістки старої Мокрини, як три білі душі, стали на обрії.

Мокрина чекала на них при дверях хижі.

— Христос воскрес!

— Воістину воскрес!

І Мокрина цілувалася з невістками. Вони клали свої малинові губи на її поранених руках.

— Спішімся, мамо! Вже гошівські дзвони кличуть на Воскресну Утреню! — каже наймолодша, Марія. Та, яка ще торік повісила

свій розум на шибениці побіч свого Олексі. Це тоді, як його енкаведисти вішали на сам Великдень посередині села, а ціле село зігнало отарою під шибеницю... А Олекса, ідучи на смерть, казав ворогам:

— Воскрес Христос! Воскресне Україна!..

Його труп гойдався на вітрові на довгому путі і три дні нагадував ці слова тій отарі...

— Це, невістко, тобі в твоїх ушках, голубонько, дзвонять ті гошівські дзвони! Це їх гомін завис над ярами і кружляє орлом над верхами! Це наша земля ввіссала, як кров, їхні звуки і ти їх чуєш! І я їх чую... І чутимемо їх тоді, як смерть візьме наші кості в оберемок і заборпає в рідній землі... Це кожна ялиця, всі бучки, дуби на своїх кучерявих чубах колишуть їхню кучеряву пісню... Це наші потоки, річки несуть на своїх срібних хребтах той срібний гомін. А його чують усі люди, і ті, що в полонині, і що по верхах, і ті, що по долах. І чутимуть їхні діти, і діти їхніх дітей, і праправнуки!.. Немає такої сили, голубонько, щоб заглушила гошівські дзвони, щоб задавила їхній гомін, що кличе на Воскресну Утреню!.. Це доки сонце сміється до нас Божим сміхом, доки верхи кучерявляться в хмарах, а наші хижі туляться до нашої землі на полонинах...

Говорила стара Мокрина. Невістки слухали, втирали сльози вишиваними запасками, клали паски, колачі і яйця, і писанки, і печене порося в хустки. В'язали... Пішли...

Бродили горі потоком, попідкасувавши спідниці, щоб загубити слід за водою. Щоб ворог, який замкнув в арешті полонини, верхи і всі стежки, нюху не зачув, куди ідуть... А тепер яр зеленими чубами відгороджував їх від неба.

Коли сонце почало стягати темне рядно з карпатських верхів і само видряпалося на частокіл верхів, бабу Мокрину і її невісток зупинив між вивертами голос:

— Стій! Хто йде?..

— Це я, стара Мокрина, і мої невістки.

— Моя кличка і ваша кличка нині: Христос Воскрес!

— Воістину Воскрес! — відповіли кущі і ялиці.

... Як Мокрина з невістками вийшла на полонину, впала на коліна, а за нею невістки. Це їм видалося, що вони в гошівському хра-

мі: між ялицями на престолі стояла Гошівська Божа Матір, а перед престолом, в пахучому зіллі, клячали повстанці. Командир читав воскресні молитви, а повстанці пошепки повторяли за ним. Відправляли Воскресну Утренью...

Мокрина тоді з невістками розстелила хустки перед престолом, на них паски, колачі і яйця, і писанки, і печене порося. Марія поклала писанки для свого Олекси.

— Святить, командире, паски і яйця, бо нашого священика забрали на Сибір, а той новий, що є, носить під хрестом сталінське знам'я, і над нашими пасками читатиме євангелію не Христову!..

Святить, командире, і писанку Марії для її Олекси, бо вона свій розум ще торік повісила на шибениці побіч нього...

А я буду ділитися з вами і вашими легіями свяченим яйцем, бо ваші мами в Сибірі нині моляться за ваші голови, або тут десь обіймають сиру землю, а не ваші кучері, бо мої три сини далеко від мене: один поклав свої кості десь під Києвом, як пішов рейдом з такими, як ви, а другого досягла московська куля за Карпатами, де ще люди говорять нашою бесідою, а третього, наймолодшого, повісили торік таки в рідному селі на майдані... А мій Олекса кричав ворогам, ще заки повісили: "Воскрес Христос! Воскресне Україна!" Ось це я здіймила ці слова з шибениці і принесла їх вам нині в полонину!..

Командир взяв смерекову галузку, вмочив в свячену воду і кропив паски, яйця і писанку Марії для Олекси. Кропив стару Мокрину і її невісток. А потому легінів, кропив їхню зброю, полонину, пахуче зілля і яйця...

Стара Мокрина христосувалася з командиром і його легіями та невістками. Ділилася з ними свяченим яйцем. Вони клали свої моті губи на її порепаних руках...

Їли паску... Марія тримала писанку для Олекси. Пестила...

Тоді верхи заторохкотіли скорострілами, яри заверещали гранатами, а міномети загавкали моздірами.

Повстанці зайняли становище і відбивали ворога, що наступав...

— Мамо, дивіться, хлопці виводять Зельмана! Стріляють з ключів! Чуєте, мамо, гошівські дзвони б'ють. А он-де, мамо, дивіть, дивіть!!! Олекса набиває моздіра!..

Марія побігла полониною під верх, де бій конав в пахучому зіллі. Там скотилася в траву, як зірка по небосхилі... З її рук висковзнула писанка і покотилася до стрільця, що дограв, як великод-на свічка...

Тоді стара Мокрина взяла з престолу образ Гошівської Божої Матінки і робила ним хрести, благословила легінів, кулі завертала...

А Гошів і всі довколишні села слухали Воскресну Утренью, що розгорілась на полонині між верхами...

Гр. Чупринка

ВЕЛИКОДНІ ДЗВОНИ

В небі, в зоряній безодні
Тонуть дзвони великодні,
Тонуть, тонуть, ніби сон,
Б'ються, дзвонять тон-у-тон;
З ними дума в небо лине,
З ними никне, з ними гине
Тьма заслон.

Гаснуть зорі, знову світло —
Все радіє, все розквітло,
Зникла сила перепон.
Вся земля — святий амвон!
Сяйвом душі всі облиті,
І немає їм на світі
Заборон.

В ПАМ'ЯТЬ ПОЛЯГЛИМ ДРУЗЬЯМ

У 40-річчя УПА Товариство к. вояків УПА в Клівленді дало почин до будови пам'ятника поляглим воїнам УПА за волю України. Ця ідея захопила всю громаду, бо УПА — це власність усього нашого народу.

На рідних землях могили воїнів УПА, як і могили воїнів армії УНР, УГА, УСС, УВО, ОУН, Карпатської Січі, ДУН і УД УНА заорані, їхні кості розкинені. Ворог боїться і мертвих.

Тому далеко від України, на українському цвинтарі в Клівленді стоїть пам'ятник воїнам УПА як свідок слави, стоїть, як дуб, як скеля, як символ, який вказуватиме на вартості незнищимі, вічні.

У пам'ятнику УПА треба бачити Героїв, що в боротьбі з німецькими й московськими окупантами зрошували своєю кров'ю рідну землю. Тут дух ген. Т. Чупринки, ген. Перебийноса, ген. Ступницького, членів Гол. штабу УПА, тут безстрашні командири і стрільці Волині, Полісся, Галичини, Східніх Земель, тут оборонці Лемківщини, Посаяння, Ярославщини, Холмщини, Підляшшя. Тут упавші члени ОУН та жертви всього народу, що разом з УПА гордо ставили спротив московським поневолювачам.

В пам'ятнику бачимо Героїв всієї України, різних часів, бо всі вони полягли за ці самі ідеали. Смерть Героїв — це жертва любови, за друзів своїх, за народ, за нашу Батьківщину нескорену.

Пам'ятник воїнам УПА — це пам'ятка живим, мертвим і ненародженим.

До Пам'ятника Героям України будуть приходити всі, щоб набрати сил та віри до дальшої праці й боротьби. Він буде єднати живих і мертвих. Перед маєстатом героїв схилятимуть голови старші й молодь. Він пригадуватиме славне минуле та буде кликати до закінчення розпочатої боротьби **за незмінні ідеали нації, за волю України!**

Пам'ятник поляглим — це пригадка жертви. УПА зазнала великих жертв, це правда, але багато більших жертв зазнав наш народ за інтереси Москви... Одне воїни УПА, що полягли на полі слави, врятували честь нації, вони дали дороговказ.

Тим, що бояться боротьби, хто нарікає на жертви, дає відповідь поет Роман Купчинський:

“Ті тисячі-тисяч могиł,
Ті тисячі-тисяч калік —
Всі виплатяться згодом!
Народ з них вогонь до жил
Зачерпуватиме повік,
Бо став від них народом”.

Вельмишановні Громадяни! Члени українських установ та Дорогі Подрузі і Друзі!

Символічний пам'ятник поляглим воїнам УПА вже здвигнений на цвинтарі в Клівленді. До нього вже сходяться в молитвах українські громадяни-патріоти. Цей пам'ятник не є власністю к. вояків УПА, а власністю цілої української еміграції. Кошти цього пам'ятника — понад 33.000 дол.

Тому Головна Управа Товариства к. вояків УПА в ЗСА, звертається до Вас з великим проханням допомогти нам покрити кошти цього пам'ятника-свідка української слави.

Пожертви-датки просимо слати (чеки, моні орд.) і писати на адресу:

Monument UPA
Michael Kowalczyn
6619 N. 4th St.
Philadelphia, Pa. 19126

Прізвища жертводавців будуть поміщені в нашій пресі.

Надіємося, що не відмовите нашій просьбі, тому заздалегідь Вам дякуємо.

За Головну Управу:

М. Ковальчин, голова
Б. Ковалик, секретар

Роман Купчинський

ВЕЛИКДЕНЬ

Сонце, як усміх дитини,
Хмари, як матері гнів.
А понад нивами лине
Сріблом вибиваний спів:
Сріблом вибиваний,
Золотом зливаний,
Дзвонами золотими.

Серце камінне — як з воску.
Очі кинджали — як шовк.
В кожній клітиночці мозку
Голос ненависті змовк.
Голос ненависті,
Підшепти зависті
Переміняються в сльози.

Синява неба у грудях.
Легіт весняний в словах.
Ласка розцвілась на людях —
Білі квітки на гробах.
Соняшним спомином,
Радісним гомоном:
Великдень!

Архипресвітер Сергій Кіндзерявий-Пастухів

ХРИСТОС З'ЯВИВСЯ ХОМІ...

— Христос Воскрес! — обступивши Хому Близнюка, з хвилюванням і радістю вигукнули йому інші апостоли.

— Знаю, чув, — відмахнувся Хома, — люди ж про це скрізь говорять.

— Та ні, не люди, ми самі бачили Його вчора ввечері.

Здивованим, недовірливим поглядом обвів присутніх Хома. Оповіли, як було. Мовчав Хома. Думав. "Поки не вложу пальців у рани від цвяхів, не повірю!" — вирішив.

Точнісінько так, багато, о, як багато, з-поміж нас сьогодні. Ми і християни, і все ніби знаємо, і праведністю хизуємося, а все таки, коли б... Мовляв, як так Бог може допустити отакі муки нашого народу? Або: чому дозволяє на тріумф зла, а нашу правду віддає на

поталу? І подібне, і таке інше, включно з цілком персональними дрібницями. І після роздуми заявляємо: Хай покаже нам Бог знамення і ми повіримо. Побачимо, доторкнемося, переконаємося, повіримо...

На восьмий день Христос з'явився й Хоми. Показав рани. Упав Хома у ноги Христові: "Господь мій, і Бог мій!".

— Ти увірував, бо побачив, — сказав йому Господь, — **блаженні ті, які не бачили й увірували.**

Це Христос, мабуть, про майбутність, про мільйони, про нас. Хоч навряд чи в абсолютному приміненні. Бо, наприклад, у нас тепер залишилося дуже мало від мудрості й традицій предків, цілком небагато від культури й духовості прадідів, тільки якась дешиця від Церковного передання і ладу, лише тінь від любови Христової. Як же ж тут увірувати, не бачивши?

Бог є Дух і бачити Його можна тільки у вічному, вершинному світі, в духових і духовних вимірах. У цих вимірах і з'являється нам Христос, часто з'являється і показує усякі ознаки. Тільки ми цілком не так, як Хома (а ми ж його недовірливим і навіть невірним прозиваємо!): він побачив і увірував; ми ж дивимося, споглядаємо, але від лінощів духу навряд чи щось бачимо, і залишаємося при своїй недовірливості, а то й просто невірниками. Тільки формально в нас усе ніби добре. Хвалимося ж. І віра, і релігія, і праведність, і церковні установи ніби збережені, процвітають...

З любов'ю, правда, щось ніяк не виходить, хоч Він поставив любов як умову: **по цьому пізнаватимуть, що ви Мої ученики**, що ви християни. У нас тут, звичайно, цілий ряд вияснень, виправдань, обвинувачень. Як, зрештою, завжди при всяких недоліках. Ми навчилися їх, недоліки, полагоджувати, складаючи на полицю уявної надії: от, коли...; коли буде Українська Держава, тоді...; ось, як піду на пенсію, тоді вже...; як об'єднаємо розсварені організації, тоді... і т. д... А тоді, звичайно, нічого нового... Звідки б йому взятися?! І ми в розпачі формуємо нову величину надії, підсвідомо, аж зневажаючи Господа: **Христос Воскрес! Воскресне Україна! Аякже!..**

Із радісної вістки ми робимо неясного клича. Неясного і неправдивого. Бо не воскресне Україна від наших декларацій чи туманних кличів, ні від заклинань, ні від проклинань воріженьків, ні від безглуздої розкольницької гризні. Не воскресне навіть тому, що, — як люди говорять, — Воскрес Христос!

А тільки і виключно тоді, коли ми, занехавши позування та дволичність, обнімемо брата і від любови робитимемо для нього (не для ідеї!) все, чого собі бажаємо.

Тоді почнеться відродження України, "врага не стане, супостата", зформується нове життя в оновленій хаті. І коли почнеться цей процес Христової любови в нашому житті, ми справді зрозуміємо, що Христос Воістину Воскрес!

**ВІТАЄМО ДОРОГИХ ПОБРАТИМІВ ДИВІЗІЙНИКІВ
У 40-РІЧЧЯ
СТВОРЕННЯ І-ОЇ ДИВІЗІЇ У Н А**

Сорок літ тому, а саме 28 квітня 1943 р., було офіційне проголошення про формування Української Дивізії "Галичина", що, згодом, прийняла назву: ПЕРША УКРАЇНСЬКА ДИВІЗІЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ АРМІЇ. Головнокомандувачем цієї славної Дивізії був ген. штабу ген. **Павло Шандрук**.

Як одна з формацій українських збройних сил, Дивізія ввійшла в історію українських визвольних змагань. Її девізою була **боротьба за реалізацію державницького ідеалу української нації**.

Друзі — Побратими Дивізійники! Вітаючи Вас, бажаємо Вам якнайкращих успіхів у Вашій праці для здійснення нашого спільного національного ідеалу — **Української Самостійної Соборної Держави**.

"НЕХАЙ ВІЧНА БУДЕ СЛАВА, ЖЕ ПРЕЗ ШАПЛИ МАЄМ ПРАВА!"

Воля Україні!

Слава Козацтву!

Редакція й Адміністрація
"Українського Козацтва"

"... Шлях звільнення кожної нації густо кропиться кров'ю. Нашою так само. Кров'ю чужою і своєю. Ворожою і рідною. Кров закінчує глибокі процеси національних емоцій, усвідомлень, організаційної праці, ідеологічної творчості, всього того, що нація свідомо й ірраціонально використовує для ствердження свого права на державне життя. Кров, пролита для цієї величної мети, — не засихає. Тепло її все теплим буде в душі нації, все відіграватиме роль непокоючого, тривожного фрагменту, що нагадує про нескінчене й кличе на продовження розпочатого"...

Симон Петлюра

Левко Гусин

МОЛИТВА

О Господи!
По слову предка давнього
Молю Тебе,
Молю й благаю,
Бо іншої молитви
Я не знаю.
Зміцни, Всесильний, у мені
Віру прабатьківську
І... праву,
Осяяну страстями
Твого Сина...
Та ні в Антіохію,
Ні в Єрусалим, ні в Олександрію,
Ані теж у Москву, та й не до
Риму —
Нікуди не веди мене!
А поведи на гори київські,
Що їх знаменням Твого Сина,
Знаменням хресним,
Поблагословив Андрій,

Апостол Первозванний.
Благословив і сповістив,
Що місто там великеє постане
Із множеством церков Твоїх,
Де пролунає слава Сину,
Розп'ятому з Твоєї волі
На Чесному Хресті,
На дереві страстей і спасіння...
Народові моему дай снаги
Збороти людською лукавістю
Задля Твоєї слави.
І не карай його суворо,
А мить блаженну
Пошли скоро!
І дай йому велике серце,
І братнюю любов
Всели у нього,
Позбав терпіння!..
Амінь...

18. 10. 78

“... Не забуваймо про меч! Учімось міцніше тримати його в руках, а одночасно дбаймо про підживлення нацією моральних елементів її буття, творчої любови до батьківщини, сторожкості до ворога та помсти за кривди, заподіяні ним — в симбіозі яких знайдемо й вірний шлях до звільнення, і програму для будівництва”...

Симон Петлюра

(ПРО С. ПЕТЛЮРУ)

... Він не вмер!
Кличе Він і зве до бою
Битись з ханською ордою
І тепер!

О. Олесь

Тарас Мельничук

МАТЕРІ

Радіють матері, коли сини додому повертаються:
Вони їм черешень несуть в мисках полив'яних,
Вони до них так тепло, наче діти, усміхаються
Й частують соромливо їх якоюсь дивовижною наливкою.
Вони (мов непомітно) в кожную риску синову вдивляються,
А потім мовлять журно й скрушно: "Як ти схуд!.."
Вони, чи грошей привезли, чи щось ми заробили, не питаються.
Їм досить нас:

ми є — й вони немов цвітуть.

Бо й справді, матері в такі хвилини розцвітають
І трошечки молодшими і дужчими стають...
О, як вони радіють, коли нас стрічають,
І як сумують, коли знов проводять у нелегку путь!..

МАТЕРІ МОЇЙ

А звідки! —
Певно, ще від предків
Вкраїна пахне вишняком,
І дзбаном сонця п'ють смереки
Туману біле молоко.
Висять тут роси, як суніці,
Повітря чисте, мов криниця,
Яку ніхто закрити не зміг.
Тут що не хата — то цимбали,
Гуцулка й перстень на руці.
Боги з ікон шамлять губами
На запах тмину й чебреців.
Тарас — під рушником весільним.
А поруч — юна і свята,
З тавром печалі на устах,
Задумана Мадонна з сином.
Хліби рум'яні на полицях
І на полумиску козак...
В очах ставної удовиці

Незгасна зблискує сльоза.
Що їй козак той на полумиску!
Що їй Боги і чебреці!
Коли з дитям, таким малюсіньким,
Як у Мадонни на руці,
Її в війну Юрко залишив:
Пішов і безвісти пропав...
Оце ось — фото на заставі.
А це листочок він прислав.
А більш нічого...
Пахне м'ята.
Цвіркун під припічком сюрчить.
Пливе висока біла хата
В зеленім морі смеречин.
Звисають роси, як суніці.
У небі — журавлів вінок:
То жур мій лине до вдовиці —
До тебе, Мамо, під вікно.

Яр Славутич

МОНОЛОГ ПЕРЕД ШАБЛЕЮ

Колись ти косила в боях татарву Суди й докоряй... Щоб докорів
І ляха стинала в двобої. іржа
З тобою, відродо, я в думках живу Пекла моє серце тривало,
І сум коротаю з тобою. Щоб гнівна моя непокірна душа
О шабле безмовна, суди й Відомсту Москві гартувала.
докоряй! Та прийде ще судний, караючий
Я знаю обмови екстазу. день,
Ти в гніві зориш поневолений Година святої відплати,
край, Коли за права України гряде
Ти царську приймаєш образу. Порив Запоріжжя крилатий.
Ти чуєш, як сили підземні трясуть Тоді молитовно тебе я зніму —
Поховані кості Богдана, Як сонце, як щастя, як мрію!
Коли москалі в Україну несуть Безмовну тебе, захололу й німу,
Неволю, і розбрат, і рани. Зведу на Петра і нагрію!

1959

(З опери "Мазепа", музика Миколи Фоменка)

Теодор Мацьків

(Професор Акронського
Університету, Огайо)

ПРО ОДНУ ДЕТАЛЬ У БИТВІ ПІД ПОЛТАВОЮ

Велика північна війна (1700-1721) має особливе значення, не тільки в українській, але також і в світовій історії, бо в ній завершилося змагання Швеції та Москви за гегемонію у північно-східній Європі. Саме тут, наслідком провалу польської імперіялістичної експансії на Сході в зударі з визвольним рухом України, була виникла сво-

ерідна політична порожнеча. Згідно з Переяславським договором (1654) і Коломацькою угодою (1687), Україна також мусіла брати активну участь у цій війні, яка вирішилася в битві під Полтавою.

Шведський король, вирушивши із Саксонії в 1707 році походом на Москву, мав 50-55 тисяч добірного війська. Крім цього, до нього мали долучитися 20-тисячна армія польського короля Станіслава Лещинського та 10-тисячний корпус ген. Крассау. У Прибалтиці були: корпус ген. Левенгавпта (16 тисяч, розташований в околиці Риги), корпус ген. Лібекера (14 тисяч в околиці Виборг — Кексгольм), 12 тисяч війська в інших прибалтицьких фортецях; у шведській Померанії — 11 тисяч, а в самій Швеції — 20 тисяч війська, призначених до диспозиції Карлові у його планах війни з московським царем. У 1708 р. цар Петро мав до диспозиції 52 піхотні, 28 кавалерійські, три гренадирські та два гвардійські полки.

На весні 1707 р., гетьман **Іван Мазепа** запропонував Карлові таємний союз у війні з Петром, але Карло XII-ий відкинув пропозицію українського гетьмана. Як відомо, ще й сьогодні у світовій історіографії існує спірний погляд на те, чи Карло завернув із свого наміченого шляху **Мінськ — Смоленськ — Москва в Україну** тільки тому, що його запросив гетьман Мазепа. Відносно цього спірного питання маємо цінне **вияснення** дуже добре поінформованого англійського представника при головній шведській ставці капітана **Джеймса ДжефFREЙСА**, який у своєму звіті з 8-го жовтня 1708 р. до Лондону писав: **“Певне те, що шведський король післав свого висланика до Батурина, резиденції гетьмана, з пропозицією перейти на його бік та проханням дозволити йому перезимувати в Україні”**.

Щоправда, українсько-шведський договір з 1708 р. забезпечував Карлові допомогу гетьмана, але Мазепа не мав наміру запрошувати шведського короля в Україну (**“Чорт його несе сюди. Всі мої плани зруйнує і потягне за собою московське військо в глиб України на її руїну і нашу погибель”**). Складення шведсько-українського союзу відбулося в особливих обставинах. Ситуація України в цій війні була катастрофічна. Козацьке військо, проти своєї волі, мусіло брати участь у численних боях, а одночасно терпіти зневагу й упереслідження з боку московських і наємних чужинецьких старшин у московській армії. В Україні московські війська своїми грабунками, підпалами, побоями та гвалтуванням жінок нагадували радше каральну експедицію, ніж союзне військо. Наслідків такого поступування свого війська боявся навіть цар, тому був примушений дати такий наказ: **“Проходити скромно, не чиня никаких обид и разорения малороссийского краю жителям под опасением жорстокого нашего гнева и казни”**. Коли ж гетьман Іван Мазепа дістав царський наказ віддати Правобережжя Польщі й довідався, що цар хоче зліквідувати Гетьманську державу, він, побачивши безвихідне становище, **вирішив** перейти на шведський бік, щоб Україна у випадку шведської перемоги не опинилася в ролі підсудного — на ласці чи неласці Польщі.

Зрештою, причини несподіваного спрямування походу шведів в Україну треба шукати в тому, що московська армія, відступаючи, нищила все і шведській армії загрожував голод, зокрема, коли цар розгромив корпус Левенгаупта (під Лісною 29 вересня 1708 року).

Після переходу гетьмана **Мазепи** до шведів (28 жовтня 1708 року), **Карло XII-ий** цілком непотрібно втратив кілька дорогих днів, а за той час **Меншіков**, на наказ царя, **здобув Батурин**, де захопив усю артилерію (70 гармат), значні військові боєприпаси, значний державний гетьманський скарб та запаси харчів. Населення героїського Батурина, в тому жінок і дітей, Меншіков наказав вирізати, а місто спалити. **Знищення гетьманської столиці, 2 листопада 1708 року**, мало трагічні наслідки, як для української справи, так і для дальшого розвитку воєнних подій, про що влучно й коротко сказав сам гетьман Мазепа: "Теперь все пойдет иначе: Украина, уstraшенная судьбою Батурина, будет бояться держаться с нами за одно".

Під час суворої зими, 1708-09 років, шведи зазнали великих утрат. У 1709 році становище шведів значно погіршало. Не прийшла сподівана допомога, ані з Туреччини, ані від кримського хана, бо й Туреччина і Крим навмисне зволікали з переговорами, мавши на меті, перш за все, власні користи. Армія **Лещинського** і корпус **Крассау** були примушені залишитися у Польщі, щоб вести боротьбу з прихильниками **Августа II-го**, на поміч якому цар **Петро** вислав корпус **ген. Гольца**. Єдиним успіхом шведського короля у той час було прибуття 8-тисячного запорізького війська (8 квітня 1709 р.), і то завдяки Мазепі. Отже, Карло мав тепер 30 тисяч власного і 10 тисяч українського війська, яке фактично було в напівоточенні й ініціатива опинилась у руках царя. Стратегічне напівоточення шведської армії утруднювало Карлові приготуватись до нових воєнних операцій. Він міг або відступити на Волинь, як слушно радили йому його генерали, або просуватися до ріки Ворскла і звідти йти в напрямі Харків — Курськ — Москва. Але на цьому шляху було **кілька укріплених міст**, що перешкоджали шведам у їхньому поході. Одним із таких міст була **Полтава**, розположена на схрещенні важливих шляхів: на південь — Запоріжжя, Крим, Туреччина, на захід — Правобережжя і Польща, на схід — Слобожанщина і Дін. Власне тому **Полтава мала велике стратегічне значення** у дальших плянах шведського короля.

Полтава — на правому березі ріки Ворскла, де до неї впадає річка Коломак. Тут обидві ріки витворили болотистий терен, що дуже ут-

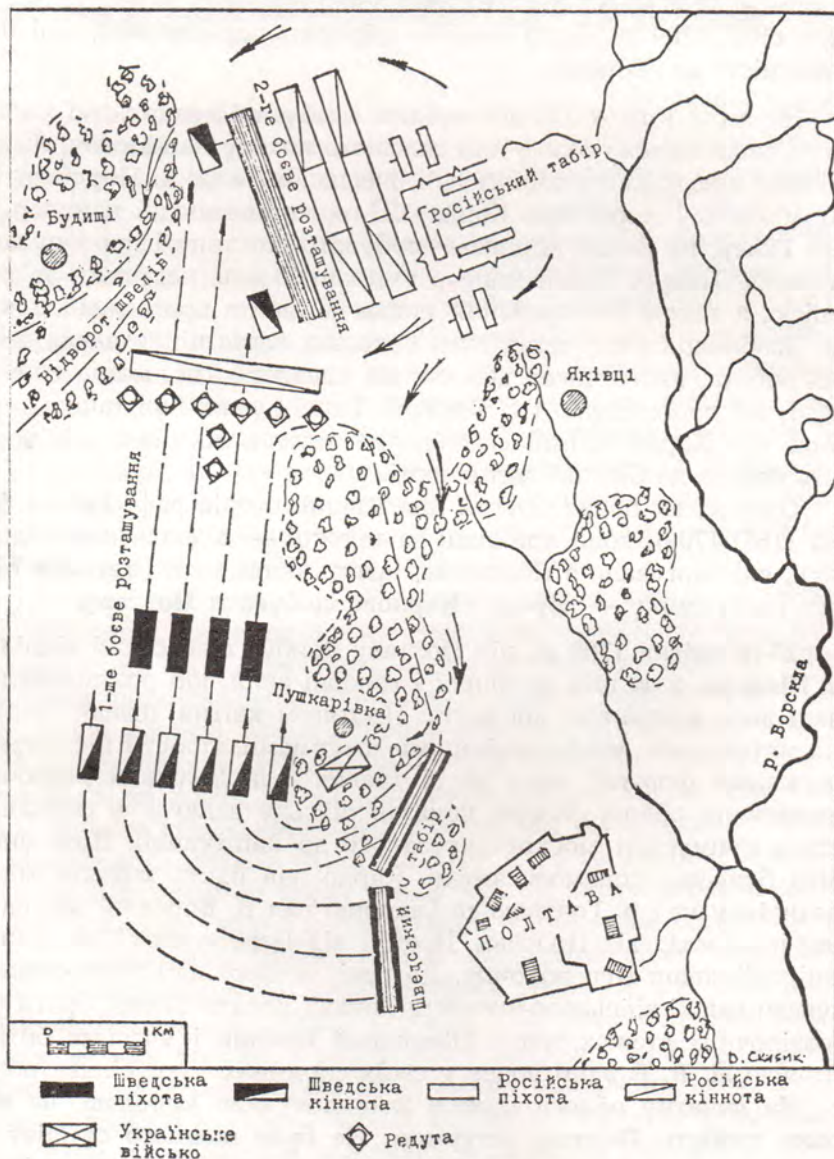
руднював комунікацію з містом на лівому березі Ворскла. У Полтаві стояла **московська залога** під командуванням полковника **А. С. Келіна**, що складалася з т. зв. інвалідських сотень (4,273 вояків) та 2,600 українських “добровольців” (мабуть, із козаків полтавського полку). Келін мав до диспозиції 90 гармат, а сама Полтава була укріплена земляним валом із дерев'яною палісадою. Ставши комендантом Полтави, в січні 1709 р., Келін зміцнив оборонну систему фортеці й приготував місто до оборони.

На весні Карло XII-ий **вирішив здобути Полтаву**, що мала стати його оперативною базою для дальшого походу на **Москву**. Як подає офіційний шведський історіограф і очевидець **Георг А. Нордберг** (1677-1744) у своєму творі про Карла XII-го, королівський **канцлер, граф Карло Піпер**, не радив королеві здобувати Полтаву і пропонував **відступити за Дніпро**. Такий маневр уможлиблював, не тільки зв'язок із Швецією, а також і поповнення новим військом проріджені шведські ряди. Особливо була б придалася польська легка кіннота для поборювання ворога, якого шведська тяжка кавалерія не могла спинити в наступі, ані переслідувати у відступі. Такої думки був також гетьман Мазепа, але Карло XII-ий уважав, що відступ шведів за Дніпро заохотить ворога до більшої активності.

Однаке, як подає другий шведський історіограф, **Густав Адлерфельт** (1671-1709), коли прийшли запорожці — відпала небезпека, що козаки, які торгували з Полтавою, будуть опонувати і **гетьман Мазепа** змінив свою думку — **порадив Карлові здобувати Полтаву**.

25-го квітня 1709 р., під Полтаву прибув шведський **відділ генерала Шпарра**, а за ним прийшли і головні сили, що розташувалися у віддалі двох кілометрів від міста. Протягом квітня шведи не могли ані переговорами, ані безуспішними штурмами здобути цієї стратегічно важливої фортеці, тому від 1 травня були змуснені розпочати її систематичну облогу. Карло наказав війську залягти в окопах, щоб голодом примусити московську залогу до капітуляції. Щоб унеможливити будь-яку допомогу ззовні. Карло дав наказ зайняти містечка **Решетилівку** над р. Голтвою та Опашню над р. Ворскло, що на захід і північний захід від Полтави. Доступ від Переволочної відтяли запорожці, зайнявши Переволочну. До речі, запорожцям приходилося виконувати важкі військово-інженерні праці, копати окопи, брати участь у розвідочних стежах тощо. **Німецький історик** і учасник битви під Полтавою **Й. В. Барділі** подає у своїх споминах таку цікаву подробицю: “На початку облоги козаки запропонували королеві, на певних умовах, здобути Полтаву штурмом. Не було жодного сумніву щодо їхнього успіху, все ж шведи відкинули пропозицію запорожців. Вони не хотіли, щоб слава припала не їм, а козакам, не хотіли, щоб фортеця із здобиччю дісталася в руки козаків, тому вирішили чекати ліпшої нагоди”.

Почавши з 1-го червня, шведи обстрілювали Полтаву своєю артилерією. Ситуація обложеного міста погіршувалася. Взявши до уваги стратегічне й політичне значення Полтави, Петро із своїми головними силами прибув до місцевості **Крутий Берег** (недалеко Полтави), щоб стримати капітуляцію залоги Полтави. Грізне становище форте-

ці (мариво голоду) стало причиною, що на воєнній нараді, **12-го червня**, вирішено несподівано заатакувати шведів. Але московський наступ не вдавсь і цар вирішив просунутися ще далі на південь, в око-

лиці села **Яківці**, щоб бути ближче Полтави. Розглянувши околицю, Петро побачив, що вона знаменито надається для розташування воєнного табору. Хоч рівнина була й не дуже велика й не давала можливості маневрувати, проте з лівого боку її захищав густий ліс. Фронткову смугу також забезпечував густий ліс, а тил — обривистий берег Ворскла. Тільки правий бік був відкритим. Крім цього, віддаль від Яківців до Полтави становила лиш п'ять кілометрів.

Взявши все це до уваги, 25 червня, цар наказав своєму війську перейти в околицю Яківців і будувати укріплення у формі букви "П". Таким чином московський воєнний табір став оточений з трьох боків оборонним валом, що в кількох місцях мав отвори для виходу війська. На рогах валу побудовано бастіони.

Рано, 26 червня, в укріпленому таборі розмістилося московське військо — 58 полків, вся артилерія і обоз. Віддаль між шведським і московським таборами, що своїми крилами сягали лісових просторів (московський від Яківців до Полтави, а шведський від фортеці на південь до Решетилівського масиву) становила п'ять кілометрів. Між обидвома лісами була 5-6-кілометрова рівнина, відкрита з півночі та півдня. Отже було ясно, що тут мусить прийти до вирішальної битви. Цар плянував заатакувати шведів 29 червня (10 липня н. ст.).

Під Полтавою цар Петро мав 58 баталіонів піхоти, 17 полків кавалерії, разом — 42,500 вояків та 102 гармати. Крім цього, **козацьке військо** під командуванням **гетьмана І. Скоропадського** перетинало шведам шлях до Дніпра на відтинку **Переяслав — Кременчук**.

Карло XII-ий мав 24 баталіони піхоти, 22 полки кавалерії, разом біля 25 тисяч вояків і тільки чотири гармати. Решта шведської армії (біля 6 тисяч) брала участь в облозі фортеці, а також обсадила берег уздовж Ворскла. Українське військо частинно було призначене до охорони обозу, а частинно брало участь в облозі фортеці, займаючи становища на лінії Ворскла та в містечках Старі й Нові Санжари, Білики і Кобиляки. **Козаки Мазепи стояли біля Пущкарівки**, як резерва. Хоч козаки не брали безпосередньої участі в битві, все ж вони охороняли шведську армію від можливого обходу московського війська від заходу, а також брали участь в облозі Полтави і унеможливляли Келінові випад із фортеці.

Шведський король, готуючись до вирішального бою, обмежився тим, що для охорони шляху між Полтавою і Переволочною вислав чотири кавалерійські полки, які зайняли позицію вздовж Ворскла. Крім цього, він не подбав про забезпечення переправи через Дніпро, біля самої Переволочної, що було необхідне на випадок відступу, тим більше, що ще в травні відділ полковника Яковлева знищив усі козацькі човни.

Перед самою ж битвою шведи не вислали своїх розвідочних стеж, тому були заскочені оборонною системою московської армії. Натомість москалі заздалегідь довідались про заміри Карла і були готовані до бою.

Карло XII-ий, довідавшись уночі 26 червня, що 28 червня має прибути до московського табору 40-тисячна армія калмицького **хана Аюки** (насправді, це був 10-тисячний загін), вирішив випередити царя і блискавичним ударом заскочити московське військо. Того ж самого дня (26 червня) він дав наказ розташувати війська на північний схід від Полтави, щовночі, 27 червня, бути готовим до наступу. Напередодні битви, під час реконесансу, Карло був важко поранений у ногу. Хоч теоретично він передав командування маршалові **Реншільдові**, проте фактично він сам давав накази. Його везли на рухомих ношах, запряжених двома кіньми.

27-го червня (7 липня нов. ст.), о год. 2-ій вночі, Карло дав наказ вишикувати піхоту в чотири колони, по шість баталіонів у кожній, за нею — кавалерію, яка також складалася із шістьох колон, по шість ескадронів у кожній. О 5-ій год. рано шведська піхота успішно почала атакувати московські редуты (земляні укріплення), але цар, своєчасно повідомлений своєю розвідкою про наступ шведів, вислав свою кавалерію, яка відкинула шведську піхоту. Тоді в бій вступила шведська кавалерія, спочатку вона успішно боролася з московською кіннотою, але під сильним огнем противника мусіла відступити. На місце шведської кавалерії кинулась у бій шведська піхота. Здобула дві московські редуты, але інших редут не могла захопити і під сильним огнем противника мусіла відступити. Великі втрати шведів примусили Карла зрештувати з дальших спроб здобути земляні укріплення, він вирішив залишити або обійти їх, але шведам і цей маневр не вдавсь.

Меншіков, запримітивши обхід Реншільда з півночі, на Будищенському узліссі, оточив його і шведи зазнали великих втрат. Коли на лівому крилі продовжувався кривавий бій між частинами Реншільда і Меншікова, на правому крилі 6 баталіонів шведської піхоти під командуванням генерала **Росса** намагались здобути земельні укріплення. Втративши багато вояків, Росс був примушений відступити в напрямі Яковецького лісу, а Реншільд післав йому на поміч 10 ескадронів кінноти під командуванням генерала **Шліппенбаха**. Цар негайно наказав Меншікову взяти п'ять баталіонів піхоти і п'ять полків

кавалерії, щоб атакувати шведів у Яковецькому лісі. В тому бою Меншіков знищив кінноту Шліппенбаха, а піхота Росса, зазнавши великих втрат, відступила в напрямі Полтави. Меншіков вернувся на своє місце.

В той час, як Меншіков бився з частинами Росса і Шліппенбаха, цар дав наказ генералові **Бауєрові** відступити із своєю кіннотою за вали редуту. Карло хотів використати відступ московської кінноти і дав наказ зайняти шість поперечних редут, але спроби здобути їх не вдалися. Тоді король наказав продістатися поміж редуту і шведи кинулись у слід за кіннотою Бауєра, що відступала. Але знялася така курява, що заслонила розташування московського табору. Вона і врятувала його від шведського штурму. Шведська армія, опинившись на 50-70 метрів від московського табору, нагло попала під нищівний огонь московської польової артилерії. Зазнавши великих втрат, шведи почали відступати в напрямі Будищенського лісу. Тут, на узліссі, Карлові з трудом вдалося привести свої частини знову в бойовий порядок. Шведське військо в силі 18 баталіонів створило одну бойову лінію, мавши до розпорядження чотири гармати, а на обидвох флангах розміщено 29 ескадронів шведської кінноти.

Десь о год. 9-й рано, цар Петро також закінчив перегрупування свого війська і дав наказ наступати. Рівночасно почали наступ і шведи, але як тільки попали в зону артилерійського вогню — московська артилерія посипала на них картеччю. Під час бою артилерійське ядро розбило носі короля Карла, він пересів на коня і далі командував. З 50-метрової віддалі між обидвома військами була ще боротьба рушничним вогнем, а відтак почався рукопашний бій. Тому, що шведській кінноті на правому крилі грозило оточення, вона почала відступати. Приблизно в той час під Карлом упав забитий кінь, і він звалився непритомний на землю. Трабанти забрали короля з поля битви. Наступ московської піхоти і — головно — сильний артилерійський огонь викликали серед шведів замішання. Врешті захитався центр шведської армії і почався безладний відступ до табору, що його тим часом зайняли інші московські частини (ген. Ренцеля).

Десь о год. 11-й перед полуднем, бій закінчився повною **порожкою шведів**. На полі бою загинуло 9,334 шведів, у полон попало 2,874 шведських вояків і старшин, у тому й польовий маршал Реншільд і прем'єр-міністр граф **Піпер**. Московська армія мала 1,345 вбитих і 3,290 ранених. Решта шведської армії під командуванням генерала **Левенгаупта** дісталася аж до **Переволочної**. Тут кількома човнами переправилися на другий берег Дніпра **Карло, Мазепа і Гордієнко** з неве-

ликою охороною (около 3 тисячі шведів і козаків), а армія Левенгавпта мусіла скапітулювати і здатися Меншікову в полон. Козаки, що були в армії Левенгавпта, згідно з 5-ою точкою капітуляції, мали бути негайно видані його царській величності". Багато з них на місці покрано смертю, інших заслано на Сибір і тільки деякі врятувалися від московської розправи.

Значення та вагу битви під Полтавою оцінив уже Ляйбніц. Для України злощасна битва під Полтавою мала фатальні наслідки на довгі-довгі роки.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

- 1) G. Adlerfelt, "Histoire militaire de Charles XII, roi de Suède", Amsterdam, 1740, 4 vols;
The Military History of Charles XII, King of Sweden, London, 1740, 3 vols.
- 2) J. W. Bardili, **Des Weyland Durchl. Printzens Maximilian Emanuel Hertzog in Württemberg... Reisen und Campagnen...** Stuttgart, 1730.
- 3) Л. Г. Безкровный: "Стратегия и тактика русской армии в Полтавский период северной войны", Полтава, Сборник статей, Академия Наук СССР, Москва 1959, стор. 21-62.
- 4) J. Chr. von Engel, **Geschichte der Ukraine und der Kozaken**, Halle 1796.
- 5) O. Haintz, **König Karl XII, von Schweden**, Berlin 1958, 3 vols.
- 6) R. Hatton, "Captain James Jefferyes's Letters to the Secretary of State, Whitehall, from the Swedish Army, 1707-1709", **Historiskt Magasin**, Stockholm 1953, vol. I, pp. 1-85; **Charles of Sweden**, London 1968; B. Kentrschynskyj, **Mazepa**, Stockholm 1962.
- 7) М. Костомаров, **Мазепа и мазепинцы**, Полное собрание сочинений, СПб 1905, т. VI.
- 8) А. И. Козаченно, **Битва под Полтавой 27 июня 1709 г.**, Москва 1945; його ж — "События 1708-1709 гг. на Украине в освещении украинской дворянско-буржуазной историографии", Полтава, Сборник статей, АН СССР, Москва 1959, стор. 323-351.
- 9) Б. Крупницький, **Карло XII в старій і новій шведській історіографії**, Праці Українського Наукового Інституту (ПУНІ), Варшава 1938, т. 46; — "Мазепа у світлі шведської історіографії", ПУНІ, т. 46; — "Пляни Мазепа у зв'язку з плянами Карла XII перед походом шведів", ПУНІ, т. 46; — "Мазепа і шведи в 1708 р.", ПУНІ, т. 47 (1938).
- 10) **Hetman Mazepa und seine Zeit**, Leipzig 1942; L. R. Lewitter, "Mazeppa", **History Today**, vol VIII, № 9, pp. 590-596.
- 11) T. Mackiw, **Mazepa im Lichte der zeitgenössischen deutschen Quellen**, München 1963; — **Prince Mazepa: Hetman of Ukraine in Contemporary English Publications**, Chicago 1967.
- 12) G. A. Nordberg, **Konung Karl XII's Historia**, Stockholm 1740, 2 vals; C. J. Nordman, **Charles XII et l'Ukraine de Mazepa**, Paris 1958.

13) О. Оглоблин, Гетьман Іван Мазепа та його доба, Нью-Йорк — Париж — Тонто, 1960, ЗНТШ, т. 170.

14) Петр Великий — збірник статей, Ленінград-Москва, 1947; Письма и бумаги императора Петра Великого, СПб-Москва 1887-1956, т. 10.

15) С. Ф. Платонов, К истории Полтавской битвы, Русская старина, 1909, ч. 1.

16) S. Poniatowski, *Remarques d'un Seigneur Polonais sur l'histoire de Charles XII*, The Hague 1741.

17) Е. В. Тарле, Северная война и шведское нашествие на Россию, Москва 1958.

18) В. Е. Шutoй, Народна війна на Україні проти шведських загарбників у 1708-1709 рр., Київ 1951 (теж по-російськи в 1949 р.).

19) Н. Г. Устрялов, История царствования Петра Великого, СПб 1858-1863, т. 6.

20) Н. Л. Юнанов, Северная война. Кампания 1708-1709 гг. Военные действия на левом берегу Днепра (ноябрь 1708-1709 р.), Им. русское военно-историческое общество, СПб, 1909, т. IV.

(“Шлях Перемоги”)

(Підкреслення — наші. Ред. “У. К.”)

Яр Славутич

ВОРОГ

Червоний чи білий, чи триколовий,
З ножем у зубах, він аркан розметав.
Нащадок орди, під плівкою любови,
Виходить на лови племен і держав.

Приносячи смерть, проголошує дружбу.
За усміхом — тріск у ведмежих руках.
Це жертва невинна, що повнила службу,
Спіткнулась і впала, повергнута в страх.

Як хижо кривавлять загарбницькі зорі!
За ними сховався двоглавий орел —
Висліджує здобич і вирла сіворі
Керує на блиски чужинних джерел,

Бо власні замурені, снідаю знані,
Димлять у багнищі, край Нарви й Лотви,
Де скарги й плачі — в новгородськiм тумані —
Голосять прокльони з-над урвищ Неви.

О, вороже лютий, підступний, неситий!
Півсвіту стає із тобою на прю.
З тобою зустрітись і кривди помстити
Я в ярій екстазі стожарно горю.
1982.

(Із збірки “Живі смолоскипи”)

ЧИ ВСЕ НАМ ВІДОМЕ ПРО СІРКА?

В окупованій Україні визначні постаті української історії навіть, якщо й не зачислені до “ворогів українського народу”, про яких не можна згадувати, — замовчуються. По містах України не зустрінете пам’ятника Максимові Залізнякові, Іванові Гонті, Іванові Богуніві, не говорячи вже про Івана Мазепу, Петра Дорошенка та інших. Про їхні героїчні вчинки немає книг, фільмів, навіть їхні забуті могили заросли, невідомо й де, бур’яном.

У селі Капулівці Нікопольського району на Дніпропетровщині похований кошовий Війська Запорозького Іван Сірка. Він помер 1-го серпня 1680 року після хвороби на своїй пасіці в Грушівці. Козацтво перевезло його тіло з пасіки до Запорозької Січі й 2-го серпня під звуки гармат поховало його з усіма почестями у полі за Січчю. Йому насипали високу могилу й поставили надгробник. У 1709 році, коли війська гетьмана Івана Мазепи та Карла XII програли бій під Полтавою, росіяни, щоб викорінити “український сепаратизм”, знищили могильну плиту Івана Сірка.

Багато років пізніше запорізькі козаки встановили нову плиту-обеліск на його могилі й помилково викарбували іншу дату його смерті, а саме — 4-го травня 1680 року. Цей могильний камінь дотримував і до теперішніх часів та вже дав тріщину. Води штучно-створеного Кахівського моря, розмиваючи береги, почали вже підступати до могили Івана Сірка. Багато людей в Україні, в тім числі історики та письменники, зверталися листовно до різних установ, щоб урятувати могилу Сірка. На острові Хортиця на Дніпрі, де був осідок першої Запорізької Січі, тепер створюється музей-заповідник запорізького козацтва. На Хортицю й запропоновано перевезти прах Сірка.

Але керівники Нікопольського району не слухали ніяких порад. Вони, без компетентних людей, 23 і 24 листопада 1967 року, в хуртовину, перенесли його останки подалі від Кахівського моря, до села Капулівки. При розкопці в могилі Сірка знайдено трохи пошкоджений кістяк, рештки одягу й китайки. Стара дубова труна при розкопуванні майже розпалася, тому останки кошового Сірка покладено в нову домовину і перенесено в склеп, споруджений у так званій Бабиній могилі.

Іван Сірко жив у часи великої розрухи і трагедії, що відбулася в Україні. Його 25-річна діяльність на Запоріжжі припадає на роки, коли Україну поділено на Правобережну й Лівобережну, з окремими гетьманами. А Запорізька Січ була ніби окремою державою

в державі, не визнавала ні одного, ні другого гетьмана, раз підтримувала одного, другий раз другого, або виступала проти обидвох. Івана Сірка козаки Січі обирали вісім разів на кошового. Він вів безнастанні війни з татарами і турками та здобув 55 перемог у великих битвах.

У народі збереглося багато переказів та легенд про Сірка. Як він помер, турецький султан наказав своїм підданам молитися в мечетях, бо не стало лютого ворога. За переказом, **Іван Сірко народився з зубами**, щоб усе своє життя **гризти ворогів**, а його руку, по смерті, возили запорожці в походах, як заporуку перемог. Сірко оспівується як гордість січового козацтва, захистник України. У відомій народній пісні про напад козаків під проводом Сірка на Крим оповідається, що він, розгромивши татар, здобув велику здобич та визволив з турецької неволі сім тисяч бранців. Під час повернення на Січ, Сірко почув, що не всі визволені бранці радіють зустрічі з Україною. Одні з них одружилися, інші вийшли заміж, треті побусурманились. В пісні питається: "Як має жити Україна, коли її діти, так легко зрікаються всього рідного, перекидаються навіть на ворогів Христових — бусурманів?" Обурений Сірко зібрав усіх бранців й повідомив, що нікого не силує повертатися на Україну. Як хтось не хоче — може вертатися назад. Частина бранців залишила козацький табір і попрямувала назад до Криму. Тоді Сірко вибрав кількасот козаків, наказав їм наздогнати бранців і всіх вирубати до ноги. Коли приїхав Сірко подивитись, як виконано його наказ, він, згідно з піснею, каже:

Простіть мені, брати мої! Але ліпше вам спати тут до Страшного Суду Господнього, аніж розплоджуватись в Криму на безголов'я рідній нашій землі, а собі без всякого хреста на вічну погибель!"

Ім'я Івана Сірка спопуляризовано також завдяки листові запорожців турецькому султанові, авторство якого дехто приписує Сіркові. Написання образливого листа до султана пов'язують з такою подією. Султан Магомет IV, якому набридли наскоки Сірка, вирішив зруйнувати Січ. Восени, 1674 року, з Константинополя вирушило 15

тисяч яничарів, які спільно з 40 тисячами татар мали зруйнувати Січ. За розрахунком султана та хана, козаки під час Різдвяних свят мали святкувати і випивати й тому вирішено було напасти, коли вони всі мали б бути п'яні. Про цей напад і битву, на Різдво 1675 року, оповідає літопис Самійла Величка. Хан з військом непомітно наблизився до Січі, дороги до якої скували морози, й непомітно захопив варту. На третій день Різдвяних свят, уночі, 15 тисяч яничар пробралися через єдину відкриту хвіртку, заповнили майдан та все місце між куренями на Січі. Але передбачення султана були помилкові. На Різдвяні свята на Січі обиралися військові старшини й козацтво не пило — було тверезе. В одному з куренів козакові Шевчикові не спалося тієї ночі. Виглянувши у вікно чи не світає, він жажнувся — все було заповнене турками. Він розбудив усіх в своїм курені. Одні розпочали стріляти через вікна в натовп турків, а другі набивали для них рушниці. Стрілянина розбудила решту куренів, що також обстрілювали турків, які, — пише літописець Величко, — стояли поруч себе так тісно, "як у церкві". Кожний козацький постріл убивав двох чи й трьох турків.

Турки в цім бою втратили 13.500 вбитими, 150 взято в полон, а лиш півтора тисячі вирвалось із Січі живими. Хан, який стояв з військом навколо Січі, щоб нікого з козаків не випустити живим, довідавшись про смерть яничарів, швидко зняв облогу й подався до Криму.

Іван Сірко зібрав після бою нараду козаків, на якій вирішено помститися за те, що хан, "як злодій, заліз внозі до Січі".

Улітку 1675 року двадцять тисяч козаків на чолі з Сірком вирушили в Крим. Там розгромили військові загони хана, звільнили багато полонених і з великою здобиччю повернулися до Січі. Тоді зібралися козаки й написали до турецького султана листа.

Ми маємо багато варіантів того листа, під яким стоять різні дати. Найдавніший із них з 1600 року, а найновіший з 1733 року. Перший, хто піддав думку, що такого листа міг написати кошовий Сірко з запорожцями, був знавець козацтва професор Дмитро Яворницький. Інші українські історики відкидають припущення, що той лист є історичним документом. Запорожці мали гострий язик, однак у листах, яких збереглося багато, вони висловлюються завжди делікатно, стримано — дипломатично.

Базуючись на цім листі та знайомстві з проф. Яворницьким, Ілля Репін намалював відому картину, на якій і зобразив Івана Сірка з запорожцями, що пишуть той лист.

Але лишімо легенди й перекази, а погляньмо на події часів Івана Сірка, в яких він відіграв важливу й трагічну роль.

Блискучі перемоги Богдана Хмельницького 1648 року звільнили частково Україну від польських загарбників. Але поляки робили всі заходи, щоб повернути втрачені українські землі. Хмельницький не вірив, що без добрих союзників йому вдасться повне звільнення України. Тому він звернувся 1653 року до Москви з проханням, щоб цар узяв Україну під свій протекторат. У ті часи протекторат однієї держави над другою був популярний.

Вісімнадцятого січня 1654 року, таємна рада гетьмана, генеральної старшини і полковників ухвалила прийняти царську опіку. Гетьман Хмельницький домагався, щоб обидві сторони — московська й українська — склали обопільну присягу. Щоб царський боярин Бу-

турлін присяг іменем царя, що цар оборонятиме Україну від польського короля та не порушуватиме вольностей і прав української людності. Бутурлін відмовився присягати, виправдуючись, що цар — ставленик Бога — не може присягати, але гетьман, старшина і козацтво склали присягу. Відмовилися в той час присягти Іван Богун та Іван Сірко й їхні полки — уманський та брацлавський.

У скорому часі гетьман Хмельницький помер, а булаву передано його помічникові Іванові Виговському. **Іван Виговський** як спостережливий і добрий політик бачив, що Москва хоче скасувати всі козацькі вольності й зробити Україну частиною Московщини. Порозумівшись з татарами **1659 року**, військо Івана Виговського і татари зустрілися з великим московським військом, що мало приборкати “неслухняного” гетьмана. В бою **під Конотопом** полягло 30 тисяч москалів. Але Виговський не зумів використати своєї перемоги й закріпити владу, вигнавши московські залоги з України. Бо в той час прийшла звістка, що **Іван Сірко** з запорожцями, знаючи, що хан у таборі Виговського, **напав на Крим**, поруйнував улуси й забрав велику здобич. Хан, діставши лихі відомості з Криму, відразу залишив військо Виговського й пішов боронити свої оселі.

Іван Сірко, повернувшись з Криму, підняв повстання на півдні України проти Виговського. Сірко проголосив гетьманом **Юрія Хмельницького**.

По короткому гетьмануванні, Юрій Хмельницький зрікся гетьманської булави, а українська держава поділилася на **Правобережну й Лівобережну Україну**. Кожна частина обирала свого гетьмана. Вони вели між собою війни, вимучуючи й тероризуючи вже й так обезкровлений український народ.

Після Юрія Хмельницького на **Правобережній Україні** обрано гетьманом **Павла Тетерю**, що гетьманував від 1663 до 1665 року. Він прихильно ставився до поляків й у союзі з ними та татарами вибрався 1663 р. на **Лівобережну Україну** проти гетьмана **Івана Брюховецького**, якого підтримував цар Московії своїми залогами по Україні. Війська правобережного гетьмана та татари вже майже очистили **Лівобережну Україну** від москалів, коли **Іван Сірко** з запорожцями — на рекомендацію Москви — **напав на Крим**, щоб стримати татарського хана від ще активнішої помочі Тетері. Коли гетьман Тетеря з козаками і з помічними польськими військами зайняв Полтавщину, на **Правобережній Україні** розпочато проти нього повстання. **Повстання** під проводом **ватажка Сүлими** охопило середню Київщину й Поділля, де брацлавський полковник **Остап Гоголь** оповістив себе **підданим московського царя**. На поміч Гоголеві прибув з козаками **Іван Сірко**.

Павло Тетеря після неуспішного походу проти московських залог та їхніх прибічників обличив думку про об'єднання обох частин України. Повстання проти нього змусило його добровільно зректися

булави 1665 року. На гетьмана Правобережжя вибрано Петра Дорошенка.

Петро Дорошенко бачив, що і Польща, і Московія не мають найменшого бажання допомогти Україні стати об'єднаною сильною українською державою. А допомагали, то одній то другій стороні лише тому, щоб вони себе взаємно обезсилили. Тому Петро Дорошенко вирішив позбутися і поляків, і москалів. Звернувшись за поміччю до Туреччини, якій підлягав кримський хан, він також нав'язав дружні відносини з гетьманом Лівобережжя Іваном Брюховецьким.

Петро Дорошенко снував пляни виступити в союзі з татарами насамперед **проти поляків**, що вже набридли українському народові, а тоді **проти москалів**. Але **польські війська**, що були в Україні, знайшли собі спільника в особі кошового **Івана Сірка**, який в січні 1667 року, будучи у Львові, **заявив, що не визнає Дорошенка за гетьмана і зробить наскок на Крим**, щоб стримати татар від помочі Дорошенкові. Коли об'єднані війська Дорошенка й татари оточили польське військо, **Сірко вдарив на Перекоп**, спустошив нівнічний Крим та вирубав всіх живих. Татари, спільники Дорошенка, залишили облогу поляків й пішли боронитись від Сірка.

Гетьмани Правобережжя і Лівобережжя — Дорошенко і Брюховецький — вирішили спільних ворогів бити спільно. Їхні війська для спільного бою 1668 року зійшлися разом. Але один з козаків Дорошенка, що не любив Брюховецького, убив його й тим припинив так бажану й потрібну єдність. На Лівобережжі на місце Брюховецького вибрано **гетьманом Дем'яна Многогрішного**, який також турбувався нахабністю московських залог на Україні.

Іван Сірко, який завжди в критичні моменти виступав проти Дорошенка, 1669 року пристав на його сторону. Вони спільно придумали повстання писаря Петра Суховія, що претендував на гетьманство.

1672 року Дорошенко вирішив знову виступити в похід з турками на Польщу. В той час в **Батурині**, столиці лівобережного гетьмана Многогрішного, **зроблено переворот**. Група козацьких старшин у порозумінні з начальником московської залогі в Батурині **заарештувала Многогрішного** й видала москалям, як особу, що не раз відверто висловлювала своє незадоволення неприхильною політикою Москви до України. Його закували в кайдани й відвезли до Москви, де після жорстоких мордувань і тортур заслали досмертно на Сибір.

В той час кошовий **Сірко** з запорожцями **служив цареві** й щойно розбив великий відділ татар, що служили в гетьмана Правобережжя Дорошенка.

Як тільки довідалися, що **Многогрішного заарештовано**, пішла чутка, що на його місце хоче засісти **Сірко**. Полтавський полковник **Жученко**, знаючи наміри Москви та козацької старшини в Україні, несподівано для Сірка його заарештував, закував у кайдани й повіз до Батурина. Ні козацька старшина, ні Москва, як пише історик Дмит-

ро Дорошенко в "Історії України", "не бажала мати гетьманом таку неспокійну, несталу й підприємливу людину, як Сірко". З Батурина **Сірка вивезли в Москву**, а звідти **заслали на Сибір**, а гетьманом Лівобережжя вибрали **Івана Самойловича**, після якого вже був гетьманом Іван Мазепа. Але цар скоро побачив, що Сірко для них корисніший, коли він буде на волі й очолюватиме запорожців. Тому його скоро звільнили й привезли з Сибіру в Україну, де він знову очолив запорожців.

Петро Дорошенко, гетьман Правобережної України, і далі робив всякі заходи, щоб **об'єднати українські землі в самостійний державі**. Турецько-татарська поміч не принесла Дорошенкові помітних успіхів у вигнанні поляків і москалів з України. Турки й татари, бачачи безвихідне становище Дорошенка, часто зраджували його, руйнували, в заплату за наскоки Сірка, українські села, брали ясир. Дорошенко утрачав в народі популярність. Розчарований в своїх і чужих, зневірений, він рішився зректися гетьманської булави. **Іван Сірко, не долюблюючи Самойловича, став другом Дорошенка**. Він (Сірко) порадив Дорошенкові скликати в Чигирині раду з участю старшини, гетьманату й запорожців — й зректися булави. Дорошенко склав булаву козацькій громаді, від якої він її отримав, а **Сірко прийняв на тій же раді присягу від Дорошенка на вірність цареві**. Всі свої гетьманські клейноди й прапори гетьман Дорошенко відіслав до Москви, де їх з тріумфом волочили по вулицях.

Але Москва не задовольнилась посередництвом Сірка в тій справі, а домагалася, щоб Дорошенко скапітулював й присяг на вірність цареві при участі гетьмана Лівобережжя — Самойловича й Ромодановського — командуючого московськими військами в Україні. **Дорошенко відмовився**. У вересні 1676 року, тридцятитисячна московська й лівобережна армії оточили Батурина. Після короткого бою **Дорошенко, щоб не проливати намарно крови, скапітулював і пішов на заслання**. Так відійшов із політичної арени здороводумаючий український політик, якому так багато шкодив у добрих планах Іван Сірко. Історик **Володимир Антонович про Дорошенка писав:**

"Не вважаючи на свої політичні помилки в невдачі, серед сучасних йому козацьких провідників являє Дорошенко відрadne явище: не дрібний егоїзм, не змагання до наживи й особистих вигод кермувало цим гетьманом: він щиро дбав про добро рідного краю, серед найтяжчих обставин з дивовижною енергією й сталістю боровся за нього і впав з достоїнством і свідомістю сповненого обов'язку".

Що плани Петра Дорошенка не були здійснені — Україна не змогла відділитися від Польщі й Московщини й стати самостійною державою — **у великій мірі винен Іван Сірко**, який в ті часи, часи руїни, очолював Запорізьку Січ і виконував руйнівну і згубну ролю.

Історик Дмитро Дорошенко в "Історії України" про тодішніх запорожців та Івана Сірка пише:

"Запоріжжя стає гніздом опозиції проти гетьманського уряду й проти правлячої старшинської верстви. Запорожці починають вмішуватися в політичне життя України й висувати своїх кандидатів на гетьманство. Московський уряд зрозумів дуже добре, якого корисного для себе союзника він може знайти в запорожцях. Він заводить безпосередні зносини з запорожцями, посилає їм гроші, подарунки, запаси амуніції й поживи. І запорожці дійсно грають на руку московській політиці. Вони піддержують Пушкаря проти Виговського, Брюховецького проти Сомка, Суховія й Ханенка проти Дорошенка, Петрика проти Мазепи. Типовим представником Запоріжжя за Руги був кошовий отаман Сірко, хоробрий вояк, але без сталих політичних принципів. Він служив то Москві, то Польщі; то помагав Дорошенкові, то завдавав йому удар у плечі саме в рішучий момент".

("Нові Дні")

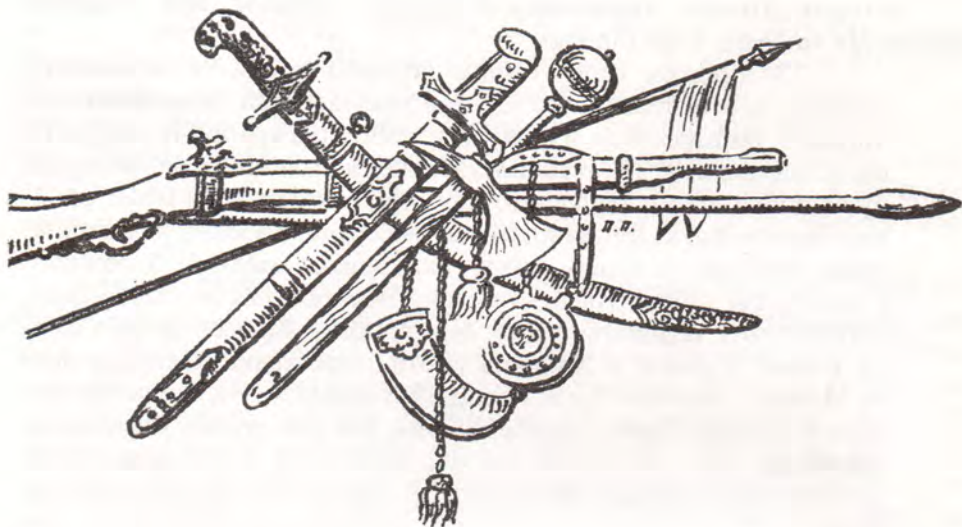

Іван Франко

... Лиш борися, не мирися,
Радше впадь, а сил не трать,
Гордо стій і не корися,
Хоч пропадь, але не зрадь!
Кожний думай, що на тобі
Мільйонів стан стоїть,

Що за долю мільйонів
Мусиш дати ти одвіт!..
Довго нас недоля жерла,
Досі нас наруга жре,
Та ми крикнім: "Ще не вмерла,
Ще не вмерла і не вмере!"
("Великі роковини" — уривок)

Володимир Кільчицький

УЧАСТЬ КОЗАКІВ У БИТВІ ПІД ВІДНЕМ 1683 РОКУ

273 роки тому — 1710 року — помер учасник битви під Віднем **Семен Палій**, образ якого з любов'ю змалював великий український поет Тарас Шевченко у поемі "Чернець" і вірші "Швачка".

Протягом XVII ст. війська турецького султана та його васалів, кримського хана, неодноразово вторгалися на Україну і на Польщу та загрожували іншим сусіднім державам. З метою об'єднання зусиль проти наскоків турків, у Європі в той час утворився союз християнських держав, так звана Священна ліга, активну роль у якій відігравали Австрія, Польща і Венеційська республіка.

Проте Туреччина, скориставшись боротьбою частини угорських феодалів на чолі з **Е. Текелієм** проти панування **Габсбургів**, напала на Австрію. Величезна турецька армія (близько 300 тисяч чоловік) під командуванням великого візира **Кара Мустафи** розбила австрійців на території Угорщини і, в середині липня 1683, підійшла до Відня.

Імператор Леопольд та інші високопоставлені особи втекли з австрійської столиці. Війська гарнізону налічували всього 10 тисяч чоловік. Турецька артилерія зруйнувала значну частину укріплень, в місті почався голод, поширювалася епідемія дезинтерії, а в наслідок невпинного обстрілу виникали безперервні пожежі. Щоб піднести духа населення, комендант оборони Відня, **граф Штаремберг**, звернувся з відозвою до жителів міста, в якій закликав їх мобілізувати всі сили на відсіч ворогові. У відозві згадувалася оборона Відня в 1529 році. Тоді, як відомо, місто обложив султан **Сулейман II**, дружиною якого

була захоплена в полон вродлива українська дівчина з міста Рогатина — **Настя Лісовська-Роксоляна**.

Відень виявився відрізаним від зовнішнього світу і необхідно було якимсь чином повідомити командування військових сил, що йшли на допомогу Відневі, про критичну і загрозливу ситуацію в обложеному місті. Це нелегке завдання виконав уродженець села Кульчиць (тепер Самбірського району Львівської області) **Юрій Кульчицький**.

У минулому він, під час однієї сутички з турками, потрапив у турецький полон, де досконало вивчив турецьку мову, побут і звичаї. Після звільнення з полону, Кульчицький спочатку працював перекладачем турецької мови у Віденському торговому об'єднанні, яке вело жваву торгівлю з країнами Близького Сходу, а згодом сам став купцем. Йому не випадково запропонували пробратися через турецькі позиції до табору князя К. Льотаринського, який прийшов на допомогу віденцям, і передати важливі відомості про координацію дій проти ворога.

Вночі, 13 серпня 1683 р., відважний Кульчицький, в дощову погоду, ризикуючи життям, вийшов у турецькому одязі з обложеного міста. Пройшовши через турецькі лінії, він, 15 серпня, повідомив князя Льотаринського про становище в місті. Після короткого відпочинку Кульчицький, з відповідними листами, не без небезпечних пригод, досвіта, 17 серпня, дібрався до Відня.

В обложеному місті запанувала неабияка радість. У його захисників вступив новий дух. Листи, які приніс Кульчицький, сповіщали, що на допомогу австрійським військам вирушив польський король **Ян III Собеський** з нечисленним (всього 25 тисяч чоловік), але добре озброєним і досвідченим військом, яке складалося з поляків і українських козаків.

Подвиг Ю. Кульчицького мав вирішальне значення для розгрому під Віднем численної турецько-татарської армії. Обложене місто нав'язало постійний зв'язок за допомогою світлових ракет з австрійськими, а також польсько-козацькими військами.

Козацький загін, що брав участь у Віденському поході польського війська проти турецьких завойовників, очолив фастівський, а потім білоцерківський **полковник Семен Палій** (справжнє прізвище **Гурко**). Він народився в 40-их роках XVII ст., в козацькій родині, в місті Борзні (тепер Чернігівської області). Про його дитячі роки і юнацтво залишилося мало вірогідних відомостей. Слід навести кілька відомих даних з його життя.

Спочатку Гурко був простим козаком, записаним до реєстру (компуту) **Ніжинського полку**. Але звичайне козацьке життя не задовольняло його гарячої натури. В кінці 70-их років, повдовівши, він пішов на Запоріжжя, де швидко виявив себе як хоробрий і талановитий військовий проводир. У народних оповіданнях є згадка про те,

що новоприбулий козак сміливо йшов проти всякого ворога. Одного разу, за переказом, він зіткнувся з чортом, що сидів на скелі і посміхався. Козак не розгубився, схопив рушницю і вистрілив. Вражена влучною кулею нечиста сила розтеклася кип'ячою смолою, і скеля запалала вогнем. За це відважного козака стали називати — Палій. За іншим оповіданням, він у перші дні перебування на Січі спалив отаманський курінь.

На Запоріжжі Палій пробув кілька років. Приблизно в 1681-1682 роках, він з кількома сотнями запорожців залишив Січ, перейшов на правий берег Дніпра і почав там енергійну боротьбу проти турецько-татарських вторгнень. Вдень і вночі, визначаючи шлях за сонцем і зірками, ховаючись у степових балках і перелісках, козаки підстерігали татарські загони, несподівано нападали на ворога, сміливо атакували його і примушували тікати.

Слабка у військовому відношенні шляхетська Польща була змушена підтримувати ці козацькі загони, щоб захистити свої південні кордони. Був виданий навіть офіційний акт, за яким козакам дозволялося заселяти спустошені землі Правобережжя, куди, за закликом Палія, почали переселятися селяни-втікачі і козаки з різних кінців України. Опорним пунктом правобережного козацтва стало місто Фастів (тепер Київської області), де збудовано фортецю.

Тут Палій одружився вдруге з енергійною вдовою Теодосією, яка стала його вірним і надійним помічником у невтомній боротьбі за волю України. Вона брала активну участь у керівництві полком, **ходила з козаками в походи** і навіть заступала чоловіка в службових справах. Яскравим свідченням цього є подорожні записки московського священика Лукіянова. Коли він повертався з Палестини до Москви і проїздив через володіння Палія, на кордоні його зустрів загін в 500 вершників на чолі з Теодосією, який супроводжував мандрівника на всьому шляху до Дніпра.

**

Вранці, 12 вересня 1683 р., почалася битва під Віднем, яка закінчилася повним розгромом турків. На жаль, історія не зберегла докладніших відомостей про безпосередню роль Палія і українських козаків у цій великій перемозі. Турецькі війська залишили на полі бою багато вбитих, обоз і майже всю артилерію. Уцілілі турецькі частини відступили до Будапешту, втративши ще 10 тисяч чоловік при переправі через Дунай. Переслідуючи турків, Ян III Собеський і Палій завдали їм нової поразки, після чого Кара Мустафа втік до Београду, де був страчений на наказ султана.

Віденська битва мала велике значення в історії країн Центральної Європи. Агресивні пляни Туреччини виявилися остаточно зламаними. Розгром під стінами Відня поклав кінець турецькій експансії в Європу.

Вдячні віденці подарували Кульчицькому запас кави, захоплений у турків, і він започаткував у Відні першу в Європі кав'ярню "Під голубою пляшкою". Австрійський дослідник А. Шерпе розповідає, що Кульчицький обслуговував своїх гостей разом з дружиною у фантастично-багатому одязі, який привертав увагу багатьох. Спочатку подавав він каву на турецький спосіб, тобто без цукру. Коли ж став додавати цукор, це значно збільшило його клієнтелю.

**

У 1885 році, на розі будинку однієї з віденських каварень, споруджено бронзовий пам'ятник, на якому відомий австрійський скульптор, **І. Пендль**, зобразив героя в турецькому вбранні. У лівій руці він тримає піднос із маленькими філіжанками, а в правій — кофейник *Кавник*, перехилений над філіжанками. Позаду статуї, до висоти колін, видніють з лівого боку кінці турецьких бойових прапорів і бунчуків з півмісяцями та крива турецька шабля, а з правого боку — щит, булава, сокира та інші турецькі військові трофеї. Серед них в'ються лаврові гілки з листками, що прикривають мішок з кавою. Пам'ятник нагадує про видатну перемогу над турками в 1683 р. й героїчний вчинок патріарха віденських кав'ярників.

Іменем Кульчицького названо вулицю в одному з центральних районів Відня, а його подвигів присвячено чимало історичних досліджень і художніх творів. *мистецтва*

Український нарід не тільки мужньо захищав свої землі від багатьох іноземних загарбників, але й окремі його представники вписали славні сторінки й у світовий літопис боротьби проти агресії султанської Туреччини. До таких сторінок, безперечно, відносяться участь козаків під проводом великого патріота України Семена Палія в битві під Віднем і внесок нашого відчайдушного земляка Юрія Кульчицького в її успішне завершення.

що новоприбулий козак сміливо йшов проти всякого ворога. Одного разу, за переказом, він зіткнувся з чортом, що сидів на скелі і посміхався. Козак не розгубився, схопив рушницю і вистрілив. Вражена влучною кулею нечиста сила розтеклася кип'ячою смолою, і скеля запалала вогнем. За це відважного козака стали називати — Палій. За іншим оповіданням, він у перші дні перебування на Січі спалив отаманський курінь.

На Запоріжжі Палій пробув кілька років. Приблизно в 1681-1682 роках, він з кількома сотнями запорожців залишив Січ, перейшов на правий берег Дніпра і почав там енергійну боротьбу проти турецько-татарських вторгнень. Вдень і вночі, визначаючи шлях за сонцем і зірками, ховаючись у степових балках і перелісках, козаки підстерігали татарські загони, несподівано нападали на ворога, сміливо атакували його і примушували тікати.

Слабка у військовому відношенні шляхетська Польща була змушена підтримувати ці козацькі загони, щоб захистити свої південні кордони. Був виданий навіть офіційний акт, за яким козакам дозволялося заселяти спустошені землі Правобережжя, куди, за закликом Палія, почали переселятися селяни-втікачі і козаки з різних кінців України. Опорним пунктом правобережного козацтва стало місто Фастів (тепер Київської області), де збудовано фортецю.

Тут Палій одружився вдруге з енергійною вдовою **Теодосією**, яка стала його вірним і надійним помічником у невтомній боротьбі за волю України. Вона брала активну участь у керівництві полком, **ходила з козаками в походи** і навіть заступала чоловіка в службових справах. Яскравим свідченням цього є подорожні записки московського священика Лукіянова. Коли він повертався з Палестини до Москви і проїздив через володіння Палія, на кордоні його зустрів загін в 500 вершників на чолі з Теодосією, який супроводжував мандрівника на всьому шляху до Дніпра.

Вранці, 12 вересня 1683 р., почалася битва під Віднем, яка закінчилася повним розгромом турків. На жаль, історія не зберегла докладніших відомостей про безпосередню роль Палія і українських козаків у цій великій перемозі. Турецькі війська залишили на полі бою багато вбитих, обоз і майже всю артилерію. Уцілілі турецькі частини відступили до Будапешту, втративши ще 10 тисяч чоловік при переправі через Дунай. Переслідуючи турків, Ян III Собеський і Палій завдали їм нової поразки, після чого Кара Мустафа втік до Београду, де був страчений на наказ султана.

Віденська битва мала велике значення в історії країн Центральної Європи. Агресивні пляни Туреччини виявилися остаточно зламаними. Розгром під стінами Відня поклав кінець турецькій експансії в Європу.

Вдячні віденці подарували Кульчицькому запас кави, захоплений у турків, і він започаткував у Відні першу в Європі кав'ярню "Під голубою пляшкою". Австрійський дослідник А. Шерпе розповідає, що Кульчицький обслуговував своїх гостей разом з дружиною у фантастично-багатому одязі, який привертав увагу багатьох. Спочатку подавав він каву на турецький спосіб, тобто без цукру. Коли ж став додавати цукор, це значно збільшило його клієнтелю.

**

У 1885 році, на розі будинку однієї з віденських каварень, споруджено бронзовий пам'ятник, на якому відомий австрійський скульптор, **І. Пендль**, зобразив героя в турецькому вбранні. У лівій руці він тримає піднос із маленькими філіжанками, а в правій — кофейник, *кофевник* перехилений над філіжанками. Позаду статуї, до висоти колін, видніють з лівого боку кінці турецьких бойових прапорів і бунчуків з півмісяцями та крива турецька шабля, а з правого боку — щит, булава, сокира та інші турецькі військові трофеї. Серед них в'ються лаврові гілки з листками, що прикривають мішок з кавою. Пам'ятник нагадує про видатну перемогу над турками в 1683 р. й героїчний вчинок патріарха віденських кав'ярників.

Іменем Кульчицького названо вулицю в одному з центральних районів Відня, а його подвигів присвячено чимало історичних досліджень і художніх творів. *мистецтв*

Український нарід не тільки мужньо захищав свої землі від багатьох іноземних загарбників, але й окремі його представники вписали славні сторінки й у світовий літопис боротьби проти агресії султанської Туреччини. До таких сторінок, безперечно, відносяться участь козаків під проводом великого патріота України Семена Палія в битві під Віднем і внесок нашого відчайдушного земляка Юрія Кульчицького в її успішне завершення.

ШЕВЧЕНКОВА "КНЯЖНА" Й ГОЛОДОМОР В УКРАЇНІ

Організований москалями голод в Україні в 1920-тих, 1930-тих та 1940-вих рр. — не нове явище! Голодомору, як засобу народоббивства, точніше кажучи — як засобу винищування українців на їхніх таки рідних, урожайних, українських землях, Москва, як жорстокий окупант-деспот, вживала вже в давнішій минулім, за царських часів. Недвозначне свідчення про московський злочин тих часів подає нам наш національний пророк — Тарас Шевченко:

... "Що день Божий
Радості приносить
Своїй матері щасливій
Дочка уродлива.
Мов тополя, виростає
Світові на диво.
Виростає... та недовго
Буде веселити
Свою матір. Бог карає
Княгиню на світі...
А за віщо? Чудно людям,
Бо люди не знають,
Чому добре умирає,
Злеє оживає?
Занедужала княгиня,
І князь схаменувся.
За бабами-знахарками
По селах метнувся.
Наїхали... Заходились.

Лічили, лічили...
Поки її, безталанну,
В труну положили.
Не стало на селі княгині,
І гусла знову загули.
А сирота її в селі,
Її єдина дитина! —
Мов одірвалось од гіллі:
Ненагодоване і босе,
Сорочечку до зносу носить,
Спеклося бідне на жару...
... А добрі люди
Прибрали, в Київ одвезли
У інститут. А там, що буде,
Побачим. Гусла загули...
Гуляє князь, гуляють
гості,
Ревуть палати на помості,
А голод стогне на селі.

І стогне він, стогне по всій Україні.
Кара Господева. Тисячами гинуть
Голоднії люди. А скирти гниють,
А пани й полову жидам продають
Та голоду раді, та Бога благають,
Щоб ще хоч годочок хлібець не рожав,
Тоді б і в Парижі і іншому краї
Наш брат хуторянин себе показав!..
А Бог куняє... Бо це було б диво,
Щоб чути і бачить — і не покарать!
Або вже аж надто довготерпеливий!..

Минають літа. **Люди гинуть:**
Лютує голод в Україні,
Лютує в княжому селі.
Скирти вже княжі погнили,
А він байдуже: п'є, гуляє
Та жида з грішми виглядає.
Нема жидка... Хліби зійшли,
Радіють люди, Бога просять...
Аж ось із Києва привозять
Княжну. Мов сонечко зійшло
Над обікраденим селом.
Чорнобрива, кароока, —
Вилитая мати,
Тільки сумна, невесела...
Чого б сумувати?
Або, може, вже такою
Воно й уродилось?
Або, може, молодее
Чи не полюбило
Когонєбудь? Ні, нікого.
Весела гуляла,
Мов ласочка з кубелечка,
На світ виглядала
З того Києва, аж поки
Побачила села
Знівечені. З того часу
Стала невесела.
Мов сизая голубонька,
Село облетіла:
У всіх була, всіх бачила,
Всі повеселіли.

Там словами привітала,
Там нагодувала...
Що день Божий обходила
Село. Помагала
Усякому. А сироти
До неї в покої
Приходили і матір'ю
Своєю святою
Її звали. І все село
За неї молилось...
А тим часом жида в селі
З грішми появились.
Радія князь, запродає
З половою жито,
І молотить виганяє
Людей недобитих.
Змолотили, нівроку їм,
За одну годину
І з клунею провіяли...
Князь і не спочинув:
На могорич закликає,
Та п'є, та гуляє
Аж у гаї, — бо в покоях
Дочка спочиває.
Гармидер, галас, гам у гаї,
Срамотні співи. Аж лящить
Жіночий регіт. Завиває,
Реве хазяїн: "Будем п'ять,
Аж поки наша доня спить!"
.

(Уривки з поеми "Княжна")

Як бачимо, то Москва, біла чи червона, — це жорстокий історичний ворог українського народу. Цей ворог намагався в минулому, а ще інтенсивніше й жорстокіше намагається в сучасних нам часах, всякими способами винищувати, фізично й морально, українську націю, щоб, шляхом злочину та ганьби, стати беззастережним володарем окупованої ним України. В цих постійних та щораз то жорстокіших намаганнях, **голодомор**, — це тільки один із ряду ганебних московських народобивчих засобів.

Незважаючи на великі, а то й трагічні жертви, Україна не піддається і ворожі намагання — марні! Віримо в перемогу добра над злом, і що час проплати вже недалекий!

Нижче, на тлі 50-річчя голодомору в Україні (1932-1933 рр.), що його відмічує українська спільнота у вільному світі, поміщуємо продовження, з попереднього числа нашого журналу, документального матеріалу про стосовані Москвою голодомори в Україні та їхні трагічні наслідки.

М. І. Г.

Іван Франко

XLIV

1

Багно гнилее між країв Європи,
Покрите цвіллю, зеленню густою!
Розсаднице недумства і застою,
Росіє! Де лиш ти поставиш стопи,

Повзе облуда, здирство, плач народу,
Цвіте бездушність, наче плісінь з муру,
Ти тиснеш і кричиш: "Даю свободу!"
Дреш шкіру й мовиш: "Двигаю культуру".

("Вольні Сонети" — Уривок.)

Микола Вороний

КРАЮ МІЙ РІДНИЙ...

Краю мій рідний, занедбаний краю,
Де ж те сподіване щастя твоє? —
Крається серце від болю, відчаю,
Як тільки долю твою нагадаю —
Горе мое!..

Люду мій рідний, окрадений люду!
Що у твоїх я побачив очах,
То вже й довіку цього не забуду:
Де б я не був, всюди бачити буду —
Голод і жах!

ГОЛОД В УКРАЇНІ (1921 - 22 рр.) (Продовження)

Другий розділ доповіді Квіслінга йде під наголовком: **“Південна половина України — охоплена голодом”**. Тут капітан Квіслінг стверджує, що до 7.000.000 українців вмирає з голоду та майже все населення України відчуває брак поживи і всього, що потрібне для життя, але зазначені вище мільйони голодних є людьми, що дійсно вмирають з голоду у всьому страшому розумінні цих слів”.

Волинь, Поділля, Київщина та Чернігівщина несуть тяжку повинність по допомозі голодуючим на Волзі та зобов'язання утримувати всіх втікачів, які прибувають з голодних місцевостей”.

Далі Квіслінг бере на себе обов'язок заявити: “Можна також ствердити, що реквізиція продуктів у селян, по старій економічній совітській системі, мала особливо тяжкий характер на Україні і, що збирання податків згідно нової економічної системи 1921-22 року тяглося занадто довго, тим більше, що тоді вже існував голод”.

Про Запоріжжя Квіслінг між іншим пише: “Можна було з математичною точністю передбачити, що голод на Запоріжжі розпочнеться в жовтні 1921 року, що він зростатиме з дня на день і через декілька місяців охопить майже все населення Запоріжжя”.

Згадуючи про долю Херсону, Квіслінг відверто заявляє: “Херсон, мабуть, найбільш навіщене нещастям місто: це місто засуджене на смерть, коли ніхто не надійде з допомогою. Те, що подібна доля може спіткати порівнюючо велике європейське місто, до того ще полегшене на березі відкритого моря є ганьбою для байдужої Європи і не говорить на користь тих осіб в Україні, яких обов'язком було запобігти цьому лихові”.

Але ще гірші речі, ніж у Херсоні, діються по українських селах. На сторінці 22-ій свого доповіді Квіслінг підкреслює: “Міста знаходяться в кращому положенні, ніж села”.

В кінці свого докладу Квіслінг уміщує звіт, даний німецькими колоністами Запоріжжя, своїм двом висланцям до Європи, де німці зайвий раз зазначають, що "розміри нещастя в Україні перевищують те, що можна бачити на Волзі. Але очі цілого світу звернені лише на Волгу, в той час, як області Чорного та Азовського морів забуті і позбавлені допомоги".

Капітан Квіслінг, репрезентант допомогової міжнародної організації д-ра Нансена, висланий в Україну і до Криму, подає в своїй брошурці: "La Famine en Ukraine" Report du Capitaine Vidkun Quisling, representent du D-r. Nansen pour l'Ukraine et La Crimee. Geneva, le 30 avril 1922 а. — таке:

"Непомірно велика також смертність від недуг. В наслідок виснаження організм не має сили боротися, хоч би з найлегшими недугами. Кір, наприклад, ускладнюється гангреною ясен, що поширюється на рот та заличники, та дає 20 відсотків смертності. Несприйнятливість до віспи осіб, що нею раз вже були недужі — втрачена; зустрічаються випадки повторного занедужання віспою. Різні сурогати, що їх уживають для їжі, викликали надзвичайне поширювання занедужань шляхів травлення. Хліб, приготований з зернят морелі, давав 50 відсотків, а жолуді та всякі інші сурогати давали жахливі відсотки смертності.

Виснаження, особливо у дорослих, спричиняло загальний опух тіла, що викликало водянку, спалень (гангрену) ніг, пальців рук, носа і т. п., від чого 50 відсотків вмирало. Взагалі можна без переборщення сказати, що число щоденно вмираючих в наслідок голоду в Україні доходить до 10 тисяч"...

Щоб не спинятися на страхотях голоду 1921-22 рр. обмежуємося лише до двох уривків з тодішніх московсько-більшовицьких часописів. Так, наприклад, в "Накануне" ч. 70 за 1922 рік читаємо: "людоедство стало битовим явленієм"... і як приклад подається: "Крестьянка Анна Бедова із села Дальніна Одесскаво уезда с'ела труп собственнаво 12-летнево мальчіка і корміла тем мясом свою 8-летнюю дочь".

А ось урядовий акт, що стерджує випадок найгіршого канібалізму, що його наводить капітан Квіслінг у своїм справозданні:

"Протокол: 23 січня 1922 р. Ми, підписані, А. Троянський, з 14 медичного відділу, Е. Саєнко, секретар ком'ячейки Благовіщенська, і Ц. Дитюк, голова комітету незаможних, по просьбі голови волосного комітету відвідували та допитували сім'ю Івана Федоровича Нищенка, якого жінка Харитина Андріївна, 45 літ від роду, вбила двох своїх дітей та з їхніх трупів притоговила собі їжу. Це зробила вона в відсутності свого чоловіка, що пішов шукати собі хліба, покидаючи свою родину зі словами: "живіть собі, як можете, я піду за хлібом"... На запитання, що спонукало її душити своїх дітей, відповіла вона чисто-сердечно та в цілковитій притомності: "Я задушила їх, бо вони були найбільше кволі та найбільше виснажені, а опісля їх зварила та наго-

дувала себе та дітей, бо ми були дуже голодні". Комісія прийшла до висновку, що Харитина Нищенко була доведена до вбивства своїх дітей голодом та розпучкою, бо не мала надії на яку-будь допомогу, щоб рятувати своїх дітей. Підпис: А. Троянський, шеф 14 медичного відділу, Саенко, секретар ком'ячейки Благовіщенська, Дитюк, голова комітету незаможних".

З нагоди дітовбивства, пише Арнаутов, колишній комісар одеського Губнаробраза, в своїй брошурці таке: "Страшно й подумати, чи може ж морально виправитися дитина, яку стихія голоду пригнула до самої землі і примусила не тільки дивитися, але й бути учасником усіх відражуючих діл, dokonаних дорослими в наслідок їхнього звіринного егоїзму? Яке поняття про людську природу може винести дитина з оточення, в якому їй приходить ховатися від дорослих, сильніших людей або й від своїх власних батьків, щоб вони її не з'їли?"

Той же Арнаутов нараховує голодуючих тяжко — 8 тисяч, таку ж кількість нотує і капітан Квіслінг.

Кожному ясно, що до того стану, який описує хоч би сов. преса в грудні місяці 1921 року, до стану, коли людоджерство "стало побутовим явищем", дійшло не відразу.

Московська влада про зростання голоду й жахливі його розміри знала своєчасно, як знала в час і про посуху. Але довідавшись про посуху на Поволжю, зняла галас московська урядова преса ще влітку 1921 року. Влітку ж 1921 року вже складено було ряд умов з американськими установами про допомогу, а від вересня 1921 року туди вже потекли широкою річкою харчі.

Про голод в Україні москвини знали добре, бо вони його спричинили, але мовчали, щоб хтось своєю допомогою не перешкодив здійснити заплановане винищення мільйонів найздоровішого і найактивнішого населення України...

Коли вже людоджерство стало побутовим явищем, коли мільйони людей вже вигинули з голоду — щойно тоді на VI "Всеукраїнському З'їзді Рад" заявляє Мануїльський: "Ми примушені визнати, що немає слів, щоб передати всю повноту руйни українського сільського господарства" ("Вісті, 17 грудня 1921 року), а Раковський заявив наступне: "Тепер ми повинні схилитися перед непереможною дійсністю — визнати факт голоду на Україні".

Та тої дійсності не лише, як ми бачили, ніхто не збирався "перемагати", але власне її було цілево створено і весь час пляново погіршувало. Осягнуті наслідки урядово "визнано" що-найменше пів року пізніше, ніж могли московські окупанти зробити, цебто тоді, коли їхня мета вже була осягнута.

Організований москвинами в 1921-22 рр. голод мав на меті не лише ослабити фізично український нарід і так зламати його спротив, не лише розчистити місце для московської колонізації, але й вплинути на ті райони України, що не були охоплені голодом, в яких ще не за-

мовкли постріли повстанських рушниць і в яких не дуже певно почували себе представники окупаційної влади навіть і в 1925 р. (див. лист М. Куліша з 22 грудня 1925 року до жінки, опублікований НТШ, на стор. 323 в "Творах"). Згадуваний комуніст, М. Куліш, пише в цьому листі до своєї жінки між іншим таке: "знову **продирався** через ліс, **озираючися**, щоб не натрапити на бандитів (є й тут такі місця): Шепетівка, Славута, Бобрівка, одне село забув, М. Ізяслав, містечко Ямпіль".

Коли так "непевно" себе почував "українець" — М. Куліш, в 1925 р., то що ж тоді казати про рік 1922! Саме тому тим "нездогадливим", що не додумалися ще, що **головним спричинником голоду 1921-22 рр. була Москва**, і слід було дати це зрозуміти. Це й пробував з'ясувати в літературному творі (за який влада, мовляв, "не відповідає") М. Хвильовий.

Він пише в 1922 р., (цебто тоді, коли описане було вже жахливою дійсністю), новелю "Редактор Карк". Ця новеля спочатку була друкована в пресі, а потім увійшла в збірку "Сині етюди", яка вийшла в 1922 році і була передрукована пізніше в першому томі його "Творів", що вийшли три роки пізніше.

В цій новелі є така "красномовна" і багатозначна розмова між героєм новелі — редактором Карком і "Нюсею":

Нюся:

— Не думаєте Ви, що на Волині і сьогодні "ліс шумить"?*) Я гадаю, що шумить. Я в сей мент на Волині...

Редактор Карк:

— А я от: Запоріжжя, Хортиця. **Навіщо було бунтувати?** Я щоденно читаю **голодні інформації з Запоріжжя**. І я згадую тільки, що це була житниця".

(“Сині етюди” ст. 41)

Коли ми додамо, що москвини звикли всяку спробу поневолених ними народів боротися, всяке намагання вирватися з московського ярма звати "бунтом", то стане ясным, про що мова. Це означає: На Волині ще боряться з московськими окупантами повстанці, але хай пам'ятають, що як не скоряться — чекає їх голодова смерть, голод такий, як і на козацькій Запоріжжю. Отже такий близький у ті часи до московської окупаційної влади в Україні Фітільов-Хвильовий ясно і недвозначно давав зрозуміти "неспокійній" Волині, що голод степової України був просто московською "**пацифікаційною акцією**".

В тому ж 1921 році М. Йогансен у своїй поезії "Голод" також відзначив **не стихійний, тільки політичний** характер голоду таким закінченням:

*) "Ліс шумить" — назва оповідання Короленка, в якому описується збройна розправа селян з паном на Волині.

“Сій же в строфи лють насіння,
Сій же,
Поки ріже твій син твого сина,**)

Сій же,
Пазурями землю копай,
Лушпайя
Сій бараболі —
Ще карам не край,
Ще боротись довго за волю”.

Обидва автори так одночасно ствердили, що той голод був московською нелюдською “репресією” і тому у Йогансена “Ще карам не край”, а щоб їх не могли стосувати — ще треба “боротись довго за волю”. (У Хвильового: “Навіщо було бунтувати? Я щоденно читаю **голодні інформації** з Запоріжжя...”).

Коли ми порівнюємо цю московську “пацифікацію” з пацифікацією польською чи з пізнішою — німецькою, то побачимо, які марні, примітивні і не ефективні були тамті. Вирафінованістю, підступністю, невблаганною жорстокістю*) і велитенськими осягами ця московська пацифікація перевищувала тамті в тисячі разів!

Але вже в 1922 році помітила Москва, що вона надто мало уваги звернула на те, щоб перед світом затерти сліди доконаного злочину і тому на організованій москвинами в Берліні, в липні 1922 року, виставці “Голод в Росії” вже фігурував плякат, на якому було вимацьовано, як піп стоїть у дверях церкви і не допускає брати церковних скарбів “для голодуючих”, та як москвини помагають голодним!

В році 1924 вже стає конечним затерти всі сліди доконаного злочину і зняти з москвинів усяку відповідальність за його доконання.

Це завдання й береться здійснити М. Куліш своєю п’есою “97”, яка тому й витримала вісім видань і тепер виходить в УССР дев’ятим виданням та допомогла своєму автору “зробити кар’єру”. В цій п’есі, всупереч правді, голод є лише наслідком посухи, а рятувати населення перешкоджають піп та куркулі й тому московсько-більшовицька допомога приходить трохи запізно.

М. Куліш був цілком свідомий того завдання, яке мала виконати ця п’еса, усю фальшивість якої він чудово знав. Саме ця свідомість і виявилась в таких словах листа М. Куліша до Арк. Любченка з дня 23. XII. 1924 р.: “Не можна “оказьонювати” кінець п’еси, яка **матиме** **надалі** до деякої міри **історичне значення**”.

Отже вже від довшого часу починає переводити Москва енергійну акцію “ховання кінців” у воду і нищення слідів доконаного

**) Має автор на увазі людонжерство.

*) Про неї в уже цитованому оповіданні М. Хвильовий: “Ми не політики... Нема в нас і північної жорстокости”. А Хвильовий не без причин стало захоплювався жорсткістю.

злочину. В рямцях цієї акції зникають без сліду з ряду європейських бібліотек видання, пов'язані з голодом, зокрема видання в 1922 році в-вом "Українське Слово", книжки І. Герасимовича "Голод в Україні" (стор. 296 з численними таблицями й діаграмами) та переклади тої книжки на мови німецьку й англійську.

Після того, безумовно та ж Московщина, вживає заходів, щоб голод 1921-22 рр. було "забуто" і московські директиви в цій справі донині стисло виконуються її поплентачами.

В 1933 р. Московщина, використовуючи свій попередній досвід, знову зорганізувала в Україні голод. До цього року московська комуністична адміністрація і уряд, протягом майже 12 років, навчилися по-мистецьки приховувати свої злочини і вже не лише потрапили зорганізувати цей голод без всякої посухи чи неврожаю, але й, що найголовніше, так поховати кінці в воду, щоб не залишилося майже жодних документальних даних.

Таку ситуацію віддавна всебічно використовує Московщина. Коли спробували деякі політичні кола ще в 1933 році порушити справу цього голоду на засіданні Ради Ліги Націй,*) то дискусія на цю тему викликала таку реакцію на засіданні ЦВК СССР в грудні 1933 року: голова ЦВК — М. Калінін, коментуючи виступ міністра Менінеля, що домагався ухвали про допомогу голодуючим і інших оборонців ідеї чинної допомоги жертвам голоду, сказав: "Політичні шахраї збирають гроші на допомогу для **ніби-то** голодуючої України. Тільки zdeгенеровані кляси, що перебувають у стані розкладу, можуть родити таких безмежно цинічних типів".

А після цього один з чужинецьких кореспондентів, який був на тому засіданні, подав у пресі Заходу вістку, що "згідно з словами советського президента, **твердження про голод в Україні є тільки злісною вигадкою zdeгенерованих верств суспільства**. На цю заяву ані один з присутніх на засіданні ЦВК українських делегатів не знайшов ані одного слова протесту".

(Далі буде)

*) Звістки про голод подав у парижському часописі "Матен" французький журналіст, який бачив у Румунії голодних, що намагалися вирватися з окупованих москвинами земель через Дністер. Ці звістки зробили враження і міністр закордонних справ Норвегії, переглянувши перед тим архіви Нансена з періоду першого голоду — виступив з пропозицією допомоги голодним.

Л. Грабузович

ЕВРОПА Й ЛЮДОЖЕР

(Байка)

У царстві смерті і насильства
Некоронований король захорював.
Чи за содіяні убивства,
Чи за грабіж Господь його карав,
Питання це вважали за насмішку,
Червоних бо гріхів в Совдепії нема,
Дарма

Що там усе червоне...
Лежить предсовнарком у ліжку,
І тяжко стогне —
Не їсть, маячить і не спить.

Чекісти в ту мить
Лейб-ескулапів позганяли,
Ті хорого сумлінно лікували
Й до Леніна вернувся "апетит".

Замовляє предсовнарком обід,
Меню маніяка:
"Buillon a la kombede, Cotelette a la Tscheka".

Наївшися до сходу,
— Товаришу, подякувать вас хочу, —
Він каже кухарю. — Мене ви відживили!
З кого ви це такий смачний обід зробили?

— Котлетка — із грудей жіночих,
Булйон — з дитячих потрохів! —
Вклонившись, кухар відповів.

.

Повірити цьому я не знайшов охочих,
Та й байдуже мені — того я не хотів.
Я, як бажаєте знати —
Хотів так сказати:

Коли від голоду вмирають мільйони
І тисячі — людей їдять,
То у Кремлі кати сидять,
Й жеруть бифштекси і булйони.

О. Олесь

ТИЖДЕНЬ ТЕРПІВ Я ВІД ГОЛОДУ МУКИ

Тиждень терпів я від голоду муки,
Плакав, ходив, простягаючи руки,
Врешті й ходити я не зміг,
Ледве дійшов і упав на поріг.
Встав би, підвівся... Та зрадили сили...
Плакали діти, баби голосили.
Федір, мій син, на лежанці лежав...
Звісно — каліка; терпів і мовчав.
Рачки над вечір поліз я по двору,
Ледве добрався і вліз у комору,
Наче уже переміг я й біду...
Їсти не хочеться, смерти вже жду.
Вранці, на другий день, зирк!.. у руки
Хтось мені суне кавалок макухи!
Хто це? — Це ти, мій сусіда, Петро...,
Бог хай віддячить тобі за добро.
Слина пішла. Затрусилися руки.
Боже мій милий! Кавалок макухи!
Де ти? Пішов вже... Аж нагло онук
Вихопив в мене кавалок із рук!
Хтів я схопитись, побігти, догнати,
Вирвати з рота! Навколішки стати...
Вже я підвожусь і падаю знов...
Впав непритомний, прокинувся — кров.
Мабуть забився... Вже близько до краю...
Крутиться все довкруги... умираю...
В кого б спитати — чи з'їв хоч онук,
Може і в нього хтось вирвав із рук.

14. 5. 1922.

Василь І. Гришко

УКРАЇНСЬКИЙ “ГОЛОКОСТ”, 1933 (Продовження)

4. ОПЕРАЦІЯ “БОРотьБИ ПРОТИ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛІЗМУ, ЯК ГОЛОВНОЇ НЕБЕЗПЕКИ”

Нині, вже з перспективи поточного п'ятого десятиріччя тяжкого національно-політичного досвіду українського народу в СРСР, а зокрема — на тлі того, що діється саме тепер у царині національної політики Москви щодо України та українців поза нею в СРСР, стає цілком очевидним ось що: ані **сам собою** соціально-політичний “експеримент” колективізації, ані тим більше **сам** соціально-революційний акт “класової боротьби” в такій формі, як “ліквідація куркульства, як класи” — це не було, як воно з першого погляду здається (і тому загально вважається), тим головним (а на думку декого — навіть єдиним), що лежало в основі української трагедії 1933 р.

Це, звичайно, ніяк не суперечить тому фактові, що ці соціально-політичні акції безперечно підготували й уможливили цю українську трагедію, і в цьому розумінні вони були, так би мовити, двома першими діями цієї трагедії. Але, коли перші дві дії були ще невід'ємною частиною **загальної** для всього СРСР трагедії насильницького запровадження в життя тоталітарною владою комуністичної партії своєї, суперечної життю, антилюдяної ідеї, то третя дія, що відбулася в Україні та в житті українців в СРСР взагалі 1933 р., була **суто українською** версією трагедії, бо в ній було здійснено **спеціальний, антиукраїнський національно-політичний плян** цієї ж самої влади...

До речі, самі лише “загальні” соціально-політичні моменти й аргументи — це якраз те, до чого зводять усю цю трагедію з одного боку советська Москва — в своїх офіційних інтерпретаціях тих фактів цієї трагедії, яких вона не може приховати, — а з другого боку й антисоветські речники Росії взагалі. За московською офіційною схемою справа виглядає так: були в СРСР, мовляв, “великі труднощі” в процесі “здійснення вперше в історії людства” такого грандіозного пляну “соціалістичної перебудови сільського господарства”, як “усуспільнення” його шляхом “суцільної колективізації”, а на її базі — “ліквідації куркульства, як класи”; а що це, мовляв, відбувалося “в умовах запеклої класової боротьби” — у зв'язку з “ворожим опором куркульства”, то саме в усьому винувате оте “куркульство” та ним підбурені елементи серед селянства, своїм “контрреволюційним саботажем” переведення пляну колективізації, мовляв, і спричинили “в окремих міс-

О. Олесь

ТИЖДЕНЬ ТЕРПІВ Я ВІД ГОЛОДУ МУКИ

Тиждень терпів я від голоду муки,
Плакав, ходив, простягаючи руки,
Врешті й ходити я не зміг,
Ледве дійшов і упав на поріг.
Встав би, підвівся... Та зрадили сили...
Плакали діти, баби голосили.
Федір, мій син, на лежанці лежав...
Звісно — каліка; терпів і мовчав.
Рачки над вечір поліз я по двору,
Ледве добрався і вліз у комору,
Наче уже переміг я й біду...
Їсти не хочеться, смерти вже жду.
Вранці, на другий день, зирк!.. у руки
Хтось мені суне кавалок макухи!
Хто це? — Це ти, мій сусіда, Петро...,
Бог хай віддячить тобі за добро.
Слина пішла. Затрусилися руки.
Боже мій милий! Кавалок макухи!
Де ти? Пішов вже... Аж нагло онук
Вихопив в мене кавалок із рук!
Хтів я схопитись, побігти, догнати,
Вирвати з рота! Навколішки стати...
Вже я підвожусь і падаю знов...
Впав непритомний, прокинувся — кров.
Мабуть забився... Вже близько до краю...
Крутиться все довкруги... умираю...
В кого б спитати — чи з'їв хоч онук,
Може і в нього хтось вирвав із рук.

14. 5. 1922.

Василь І. Гришко

УКРАЇНСЬКИЙ “ГОЛОКОСТ”, 1933

(Продовження)

4. ОПЕРАЦІЯ “БОРОТЬБИ ПРОТИ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛІЗМУ, ЯК ГОЛОВНОЇ НЕБЕЗПЕКИ”

Нині, вже з перспективи поточного п'ятого десятиріччя тяжкого національно-політичного досвіду українського народу в СРСР, а зокрема — на тлі того, що діється саме тепер у царині національної політики Москви щодо України та українців поза нею в СРСР, стає цілком очевидним ось що: ані **сам собою** соціально-політичний “експеримент” колективізації, ані тим більше **сам** соціально-революційний акт “класової боротьби” в такій формі, як “ліквідація куркульства, як класи” — це не було, як воно з першого погляду здається (і тому загально вважається), тим головним (а на думку декого — навіть єдиним), що лежало в основі української трагедії 1933 р.

Це, звичайно, ніяк не суперечить тому фактові, що ці соціально-політичні акції безперечно підготували й уможливили цю українську трагедію, і в цьому розумінні вони були, так би мовити, двома першими діями цієї трагедії. Але, коли перші дві дії були ще невід'ємною частиною **загальної** для всього СРСР трагедії насильницького запровадження в життя тоталітарною владою комуністичної партії своєї, суперечної життю, антилюдяної ідеї, то третя дія, що відбулася в Україні та в житті українців в СРСР взагалі 1933 р., була **суто українською** версією трагедії, бо в ній було здійснено **спеціальний, антиукраїнський національно-політичний план** цієї ж самої влади...

До речі, самі лише “загальні” соціально-політичні моменти й аргументи — це якраз те, до чого зводять усю цю трагедію з одного боку советська Москва — в своїх офіційних інтерпретаціях тих фактів цієї трагедії, яких вона не може приховати, — а з другого боку й антисоветські речники Росії взагалі. За московською офіційною схемою справа виглядає так: були в СРСР, мовляв, “великі труднощі” в процесі “здійснення вперше в історії людства” такого грандіозного плану “соціалістичної перебудови сільського господарства”, як “усуспільнення” його шляхом “суцільної колективізації”, а на її базі — “ліквідації куркульства, як класи”; а що це, мовляв, відбувалося “в умовах запеклої класової боротьби” — у зв'язку з “ворожим опором куркульства”, то саме в усьому винувате оте “куркульство” та ним підбурені елементи серед селянства, своїм “контрреволюційним саботажем” переведення плану колективізації, мовляв, і спричинили “в окремих міс-

цевостях” такі “харчові труднощі”, жертвою яких вони ж самі найперше й стали. Трохи інакше — з негативним наświetленням цієї ж такої схеми “класової боротьби” — послуговуються нею й антисоветські речники Росії, нівелюючи в цій схемі українську трагедію, як нібито лише частину так званої “загально-російської”.

Але все в цій схемі ніяк не узгоджується ні з самою хронологією, ні з найвідомішими всім фактами історії тогочасних трагічних подій. Річ бо в тім, що плян колективізації в Україні (як також на Кубані й Донщині), в основному був переведений у життя ще 1930 р., а до 1933 р. колективізація була вже фактично завершена. Що ж до “ліквідації куркульства, як класи”, то плян цієї акції, що почалася ще восени 1929 р., було також до кінця 1930 р. здійснено, і на час до 1932 р. було ще переведено, вже **додатково** до “розкуркулення”, спеціальну акцію так званого “викорчовування решток куркульських елементів”, до яких (під назвою “підкуркульників”) потрапили всі вперті противники колективізації серед селян (із категорії так званих “середняків”, а частинно навіть і з-поміж непокірних “бідняків”). Отже — до 1933 р. по селах України (як також Кубані й Донщини) вже просто й фізично не лишилося жодних “куркулів”, чи навіть будь-яких справжніх “куркульських елементів”.

Таким чином, те українське селянство, що стало головною жертвою народобивства голодом 1933 р., було в основній своїй масі вже **колгоспним** селянством, яке в той час уже не чинило ніякого опору тому колгоспному рабству, в якому воно тоді вже опинилося, ані навіть не відмовлялося від роботи в колгоспах за жалюгідно-злидненні “трудодні”, бо без цього воно вже не могло фізично існувати. І коли це, вже з повністю колективізоване, так би мовити — “соціалістичне”, селянство стало жертвою советського масового народобивства, то справа тут очевидно була зовсім не просто собі в “труднощах переведення пляну колективізації”, не кажучи вже про якусь там “запеклу класову боротьбу”. Тим більше, що такий самий “плян колективізації”, і також “в умовах класової боротьби”, в той же самий час було здійснювано й на етнографічно **російських** територіях Росії, але ж відомо, що ніякої **катастрофи**, подібно до тієї, що мала місце в Україні та на козацьких землях Кубані й Донщини з їхніми українськими поселеннями, в Росії, як **такій**, не було. Це останнє особливо переконливо свідчить про те, що справа тут була в іншому “плані”, і в іншій “боротьбі”, що їх, уже на **базі здійснення колективізації**, Москва проводила в Україні та щодо українського народу в СРСР взагалі.

Який це був плян і яка боротьба, про це, зрештою, зовсім недвозначно сказано і в основних советських офіційних означеннях суті політичного змісту подій 1933 року в Україні. Наприклад, 12-й з’їзд керованої Москвою комуністичної партії України — КП(б)У, що відбувся в січні 1934 р. відразу ж по закінченні народобивства голодом, підсумовуючи наслідки цієї операції, найперше і найбільше під-

креслив не що інше, як саме труднощі “національного питання” та проведення “національної політики” в Україні в 1932-1933 роках, а відтак устами тодішнього намісника Москви в Україні — П. Постишева та в своїх політичних резолюціях з'їзд заявив, що **“1933-й рік був роком розгрому української націоналістичної контрреволюції”** і що саме в цьому році партія провела **“геркулесову роботу ліквідації націоналістичних елементів на Україні”**.

І справді, як відомо з історичних постанов партії в Україні, саме 1933 року, коли вперше в історії советської “національної політики”, було проголошено, що тепер **головною небезпекою в Україні є місцевий український націоналізм**, був роком крутої зміни попередньої компромісової національної політики так званої “українізації” та переходу Москви в Україні на відвертий курс протиукраїнського національно-політичного терору. Саме найпершою і найвирішальнішою, за пляном Москви, фазою цього протиукраїнського терору й була організована катастрофа штучного голоду з метою паралізації й вилучення з розгри сил в Україні передусім основної бази, не тільки вської “української націоналістичної контрреволюції”, а й самого турбуючого Москву “національного питання”, оскільки такою базою в Україні, як і взагалі в усіх поневолених Москвою націй, було селянство.

Все це, звичайно, не стосувалось і не могло стосуватися Росії, як такої (тобто — в національному розумінні Росії), а тим самим і російського селянства, бо ж російська нація — панівна централістична сила в СРСР, і тому російський імперіялістичний націоналізм, за советською комуністичною теорією, як відомо, тотожний з “інтернаціоналізмом”. Колективізація й “ліквідація куркульства” в Росії були дійсно тим, чим вони й називалися, тобто соціально-політичними, соціально-революційними акціями. Ці акції принесли з собою досить великі господарські “труднощі” й терпіння також і для російського селянства, бо воно в Росії також стало закріпаченою в колгоспах і уполісованою верствою. Однак процес “соціалістичної перебудови сільського господарства” там відбувся більш-менш “нормально” і ні до якої катастрофи та масових жертв не довів (хоч і були в окремих районах Поволжя та на Уралі випадки голодування зруйнованих колективізацією селян, але далеко не катастрофічного рівня). Значить катастрофа в Україні 1933 року була не функцією і наслідком загальносоветського, соціально-політичного процесу змін укладу життя і суспільних взаємовідносин людей, а функцією й наслідком спеціально національно-політичного курсу Москви у відношенні до України та українського народу в СРСР взагалі — лише при нагоді й на тлі того загальносоветського процесу. Те, що було метою загальносоветської акції колективізації й “ліквідації куркульства, як класи”, тобто — фактично ліквідації селянства, як незалежної від держави суспільної верстви (на чому ця акція в Росії й скінчилася, як тільки

цієї мети було досягнуто), — це в Україні було тільки першим етапом і вихідною позицією до здійснення іншої мети, що її, очевидно, не було й не могло бути в Росії. Цією метою була ліквідація українського “національного питання”, як такого, на базі ліквідації незалежного від держави селянства, як головного джерела стихійного “українського націоналізму”. А що саме це було тією метою, до здійснення якої Москва приступила в Україні рішуче й безоглядно якраз у 1933 р., про це незаперечно свідчить уже згаданий факт нерозривної пов’язаності з катастрофою штучного голоду також катастрофічної для України операції проти українського націоналізму, як головної небезпеки”.

3. ПОЧАТОК “РОЗУКРАЇНЕННЯ УКРАЇНИ, ЯК НАЦІЇ”, ЇЇ ПРОВИНА Й КАРА УКРАЇНСЬКОГО КОМУНІЗМУ

Хоч найбільш очевидним і найбільш потрясаючим фактом української трагедії 1933 р. був, звичайно, факт масового вимирання українського селянства від навмисне організованого Москвою штучного голоду, однак те, що надало цій трагедії характеру справді національної катастрофи на рівні “Голокосту” — це було пекельне поєднання народобивства голодом з цілим комплексом національно-політичного, національно-культурного й інших форм антиукраїнського терору, що в своїй сукупності мало фатальні для української нації історичні наслідки. Тому тепер, говорячи про цю трагедію вже з історичної перспективи, слід особливо наголосити саме цей комплекс, що полягав ось у чім:

1933-й рік, як фінальна дата, що символізує цілість трагедії — це був не тільки рік смертельних жнив штучного голоду, жертвою якого стали мільйони пограбованих владою українських селян, що вмирили тоді цілими селами й районами. Це також був рік найвищого від початку тридцятих років піднесення смертельної хвилі масового терору супроти української національної (переважно селянської за походженням) інтелігенції. Зокрема ж — це був рік поширення цього терору також на нову, вже “радянську” формацію післяреволюційної української інтелігенції, в тому числі й **комуністичної** за своєю соціально-політичною ідеологією, але передусім **національної** за своєю свідомістю. Це був рік розстрілів і самогубств українських переважно вже “радянських” (у тому числі й приналежних до партії та комсомолу) письменників та діячів української культури. Це ж бо був рік, спричиненого крутим зворотом у “національній політиці” Москви щодо України, краху так званого “радянського національно-культурного будівництва” на базі компромісової політики “українізації” попереднього десятиріччя. Це був також рік першого великого погрому українських національних кадрів самої комуністичної партії України та навіть у її керівництві — за так званий “український націоналістичний ухил” у зв’язку зі злочасною “україніза-

цією". Цей рік, зрештою, бувши роком припинення й осудження "українізації", був саме роком початку нещадної русифікації, ба навіть початку усунування з України й самої української мови — порядком уже, так би мовити, "розукраїнення України, як нації".

Те, що поруч із українським селянством саме українська національна інтелігенція була справді одним із найголовніших об'єктів народобивчої акції Москви в Україні 1933 р. за пляном задуманого "розукраїнення України, як нації" — це факт, що його промовисто стверджують дані про сам масштаб тих жертв, яких зазнали вирішальні ділянки українського національно-культурного і державно-політичного життя в той час. Хоч у порівнянні з мільйонами жертв умертвленого голодом українського селянства, тисячі розстріляних і сотні тисяч ув'язнених та вилучених з України засланнями українських письменників, науковців, культурно-освітніх, державно-політичних і господарських діячів здаються, немов би, не такими жахливими числовими величинами, але насправді, коли порівняти їх до числа самої групи інтелігенції в народі, то вони, у відсотковому відношенні до цієї групи, навіть кількаразово перевищують жертви селянства у відношенні до загального числа селянського населення країни.

Для прикладу досить вказати хоча б на загально вже більшменш устійнений розмір жертв діячів того періоду творчого розвитку української культури часів "українізації" (1923-1933), що його узагальнено назвою "Розстріляне Відродження". Згідно з висновками авторитетного дослідження цього історичного факту, втрати українських культурно-творчих кадрів цього періоду в підсумку тридцятих років взагалі становили близько 80%, в тому числі зокрема втрати українських письменників. А більшість із них були жертвами арештів, розстрілів і заслань саме у зв'язку з катастрофічною для України зміною "національної політики" Москви 1933 р. Та що вже там говорити про національні культурно-творчі кадри України, коли навіть і кадри комуністичної партії та комсомолу України наслідком загального протиукраїнського терору зазнали в той самий час також величезного розгрому: 46% членів КП(б)У і 49% членів ЛКСМУ було виключено і в різних формах репресовано в ті, так звані "кризові роки"; і знову ж таки — більшість із них так чи інакше була жертвою тієї ж зміни "національної політики", що настала в Україні 1933 р.

Ось це останнє — поширення терору в Україні також і на комуністичні кадри, що в загальносоветському масштабі почалося значно пізніше (після вбивства Кірова, а головнo — в роки так зв. "єжовщини", 1937-38), — являє собою особливо важливий момент саме **національно-політичного** змісту трагедії України 1933 року. Не тому, звичайно, що ці кадри мали якесь особливо важливе національно-політичне значення (хоч серед них, очевидно, було досить багато й справді таки національно цінних творчих сил), а тому, що цим якраз

виявляється саме **національний**, а не соціальний чи ідеологічний, характер народовбивчої політики Москви супроти України в 1933 р. Цим самим Україна також на цілі десятиліття раніше, ніж будь-яка інша підвладна московському комунізму країна в світі, пізнала на собі ще в 1933 р. те, що тепер, після досвіду Югославії, Польщі, Угорщини й Чехо-Словаччини, знає вже цілий світ: що комунізм, при всьому своєму уявному "інтернаціоналізмі", є так само **національний** політичний фактор, як і взагалі все в цьому світі, поділеному пердусім за **національними**, а не якимись іншими, ознаками й інтересами.

Зрештою, якщо йдеться про трагічний аспект подій в Україні 1933 р. — трагічний у клясичному розумінні поняття трагедії, як покути стражданням за чиюсь фатальну провину, тягар якої неминуче веде до катастрофи, — то власне **український комунізм**, на якому лежить тягар історичної провини за спрямування розбитих сил української революції 1918-1921 років у річище "інтернаціонального" комунізму під контролем Москви, виявився фактично головним "героем" трагедії 1933 р., в якій жертвою катастрофи став цілий український народ. І так само, як і в справжній клясичній трагедії, глибинний сенс трагедії України 1933 р. полягав у болючому збагненні народом фатальної **провини українського комунізму**, що таки дався під облуду московської демагогії у вирішальний для себе історичний час, а також — у **карі** історичної долі за ту провину та в гіркій науці нащадкам з тієї кари. А збагнено через покарання катастрофою 1933 р. й винесено з неї в Україні історичну науку, яку сьогодні особливо треба пригадати й запам'ятати всім українцям. Це наука про те, що, висловлюючись московською приповідкою, **"Хто в Москву йде — голову несе"**; бо ж як говорить знову ж таки московська приповідка — **"Москва сльозам не вірить"**, тобто — в жорстокій нещадності свого "інтернаціонального", імперіялістичного націоналізму вона не знає меж і не зупиниться ні перед яким злочином. (Д. Б.)

Іван Світличний

Повінню квітів буйно-махровою,
Неба тендітно-пастельною грою,
Лагідним пензлем, червоною кров'ю
Малює природа.
Гимнами гроз урочисто-розкутими,
Леготами втаємничено-мудрими,
Шепотом зела, весняними нуртами
Співає природа.
Диво-містерія у природі!
Зливи кольорів, каскади мелодій —
Велич неосягнення... Годі!
Я хочу хліба!

Т. Матвієнко

БАТЬКО

(Уривки)

Він і тоді стояв живий передо мною —
Мій батько-войовник, лагідний і плохий.
Хоч поміж нами час піднявся із тьми стіною,
Не слабнув голос в ній надломленоглухий.
Розповідав мені м'яким, поважним тоном:
Хотів для нас добра, щоб ми хоч пожили,
Щоб ласки не прийшлося просить з низьким поклоном
У хижаків людських ганебності й хули. —
На батьківщині зріс і думав жить спокійно,
Вдихати пах живиць, вологість чебреців.
Він людям довіряв, зорив майбутність мрійно:
Він плакав і радів, як безліч молодців.
Надіявся й моливсь, п'ючи гіркоти чашу,
У безтямі б'ючись в льохах гнилих тюрми.
У розпач упадав: він бачив долю нашу,
Він день і ніч кропив своє життя слізьми.
Він був не раз, не два бичем судьби побитий,
Об'явлений всіма об'єктом глузувань.
Вступав на шлях борні в крутіж несамовитий
І в серці не губив найтонших почувань...
З Петлюрою пішов у бій "за щастя й волю"...
Прийшлося відступать, (бо зброї не було). —
Пішов додому він ділити сум-недолю,
Все, що життя тверде жорстоко приречло.
Він повернувся назад до прадідної стріхи,
Найкращий час весни згубивши на фронтах,
І не знайшов собі ні радості, ні втіхи.
Він пнувся і старавсь, немов підбитий птах,
Цей мандрівець земний, цей войовник дебелий,
Загрудний в буднів труд, як в шоломи бійці.
Це шлях шукань його важкий і невеселий,
Терпкі плоди змагань — початки і кінці.

А що ж для нас, дітей?.. Життя подарувало
Шорсткий розгін степів, пророслі колоски,
Коли в безстеллі днів проміння вирувало,
І пражило, й пекло і тіло, і кістки...
Ми розуміли це. Ми слухали повчання
Своїх батьків близьких; згинались на стерні.
Бо **голод зримий був**. Бо вже зими ячання
Вчувалось звідусіль і наяву, і в сні.
Як смеркне, кожний з нас лягав спочити долі,
Прикрившись сіряком; і зразу засинав:
Глухий до цвіркунів, не відчував недолі,
Ні зуду-павука, що душу розтинав.
Так день за днем минав, а з ним думки старілись;
І розум набрякав, немов лантух зерна.
А скоро ми й самі із дійсністю зустрілись:
Пітний наш труд поплав до іншого "млина"...

— Забрали жито в нас, назбиране за літо,
Що я помолотив, — і підмели засік... —
В невимовній журбі і хмурачись сердито,
Обрезглий хворий дід з слізьми в очах прорік:

— Що ж нам робить тепер? Чим годувать малечу?
Корову і коня давно вже відвели.
Хай їх громи поб'ють! — грозив у порожнечу.
— Щоб, навіть, кості з них собаки розгребли!

Та батько наш мовчав. Не проронив ні слова,
Спокійний і страшний, як то було не раз.
Здавалось, тінь його смутна, лисоголова
Вже звикла на віку до здирства і образ.

... І йшли питати всіх шакали продналогу
Про золото і хліб, про одяг і взуття.
А тато усміхавсь: — Ну, от, нема! Їй-Богу! —
І бліднув, і тремтів, зачувши небуття.
Вони шукали скрізь і заступом, і щупом;
Кололи й рили ґрунт в садибі й на току.
І нюшили в стіжках, і в чавуні із супом
Побовтавшись на дні, чадили злість бридку...
Забрали й батька в нас, в душній тюрмі замкнули.
Три місяці в нуді і смороді товкли.
Раби судьби повік ні разу не зомкнули,
Їм, навіть, "щей" брудних наїстись не дали...

І друзі привезли змарнілого до хати:
В корості од вошви — живого мертвяка.
Обмили й одягли. Тоді турботна мати
У чашці батькові піднесла молока...

Це та зима страшна скосила нам мільйони,
Приблизно понад сім за той жахливий час!
Це тридцять третій рік: ганьба, відчай, прокльони.
Це кожний з нас терпів, це бачив кожний з нас.
Я ще й тепер дивлюсь з огидою німою
На той ганебний тлін звірячих примх людських,
Що плазувать учив, що нас лякав тюрмою,
Що розум кастрував на всіх стежках вузьких.
Це листя й лобода, це “качани” й полова,
“Картоплі мерзла слизь”, землісті гливтяки;
Це опухав народ в ярмі знущань без слова,
І брезкнули на пні слабих людей думки.

*
**

То був жорстокий вік убивств, страждань, неволі.
Він, кожну мисль і рух тріювши повсякчас,
В'ялив обличчя всім згорьовані і кволі —
Німотні, як земля, у той проклятий час.
Навала дум терпких, вгинаючись гадючо,
Тьмянила дні шорсткі охлялим трударям.
І голод душі гриз і пік слізьми ядучо
Тендітну ткань надій турботним матерям.
І брат на брата ліз, грозив брудним доносом,
І шпигував, і клявсь злорадно і тихцем:
“Я докажу тобі! Я дулю втру під носом!” —
Хоч зашморг злиднів стис і в душу вп'явся кільцем.
“За владу рад, ура!” — бісились активісти,
Що вмить на глум, брехню і ницість — продали
Людяний серця клич. Він не спромігсь розцвісти
В потоці дутих слів, чванливостей, хули.
“Не впала б тінь підозр! Спастися б од заглади!
Горлати вміти слід і власні гнуть думки”...
Вмирав народ в селі. З проханням “Христа ради”
Від хат до хат ішли нещасні жебраки.
Скалічені... Сліпі... Тавром страждань прибиті.
Мов скручені на гріх у молитовний гуж,
Зі спраглих уст слова терпінь несамовиті
Вражали серця щит, мов жалом чорний вуж.
Мов краплі стріх терпкі, по висохлих морщинах
Стікали сльози їм запеклі і сумні.

Біліла сіль густа, мов плісень на вощинах,
І мріли білою скаргою обличчя земляні.
Надворі вже весна, намалювавши відлигу,
Розкинувши ланцюг дзвінких калюж вод,
Різьбила з краю в край прогалин мамалигу,
І видні всім були живих людей сліди.
Обірвані вкінці, в дранті-взутті із лика,
В обмотках-ганчірках, з торбами у руках,
Ішли старці твої, Вкраїно сонцелика,
А з ними доля всіх, оплакана в віках.
І діточки твої, розбиті вщент прибуду,
Що з примх судиб лихих попали в круговерть.
Колись росли, цвіли, раділи скрізь і всюди,
Ударно йшли в життя, щоб... вздріти люту смерть.

1962-64, м. Торонто

НАВІТЬ КОМУНІСТИ НЕ ВИТРИМУЮТЬ...

Київ. — Московського злочину російщення України не витримують вже навіть деякі комуністи, хоча О. Гончар і Компанія — мовчать. Однак, у "Літературній Україні" з 4. 12. 1981 р. була стаття О. Лупія під назвою "Барви живого слова", про українські телевізійні передачі в Києві й по областях України.

Автор, між ін., критикує тих малоросійських червоних первертнів, які не раз виступають по телевізії й калічать на московський лад українську мову. Він пише: "Окремі передачі, на мою думку, варто присвятити культурі усного українського мовлення. Як прикро чути іноді неправильну вимову, суржикові фразеологічні звороти. Біда в тім, що ці люди постійно калічать нашу мову, є носіями і розповсюджувачами слів-покручів. Така передача, без сумніву, привернула б увагу багатьох телеглядачів".

Василь Ємець

МІЙ ПЕРШИЙ ПУБЛІЧНИЙ ВИСТУП ІЗ БАНДУРОЮ (Спогад) (Закінчення)

IV.

Коли мав початись за програмою передостанній виступ, до кляси, де я був з бандурою, прийшов інспектор і спитав, чи я готовий. Вже кількакратно перевіривши струни, я ще раз перебіг по них пальцем і відповів коротким: "Так".

Аж ось уже кінчиться рецитація з останніх точок програми концерту. Якщо пам'ять мене не зраджує, це було щось московське, патріотичне. Зрештою, уся ж концертна програма не мала нічого українського, так ніби концерт відбувався у якійсь Тулі чи Костромі на Московщині, а не в старім козацькім полковім місті Охтирці — в Україні.

Нараз пролунали оплески, а сторож, що вже очікував з кріселком, поніс його на сцену. Минуло ще кілька десятків секунд і я, в гімназійній уніформі, з бандурою в руках, попрямував на сцену, до крісла.

Не встиг я ще сісти, як серед мертвої тиші до моїх вух долетів якийсь притишений шерех, що словом його й тяжко передати. Мені здавалося, ніби сотки людей нараз, як на команду, ахнули. Але, як раптом воно торкнулось мого вуха, так і раптом ущухло, а на залі запанувала така тиша, хоч мак сій.

Як потім мені оповідали мої товариші, я вийшов на сцену хвацько-струнко — "по-козацьки", й певний себе, з високо піднятою головою. Але, як сів на кріслі, то чомусь довше сидів і не починав грати, лишень схилив голову до струн.

Що ж сталося? А сталося ось що: коли я сів і глянув на струни, вони подвоїлись, а коліна, на які опиралась бандура, почали тремтіти так, ніби мене вхопила пропасниця, а всього мене почало кидати то в гарячку, то в студінь...

Від усього того, забув не тільки, з якого акорду мав починати вступ до пісні, а й забув, що саме маю співати... Очевидно, це тривало секунди, але вони видавались мені вічністю... Чомусь промайнула в голові приказка: "Пропав козак, як швед під Полтавою", а за тим і думка, що "не буде з мене кобзаря". А ці думки заступила найстрашніша думка (такою вона мені, далебі, видавалась): "Доки ж мені сидіти, вставай, Василю, та повертай голоблі..."

Але з крісла я не встав і “голоблів не повернув”. Замість цього, немов ненароком, зечепив пальцем якийсь приструнок, а потім другий, третій, четвертий... Далі зробив якийсь недоречний пасаж та ще недоречніший акорд, що не мали нічого спільного з інтродукцією до “Розритої могили”.

І коли це я зробив, мені видалось, що я зовсім сам, бо на залі — ані чичирк. Та, що було, мабуть, найважливішим, мої коліна перестали тремтіти і я вже зовсім виразно почав розрізняти струни... Одне слово — отямився і коли спостеріг, що й моя затиснута горлянка відпружилась, я, зідхнувши, набрав повні груди повітря і, перейнявшись до болю великою трагедією поневоленої України, заспівав:

“Світе тихий, краю милий,
Моя Україно!
За що тебе сплюндрували,
За що, мамо, гинеш?”

Співав, переживаючи кожний рядок, кожне слово. Співав то гучніше, то тихіше, коли спів переходив майже у шепіт. А останні рядки:

“А тим часом перевертні
Нехай підростають,
Та допоможуть москалеві
Господарювати,
Та з матері полатану
Сорочку знімати!
Поспішайте ж, недолюдки,
Матір катувати!”

— я проспівав з такою навалою почуття жалю, обурення, докору та гніву, що слова **“Поспішайте ж, недолюдки, Матір катувати!”** майже вигукнув та з силою шарпнув по струнах...

Це тоді я немов виладував із себе ті почування та переживання, які після прочитання “Кобзаря” полонили мій розум, душу, серце та які вже впродовж років не покидали мене...

Вельми делікатна це справа говорити чи писати про своє власне виконання. Тож скажу хіба те, що ні перед тим, ні після того, я, либонь, аж так не відчував і не переживав жодної пісні чи думи.

Коли закінчував спів, відчуття трагедії так запанувало наді мною, що я вже не міг стримати себе і з гніву та великого жалю сльози закапали по струнах моєї кобзи. Можливо, що останнє могло передатись і від публіки, бо багато людей плакало. Як пізніше мені оповідали, я, коли виходив зі сцени, ніби хитався, як п'яний.

Цікаве в моїм виступі було й те, що коли я скінчив співати й грати, то — як мені видалось — якихсь 3-5 хвилин зовсім не було оплесків. Панувала мертва тишина. А вже, як я встав із крісла і рушив до виходу зі сцени, нараз зчинився такий великий вибух оплесків, вигуків “браво”, “біс” і тупотіння ніг, що все це нагадувало якийсь несамовитий гуркіт, перемішаний з ревом. До цього, певна річ, найбільш причинилась гімназіяльна братва, що випробовувала силу своїх горлянок і черевиків...

Вже пізніше, аналізуючи таку бурхливу реакцію на мій перший виступ з бандурою, я думав, що в ті, сьогодні вже далекі, царські часи, мабуть, ось так прийнялось би кожного кобзаря, якби він проспівав тоді таку революційну, протимосковську пісню — вірш нашого геніального поета-пророка, Тараса Шевченка. Бож публіка, мабуть, на яких 95-97 відсотків складалась із нащадків Слобожанського Козацтва та козаків із частини Полтавщини, де, як ми вже згадували, ще існував козацький стан.

Треба сказати й те, що **духовість так швидко не зникає, як мова.** Чи не найкраще це виявилось після революції 1917 року, коли нараз ожив наш козацький дух. Коли в Києві тягнули Україну до “соціалістичного братерства”, то з села Гусаків (Звенигородського повіту, на Київщині) стихійно почало відроджуватись козацтво, що за якийсь місяць, зі швидкістю степового вогню, поширилось майже по всій Україні, що над Дніпром. Поширилось би воно і в Галичині та Буковині, якби ті наші землі не перебували тоді в складі Австро-Угорської імперії. А може, ще й хутчіш, як над Дніпром, бож там вже існували парамілітарні організації “Січі” та “Соколи”, що могли заініціювати козацький рух. Не є провиною воскреслого Українського козацтва, що воно не відіграло тієї ролі, яку напевно відіграло б, якби... Та тут не місце над цією справою розводитись. Згадую про неї лише принагідно, бо саме ту нашу козацьку духовість, споріднену з нашим гетьмансько-козацьким минулим, може й не все свідомий жаль

за ним, напевно відчула й присутня публіка під час мого першого публічного виступу, до якого я вертаюсь.

Чуючи, що діється на залі, я — ще не дійшовши до коридору — повернувся, щоб уклонитись публіці, аж нараз почув позаду себе:

— Назад! Як ви сміли співати цю революційну пісню?!

Я повернув голову. Напроти мене вкрай схвилюваний і розлючений інспектор Павло Квіцинський.

— Як ви сміли співати цю революційну пісню?! — вже несамовито ще раз вигукнув до мене інспектор.

— А як ви сміли дозволити мені співати цю революційну пісню? — відповів я також голосно, з таким же схвилюванням і обуренням.

— Я... — гукав далі інспектор, — я... дозволив вам грати, а не співати! Завтра вас не буде в гімназії!

— Добре! Нехай буде й так. Але тепер дозвольте мені уклонитись публіці... — спокійним голосом сказав я до нього. А на залі аж ревіло, гуркотіло.

Але інспектор загородив мені дорогу і не пустив.

Хоч як бажав я ще раз вийти на кін, але те бажання вже не здійснилося. Не було ради, і я попростував до кляси. Там запакував бандуру і якийсь час, свильований щойно пережитим, сидів самотній.

А тим часом на залі не вгавало і здавалося, що без мого виходу на кін, про закінчення концерту не могло бути й мови. Я сидів у клясі й прислухався до гомону в залі, що за зачиненими дверима видавався приглушеним. Раптово розляглися голосні звуки військової дutoї оркестри 29-го Одеського драгунського полку, що гримнула якогось передбальового марша.

Потім мені оповідали, що коли публіка не переставала кричати "біс", а вкінці залі, де були самі гімназисти, був рев і несамовите тупотіння, — вскочив на залю інспектор і почав кричати на гімназистів, щоб припинили свій рейвах. Коли ж його звернення не допомогло, він дав наказ, щоб оркестра почала грати. Тож із першими звуками оркестри, я вже не чув ні вигуків "біс", ні тупотіння. А через скляні віконця дверей кляси побачив, що коридор почав заповнюватися гімназіальною молоддю та іншою публікою. Осьтак і не дійшло, либонь, до закінчення програми концерту.

По деякім часі, вже трохи заспокоєний, вийшов на коридор і я. Мене зараз обступили гімназисти: стискають руки, дякують (розуміється, московською мовою, але не всі, дехто і українською.¹⁾

¹⁾ В деяких частинах Полтавщини за царських часів траплялось, що українську мову називали "нозацьною мовою". А на Кубані навіть і не було для неї іншої назви. Це я чув на власні вуха. Звичайно ж, в Україні в ті часи українську мову звали "малорусьною", "малоросійською" — це в ліпшому разі, а в гіршому — "хахляцькою".

Невдовзі де не взяли і гімназистки, що розмовляли українською мовою і належали до тих дівчат, що читали українські книжки, розмовляли між собою по-українськи і уважали себе за свідоміших українок. Одна з них, Маруся Кравченко, навіть училась у мене грати на бандурі і справді трохи грала на ній.

Отож я проходжувався з тією Марусею,²⁾ що припала була до мого серця, та з її подругою. Ходжу, ходжу, такий легкий, як пух на десятому небі, бо й землі під ногами не відчуваю... Всі на мене зиркають, а особливо дівочі оченята, що того вечора якось по-іншому блискали в мій бік. Аж ось, як з-під землі, де не взявся інспектор та й до мене:

— Ви що, зовсім збожеволіли? Як ви могли таку страшну пісню співати?..

— Залишіть мене в спокої! — чемно й стримано відповів я. Інспектор відійшов.

Невдовзі потім приступив до мене вчитель математики Кость Сідлецький (офіційно, по-московськи, Конstantin Фердинандович Седлецкий) та й каже:

— Добре! Дуже добре! Мені пригадалися університетські часи, коли і я під гітару любив співати цю пісню, але, як же можна робити таке публічно?..

І, покрутивши головою, відійшов.

Потім, пригадую, підскакує до мене палкий гімназист, жид, Павка Шлейман, і за одним духом випалює:

— Я революціонер і дуже дякую вам за вашу революційну пісню!

Підходили до мене й учителі дівочої гімназії, як ось панна Панамаренко, й почала з того, що вона "також малоросіянка", а скінчила висловом щирої вдячності за мій виступ з бандурою.

За якийсь час до мене знову підійшов інспектор і, в присутності двох панночок, почав мене бештати за мій виступ... Ледве пануючи над собою, я знову сказав йому, щоб залишив мене в спокої.

Не встиг відійти інспектор, як підступив учитель географії і природознавства Григор Борисенко (офіційно, по-московськи, Грігорій Васильєвич Борисенко).³⁾ Озирнувшись довкола, він мовчки міцно стиснув мою руку і стиха сказав, що він "також малорос", але для мого власного добра "не радить" більше співати "таких пісень".

²⁾ В моєму житті мені все чомусь припадало захоплюватись Марусями, і не лише в Україні, як ось Маруся Місан, Маруся Білецька, Маруся Кравченко тощо. Не "врятувався" я від Марусі і в Америці — на землі Вашингтона. Бо в Шікаго я зустрівся знову ж таки з Марусею, Готривною, що по матері походила з роду славного гетьмана Петра Дорошенка. Але, цим разом зустрівся і не розлучився, бо такни оженився. Видно, що так уже судило Боже Провидіння, що "не втентки" мені від Марусі...

³⁾ Коли на одній із лекцій цього вчителя зайшла мова про Австрію, мій брат запитав його про те, якою мовою викладано по українських гімназіях у Галичині. Почув від нього дуже коротку відповідь: "Сядьте!"

До речі буде сказати, що з тим учителем я ще раз зустрівся. Було це вже за Гетьманщини, коли я працював у Міністерстві народної освіти. Тоді гарячково розбудовувалось українське шкільництво, відмосковлювались чи, як тоді неслухно казалося, українізувались, середні школи, творились нові українські гімназії та українські університети. Тож і мій колишній начальник, Григор Борисенко, прийшов з Охтирки до Міністерства народної освіти в якійсь гімназіяльній справі. Видно, що він аж ніяк не сподівався зустріти мене в такій високій шкільній державній установі, бо було йому якось ніяково, але вже розмовляв українською мовою.

Підступали до мене й інші вчителі та вчительки, що — переважно — крадькома, з захопленням, дякували за пережиті хвилини. А щодо гімназистів, то таких, що стискали мені руку, було чимало. А ще більше було балачок про мій виступ на другий день.

Я тоді не дуже захоплювався танцями і тому більшу частину балу провів з моєю дівчиною або з нею та її подругою. Якось так сталося, що ми були в трійці й, либонь, сиділи на канапі в коридорі. Аж ось знову я побачив інспектора, що притьмом проступав до нас. Мені було того вже забагато і я боявся, що коли він знову почне бештати мене в присутності двох гімназисток, то я, мабуть, уже не стримаюсь і зневажу його чимсь більшим. Але інспектор дійшов до мене й кинув лишень одне речення:

— Йди за мною!

Його звернення до мене на “ти” чимало здивувало мене після пережитого бештання і я, дезорієнтований цією зміною, слухняно попроступав за інспектором. Він ішов спереду, а я за ним. Крокував мовчки. Мовчав і я. Ми йшли до покою, де в перервах перебували учителі, себто до так званої “учительской”.

Була вже пізня година. Мабуть, тоді вже й більшість учителів порозходилась, бо чимало старшого віку людей вийшло з будинку гімназії вже після концерту. Щодо інспектора, то він, певно, у зв'язку зі своїми обов'язками, мав залишитись до кінця балу.

Інспектор мовчки відчинив двері “учительской” і, не дивлячись у мій бік, кинув: “Заходь!” Потім сказав мені сідати, а двері замкнув на ключ. Я слухняно сів у вигідному фотелі, у якому ще з роду не сидів. У такому ж фотелі, напроти мене, сів і інспектор.

Я дивився на нього і чекав, з чого він почне мене сварити за мій виступ з бандурою, за який, мабуть, перепаде і йому. Але інспектор мовчав. Мовчав і я, не відриваючи від нього своїх очей. Ледве-ледве помітним гомоном долітали до мого вуха звуки якогось романтичного вальса.

Інспектор далі сидів мовчки, убогавши в себе рамена, не рухаючись, утопивши свої очі кудись далеко, немов нічого не чуючи і не бачачи. Його сива голова все більш хилилась і все більш ховалось

його зморшкувате старе обличчя. Тільки його довгі білі вуса вирізнялись на його піднятій бороді.

Сидів, не рухаючись, і я, не розуміючи, що саме означає ця довга мовчанка.

Та ось, не дивлячись на мене, так ніби балакаючи сам до себе, притишеним, упалим голосом, затримуючись майже за кожним словом, інспектор заговорив:

— Моя дружина плакала... плакав і я... Ти ж не знаєш, що... вона... походить зі старого... козацького... роду... полковника Глоби... Та і я... також... походжу... з козацької шляхти...

Інспектор знову замовк, ніби важко йому було далі говорити. Настала перерва й повна тиша, якщо не рахувати ледве чутних долітаючих тужливих звуків вальса. По деякій перерві, ще більш упалим голосом, знову не дивлячись у мій бік, інспектор зауважив:

— Твій виступ з бандурою... пригадав... мою молодість, коли ми, семінаристи, на рушниках спускались, з другого поверху інтернату, щоб піти... на вистави... Кропивницького, бож вони були для нас... заборонені... Пригадалися мені й мої... університетські часи, коли я... плакав над "Кобзарем" Шевченка... Коли... вірив, що ... Мало-росія воскресне, воскресне... Але... мертві не воскресають... Пощо ж ятрити старі рани... (в оригіналі: "Зачем бередить... стария рани"...).

Після цих слів інспектор знову замовк і заіснувала довша павза. Я дивився на старого інспектора: його біла, як сніг голова, ще нижче схилилась, а по його бороді все рясніше почали збігати сльози...

Хотілось мені сказати йому щось певне, підбадьорливе, але з навали викликаних переживань я, не дуже певним голосом, проказав:

— Мертві не воскресають, а Україна воскресне, бо вона ж не мертва, лише спить, і прийде час, що прокинеться...

Інспектор підвів голову, глипнув на мене непевним оком, але нічого не відповів.

Зворушений до краю тим, що бачив і чув, я відчув, що щось усе більш почало лоскотати мене в горлі... Мене вкрай зворушило відчуття трагедії того колишнього українського патріота. І коли б інспектор далі продовжував свою сповідь з молодечих років, викликану моїм першим публічним виступом із бандурою, — я, мабуть, не стримався б і сам заллявся б сльозми.

Але до цього не дійшло. По недовгій, але пригнобленій мовчанці, інспектор нараз споважнів і діловим, майже офіційним тоном, спитав:

— Чи маєш "Кобзаря", що мав би напис: "Дозволено цензурою"? Якщо маєш, завтра ж принеси мені й усе буде гаразд. Бо ти мусиш скінчити гімназію!

Такого "Кобзаря" я мав і на другий день передав інспекторові. У справі мого виступу з бандурою була скликана учительська рада. Що на ній про мене балакалось, а особливо, що саме на тій ра-

ді говорив про мене умундирований, з гудзиками царських орлів, козацький нащадок, — Бог лише знає. Але одне було певним: з гімназії мене не викинули і я таки скінчив її.

Це ось так і закінчився мій перший публічний виступ з бандурою.

Сім років потім, коли за Гетьманщини я мав велике щастя працювати в Міністерстві народної освіти, до мене дісталась чутка, що інспектор Павло Квіцинський, який був тоді вже директором Охтирської гімназії, завзято відстоював її відмосковлення, чи пак — українізацію, як тоді зовсім неслухно вживалось цього терміну.

Сама Охтирка — старе полкове козацьке місто Слобідського козацтва — в самих початках революції 1917 року стала одним із найбільш свідоміших повітових міст на Слобожанщині. Вона дала чимало козаків не лише для Сердюцької гвардії гетьмана Павла (мала 10.000 сердюків) та для військ УНР, а й для новітнього Війська Запорізького. Що більше, це Охтирка після того, як запорожці під командою бойового хороброго полковника Івана Дубового відбили її від червоних москвинів, піднесла їм запорізького прапора, з намальованою іконою Матері Божої, з Охтирського Свято-Троїцького монастиря.

На одному (жовто-блакитному) боці того прапора в осередку його був великий тризуб із хрестом, а по боках тризуба — дві, напівменших, літери В. і З.; над тризубом півколом був напис: “З вірою твердою в конечну перемогу”, а під тризубом — другий напис: “Вперед за Україну”. На другім, малиновім боці (традиційнім запорізьким кольорі), в осередку був малюнок Матері Божої з Охтирського монастиря. Над ним під простим кутом напис: “Від м. Охтирки та Повіту”, а під іконою другий напис: “На Харківщині”.

Це під цим прапором запорожці, під проводом новітнього кошового, преславного полковника Петра Болбочана, відвоювали були для України Крим, а в незчисленних боях із червоними й білими москвинами славно вписали себе в історію повітнього Війська Запорізького.

Та про це згадую лише принагідно, бо з цим старим козацьким містом не лише пов’язана ця скромна історія мого першого публічного виступу з бандурою.

Кінець.

СОВЕТСЬКІ ВІЙСЬКА МАСАНРУЮТЬ АФГАНІСТАН

Нью Делі, Індія. — Пресова служба Юнайтед Пресс Інтернешенал інформує, що советські масакри в Афганістані продовжуються з повною силою. Советське летунство майже цілковито знищило третє по величині місто і цілу східну долину, густо заселену афганцями. Згідно з цим повідомленням, совети вбили тисячі афганців і це, на думку західних дипломатів, була одна з найжорстокіших акцій советської окупаційної армії від 1979 року, тобто від часу інвазії на Афганістан.

Понад 50 бойових літаків атакували на протязі одного тижня місто Герат, яке, на думку советського командування, було "гніздом бандитизму", тобто опірним пунктом Фронту для визволення Афганістану з-під комуністичного панування. Згадане місто, з населенням 160.000 осіб, перетворилося в груді після советських атак. Залишились тисячі вбитих і поранених, а решта населення втекла перед советськими карателями. Одні пішли до повстанців, інші перейшли кордон і подались до Пакистану, щоб там переформуватись у повстанські загони і повернутись знову до активної боротьби проти окупантів їхньої землі.

Покликаючись на свідків, ЮПІ твердить, що повстанці зістрілили машиновою зброєю і легкими гарматками кілька советських літаків, які почувались дуже безпечно і скидали бомби та стріляли з бортової зброї на низькому леті. Загально обраховують, що у цій останній акції згинувло 3.000-4.000 советських вояків.

У той сам час, коли летунство продовжувало бомбардування міста, військові частини СРСР і Афганістану, підтримувані танками і тяжкою артилерією, атакували повстанські гнізда в долині Шомалі. Всі ці завзяті бої відбувалися ноблизу столиці Афганістану, Кабулю, тому говорити про якесь нормальне функціонування афганського комуністичного уряду не приходитьсь, — кажуть політичні спостерігачі.

Під час того, коли в Афганістані продовжуються і поширюються советські масакри над мирним населенням, група представників афганського визвольного руху відвідує Західних парламентаристів і представників урядів вільних держав, включно із З'єднаними Стейтами Америки, шукаючи допомоги і політичної та матеріальної підтримки в боротьбі за відзискання волі і свободи для свого народу.

Яр Славутич

БОРОВИКИ (Баляда)

Серед радянських вояків в Афганістані забито багато українців. (3 газет).

Батька заслали в чужий Казахстан.
Мати, змарніла від болю і ран,

Через морози, хурделицю й лід,
Бідна й скорботна, поїхала вслід.

Злидні минали з ордою років —
Щастя навідало Боровиків:

Жданий, родився в родині синок —
Радужав сміхом лунким, як дзвінок.

Тільки-но батько вертався із нив,
Хату й подвір'я Михась веселив:

— Тату! Про Йвася мені розкажіть,
Бабу Ягу та рибалчину сіть,

Рибку велику і рибку малу,
Що в ятері запливла навідалу... —

Ріс-вирослав пустотливий Михась.
Батькові чулося — туга вляглась.

Матері мріялось, прийде той час —
І в Україну поїде Михась!

Дівчину знайде, високу, струнку,
В плахті, з косою, в квітчастім вінку.

Справлять весілля — і буде Михась
Жити, щоб чорна жура не вилась...

Ледве Михайло зміцнів і підріс,
Виклик до війська поштарик приніс.

Виклик до війська прислав Казахстан.
Табір та вишкіл та й... Афганістан.

Рев літаків і гарматний розгук
Криють між гір порохнявий Кабул.

Арії б'ють — мов колись басмачі,*)

Ріжуть Росію — удень і вночі.

— Люті уруси! З афганських земель
Гетьте! Вертайтесь до рідних осель! —

Гнівню клекоче удень і вночі.

Арії б'ють — мов колись басмачі.

Брате Михайле! Куди ж ти попав?

Не до дніпрових зелених купав!

Камінь і камінь, пісок, чагарник...

А поміж ними вояк Боровик.

Важко звисає з плеча автомат.

Куля за кулею крає стократ;

Куля афганська з-за скелі січе.

Смерте! Від тебе ніхто не втече.

Кулю афганську стрічає Михась —

Кров українська в Афган полилась.

Брате Михайле! Куди ж ти попав?

За Україну життя не віддав.

Через ворожі підбої Москви,

Брате Михайле, позбувсь голови.

Не за омріяне майво купав —

Кості козацькі Московії склав.

Батька заслали в чужий Казахстан.

Сина — загинути — в Афганістан.

Ненько Михайлова, гірко не плач!

Глянь, в Україні зростає басмач.

1980

*) Басмачі — повстанці азійських народів, що воювали проти московської навали у двадцятих роках.

УКРАЇНСЬКЕ ВІЛЬНЕ КОЗАЦТВО

Кошовий Отаман
Калгари, Алта. — Канада

Ч. 145.

М. п., 6-го березня 1983 р.

До
Високоповажаного Побратима
д-ра Матвія Г у т и
Сотника УВК,
Редактора журналу "Українське Козацтво"
Іслінгтон, Онт. — Канада.

Високоповажаний, Дорогий Побратиме!

Згідно з нашим обоюстороннім порозумінням та Вашою згодою, **призначаю Вас**, на місце померлого Високодостойного Побратима Генерального Бунчужного інж. Петра Коршун-Федоренка, **предсідником Редакційної Колегії журналу "Українське Козацтво"**.

Бажаючи Вам, Дорогий Побратиме Докторе, найкращих успіхів у Вашій важкій та важливій редакторській праці для добра та слави нашого КОЗАЦТВА,

остаюся з належною до Вас пошаною
та зі щирим вояцьким і козацьким
привітом:

Воля України!

Слава Козацтву!

Щиро Ваш —

Інж. Михайло Ковальський
Генер. Значковий УВК,
Кошовий Отаман УВК.

УКРАЇНСЬКЕ ВІЛЬНЕ КОЗАЦТВО

Кошовий Отаман
та
Генеральна Булава
НАКАЗ Ч. 6.

М. п., 22 березня 1983 р.

В день Світлого Воскресіння Христового, в день перемоги світа над темрявсю і злом, щиро і сердечно вітаємо Всіх Дорогих ПОСЕСТЕР і ПОБРАТИМІВ Українського Вільного Козацтва, їхні родини та всіх прихильників Української державницької ідеї.

Бажаємо всім кріпкого здоров'я, багато сил, добробуту та повного успіху в особистому житті, як рівнож здійснення наших надій — УКРАЇНСЬКОЇ САМОСТІЙНОЇ СОБОРНОЇ ДЕРЖАВИ.

I. Повідомлення Президії Великої Козацької Ради.

На 72 членів ВК Ради, уповноважених до голосування, Президія ВК Ради одержала 41 відповідь.

Вислід голосування:

1. За затвердження списку Почесних Козаків — 41 голосів;
2. За вибір на становище Кошового Отамана УВК на наступну каденцію, підполковника УВК **Валентина Різника**, — 41 голосів;
3. За вибір на становище Генерального Судді, осавула УВК Мгр. **Теодосія Волощина**, — 40 голосів;
4. За вибір на становище Генерального Контролера, Адм. сотника **Миколи Топольницького**, — 41 голосів.

Велика Козацька Рада заявляє, що вищенаведений вислід голосування є правосильним.

За Президію ВК Ради:
Полковник Петро Войновський

II. Повідомлення Генерального Контролера

Дня 3-го січня 1983 р. я перевінив касові книги Генеральної Булави та всі допоміжні записи й поквітування приходів і розходів. Усі записи мають відповідні прилоги, та балянс на день 3-го січня 1983 р. є згідний з банковою книжкою (753-122) та кредитовою книжкою (501).

Генеральний Контролер
Сотник УВК Микола Топольницький

III. Головна Нагородна Рада

Оцим подається до відома, що Головна Нагородна Рада Хреста є заморожена в своїй діяльності із-за браку Хрестів та відзнак УВК.

IV. Нові члени

Затверджується та рекомендується, на підставі внесеної заяви вступу в УВК та відповідної рекомендації, прийняти в склад звичайних членів УВК нижчеподану особу. Відповідно до її військового ступеня, чи освітньо професійного стажу, надано їй козацьке звання та приділено до наступного куреня:

Козачка **Ярослава Липська** — Курінь Ч. 36.

V. Вибуті члени:

Згідно з письмом Наказного Курінного Отамана Куреня Ч. 5 в Волей, сотника Василя Ткачука, на зборах цього Куреня заявили свій виступ з членства УВК наступні особи: **о. Протоєрей Блажук, Чотовий М. Захарук, Юрій Феняк, М. Грицюк, Ілько Павлишин.**

Згідно зі статуттом, розділ V., літера Б, позбавляється їх почесних козацьких звань та всіх з ними пов'язаних привілеїв.

VI. Відійшли у Вічність:

1. **Почесний Козак, Генеральний Бунчужний Петро Коршун-Федоренко**, лицар Хреста Українського Козацтва з мечами і золотою лавровою гілкою, походив з давнього козацького шляхетського роду з м. Звенигородка на Київщині, де народився 7 липня 1893 року. Помер, 27 грудня 1982 р., в Торонті, Канада. В анналах нашої історії визвольно-державницької боротьби, а зокрема в історії відродження козащини в Україні й на чужині, його козацьке лицарське ім'я залишиться світочем для прикладу та наслідування.

2. Юлія Коршун-Федоренко з дому Доброгорська.

Дружина сл. п. інж. Петра Коршун-Федоренка, сл. п. Юлія народилася в священицькій родині, 15 травня 1895 р. в м. Ріжне на Поділлі. Була учасницею І-ших визвольних змагань, свідком січневих актів. Як сестра служебниця та адміністраторка військового шпиталю в м. Барі віддала себе всеціло для добра української визвольно-державницької справи. Померла на 9-тому дні після смерті свого чоловіка сл. п. Петра, заслуженого українського патріота-державника та провідного члена Українського Вільного Козацтва.

Покійні сл. п. Петро та Юлія залишили в смутку сина Костянтина та доню Нюсю з їхніми родинами, як теж і широкі круги приятелів. Про смерть вищезгаданого Вельмишановного Подружжя дивись: "Українське Козацтво" ч. 1 (68), січень-квітень 1983 р.

3. **Побратим Григорій Липко** помер нагло на удар серця, 16 січня 1983 року. Поховано його на українському православному цвинтарі, 20 січня 1983. Блаженної пам'яті Григорій належав до УВК — 7-го Куреня ім. Полк. І. Богуна. Крім того належав до багатьох українських організацій. Був фундатором і будівельником Української Православної церкви в Перті, де матеріально все її підтримував. Пожертвував на Катедру Українознавства \$1,000.00 дол. В Австралії матері-

яльно підтримував усі українські організації. Лишив у смутку дружину **Юлію**, двох синів — **Віктора** з родиною та **Анатолія** з родиною, з двома дорогими внучками, яких безмежно любив, тещу та 5 сестер на рідних землях, багато родичів в Америці, побратимів і друзів.

Вічна Їм Пам'ять!

VII. Прохання до Вш. Членства

1. Проситься всі Курені, які ще дотепер не вислали звітів про свою працю за минулий рік, щоби це зробили негайно!

2. Півнож просимо всі Курені, щоби подавали дописи про свою працю до нашого журналу "Українське Козацтво". Це збільшить наш організаційний зв'язок і дасть поштовх другим Куреням до кращих досягнень у праці.

3. Все Вш. Членство УВК закликаємо до відданої праці під новообраним проводом!

VIII. Подяка уступаючого Кошового Отамана

За прийнятою традицією, щоби дати вільну руку новому Кошовому Отаманові розпочати свою каденцію по своїй вподобі, я, відходячи з посту Кошового Отамана, звільняю всіх моїх співпрацівників, яких я покликав був на провідні становища. Всім їм за віддану працю для добра УВК та Української Державницької Ідеї висловлюю мою найщирішу подяку.

Щиросердно дякую Предсідникові Великої Козацької Ради, Вш. Полк. УВК **Інж. Петрові Войновському**, командирові Буковинського Куреня; його заступникові — **Осавулові Модестові Кливакові** та секретарям: **Осавулові Ользі Смородській** і **Хорунжій Ярославі Герман** за переведення Великої Козацької Ради.

Щиросердно дякую за цінні поради в часі мого урядування Високостойному Побратимові, Почесному Отаманові, Генеральному Бунчужному **Інж. Антонові Кущинському**.

Щиросердно дякую Побр. Полковникові **Інж. Володимирові Папірчуківі**, що заступав мене в часі моєї недуги.

Хай Всевишній наділить їх та їхні родини кріпким здоров'ям. Прощаючи Всіх Дорогих Посестер і Побратимів, заявляю, що я й надалі буду, по зможі, працювати для добра і слави Українського Вільного Козацтва та українського многотрадального народу.

Функцію Кошового Отамана УВК передаю в молоді руки. Я певний, що новообраний Кошовий Отаман буде добрим провідником нашої організації, та бажаю йому якнайкращих успіхів у його майбутній праці.

Бажаючи новообраним керівним органам Українського Вільного Козацтва якнайкращих успіхів у праці, остаємось з козацьким привітом!

ВОЛЯ УКРАЇНІ!

СЛАВА КОЗАЦТВУ!

Інж. Михайло Ковальський
Генеральний Значковий УВК
Уступаючий Кошовий Отаман УВК

вр. **Інж. В. Папірчук**
полк. УВК
Голова Ген. Булави УВК

вр. **Ірина Різник**
сотн. саніт. сл. УВК
заст. нач. канц.
Ген. Булави УВК

— — — — —

ЩО ДУМАЄ УКРАЇНСЬКА МОЛОДЬ?

У селі Богданівці на Кіровоградщині в Україні провадиться великий так зв. "табір інтернаціональної дружби народів ССРСР". Туди ввозять дітей і молодь із різних складових частин російської імперії, змішуючи русскіх із українськими, грузинськими, вірменськими, латвійськими та ін. національностей дітьми. Усіх їх змушують там розмовляти виключно російською мовою.

Після літнього табору українська молодь села Богданівки заявила вчителям (подаємо за "Літературною Україною" ч. 3, 1983 року):

"Коли ти живеш і навчаєшся на Україні, чи в Грузії, чи в Естонії, чи в будь-якій іншій республіці і не знаєш її мови, літератури, національних звичаїв, — хіба ти не збіднюєш, не обкрадаєш себе?.. Має бути взаємний, зустрічний інтерес", — тобто також інтерес росіян до українських та інших національних мов у ССРСР — московській імперії.

—————

УКРАЇНСЬКЕ ВІЛЬНЕ КОЗАЦТВО
Кошовий Отаман — Генеральна Булава
НАКАЗ Ч. 1.

М. п., 8 травня 1983 р.

І. Слово Кошового Отамана

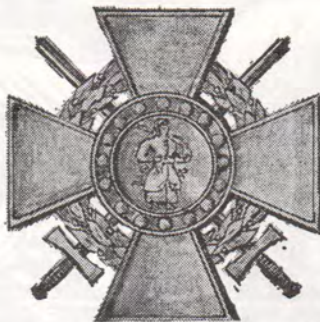
В час Великодніх Святкувань, щиро і сердечно вітаю Всіх Посестер і Побратимів усього Українського Вільного Козацтва, їхні Родини, Високодостойних Капелянів УВК та Всіх прихильників УВК.

Нехай Предобрий Господь нагородить Вас кріпким здоров'ям, щедрим добробутом та допоможе Вам у Вашій праці для здобуття волі-державності нашої нескореній Україні.

Щиросердечна подяка голові президії Великої Козацької Ради, Високошановному Побратимові Полк. УВК **Петрові Войновському**, його заступникові адм. осавулові **Модестові Кливакові**, та посестрам осавулові **Ользі Смородській** та адм. хорунжій **Ярославі Герман** за взірцеве переведення Великої Козацької Ради УВК.

У висліді голосування Велика Козацька Рада вибрала мене, на 1983-85 каденцію, на пост **Кошового Отамана УВК**. Генеральним Суддею вибрано Високошанованого Побратима осавула УВК **мгр. Теодосія Волошина**, а на Генерального Контролера — Високошанованого Побратима, адм. сотника УВК, **Миколу Топольницького**.

Заявляю, що у виконванні моїх обов'язків завжди поступати-му згідно з порадою Почесного Отамана УВК, побратима генерального бунчужного **інж. Антона Кущинського**, та мого попередника — побратима генерального значкового **інж. Михайла Ковальського**. Їхній великий практичний досвід я дуже оцінюю і за їхню поміч згори сердечно дякую.

Запевняю, що як і колись вони, так тепер я з цілою управою будемо виконувати чесно свої обов'язки, не очікуючи нагород чи відзначень, для добра нашої державницької ідеї, згідно з постановами Статуту УВК.

ХРИСТОС ВОСКРЕС

ВОСКРЕСНЕ УКРАЇНА

Валентин Різник
Підполковник УВК
Кошовий Отаман

II. Призначення

Згідно зі Статутом УВК — розділ VIII, після попереднього порозуміння з даними Побратимами та за їхньою згодою, призначаю:

1. Полковника УВК інж. **Володимира Папірчука** — Наказним Кошовим Отаманом та Головою Генеральної Бүлави УВК;

2. Полковника УВК **Петра Войновського** — Наказним Кошовим Отаманом та Головою Гонорової Ради УВК.

3. **Отаманами Паланок:**

Канада, Схід — сотника УВК **Осипа Іваха-Байдю**;

Канада, Центр — осавула УВК **Дмитра Жилу**;

Канада, Захід — адм. хорунжого **Степана Липського**.

Австралія — осавула УВК інж. **Юрія Одлигу**;

Бразилія — хорунжого УВК **Богдана Білінського**;

Європа — сотника УВК **Богдана Шарка**.

4. Паланкові Отамани на Америку будуть подані в наступному наказі.

5. **Начальником Канцелярії Генеральної Бүлави** — сотника санітарної служби **Ірину Різник**.

6. **Делегатом до СКВУ** — осавула УВК — **Мгр. Теодосія Волошина**.

III. Нові члени:

Козак Осип Бачинський — Курінь ч. 3.

IV. Відійшли у Вічність:

8 березня 1983 року — хорунжий УВК Д. Микитюк.

Вічна Пам'ять Покійному!

V. Пригадка Генеральної Булави:

1. Просимо управи всіх куренів прислати список усіх членів з заподанням їхніх функцій у курені.

2. Звертаємося до управ куренів, що дотепер ще не вислали звітів за минулий рік, щоби це **негайно** зробили.

3. Пригадуємо управам куренів, щоби вив'язувались зі своїх фінансових обов'язків та вислали належний відсоток до Генеральної Булави.

ВОЛЯ УКРАЇНІ!

СЛАВА КОЗАЦТВУ!

вр. **Валентин Різник**
Підполковник УВК
Кошовий Отаман УВК

вр. **Інж. В. Папірчук**
Полковник УВК
Голова Ген. Булави УВК

вр. **Ірина Різник**
Сотник Санітарної Служби
Начальник Канцелярії
Ген. Булави УВК

ЗВЕРНЕННЯ

КОМІТЕТУ ПОБУДОВИ ПАМ'ЯТНИКА

СВ. П. МИТРОПОЛИТОВІ ВАСИЛЕВІ ЛИПКІВСЬКОМУ ДО ВСІХ УКРАЇНЦІВ У СВІТІ РОЗСІЯНИХ

Вельмишановні!

Минає півстоліття від часу непростимого супроти нашого народу злочину — влаштування штучного голоду червоною Москвою, в наслідок якого загинуло більше семи мільйонів українців.

З року в рік вшановуємо пам'ять наших повік незабутніх і дорогих батьків, матерів і дітей, які загинули в ті страшні, прокляті роки.

Цього року ми знову спільними молитвами вшановуємо пам'ять жертв того Великого голоду. Всеукраїнське відзначення цієї події відбудеться 15-го травня ц. р. в осередку Української Православної Церкви в Бавнд Бруку, Н. Дж., у Церкві-Пам'ятнику, збудованій у пам'ять жертв голоду.

Поруч Церкви-Пам'ятника, як символ безсмертності українського народу, будується пам'ятник св. п. Митрополитові В. Липківському, під проводом якого український народ майже з попелу воскресив свою рідну Українську Автокефальну Православну Церкву. Задум поставлення пам'ятника зродився з ініціативи молоді, яка, разом з усією українською молоддю, є запорукою невмирущості української нації.

Вклоняючися жертвам дикого московсько-комуністичного окупанта, звертаємося до вас з проханням допомогти нам завершити будову цього пам'ятника, який своїм значенням пригадуватиме нам і нашим наступним поколінням слова великого Митрополита: "Не померли для нас ті наші попередники, що свої білі кості за краще життя України склали в високих могилах"...

Майже вся підготовча праця, мистецького і будівельного характеру, вже закінчена. Вже зібрано більшість фондів... Ми вже на порозі досягнення мети! Тому ще раз звертаємося до вас стати активними співучасниками цього шляхетного задуму та своїми пожертвами допомогти закінчити це велике діло посвяченням пам'ятника у жовтні 1983 року.

Пожертви, що є звільнені від федеральних податків, просимо вислати до: Metropolitan Lypkivskyj, Memorial Fund № 760, St. Andrew's Federal Credit Union, S. Bound Brook, N. J. 08880.

Діловий Комітет

Д. ДОНЦОВ

ДЕРЖАВНИЙ АРХІВ КАНАДИ ЗБИРАЄ АРХІВНІ МАТЕРІАЛИ ДЛЯ ВІДЗНАЧЕННЯ ЙОГО НАРОДЖЕННЯ

У 1983 році минає сто років з дня народження доктора Дмитра Донцова, та вже низка дослідників і науковців висловили своє зацікавлення його життєвим шляхом і творчістю.

Щоб допомогти іншим дослідникам, у рамках своїх спроможностей, Державний Архів Канади вже зібрав та зберігає архівні матеріали про життєвий шлях Д. Донцова в Європі і Канаді.

Дмитро Донцов народився 28 серпня 1883 р. у Мелітополі в Україні. Згодом навчався в університетах у Петербурзі і Львові. Був діячем українських політичних організацій, що боролися за українську автономію, а згодом за незалежність. У 1914 р. він став одним із членів основоположників Союзу Визволення України. Пізніше був керманічем Державного Пресового Бюра при Гетьманському Уряді. У двадцятих та тридцятих роках Дмитро Донцов редагував кілька українських часописів у Львові і одночасно дописував до швейцарських, німецьких і польських газет. Його політичні статті були наданням для української молоді у тридцятих роках і створили ідеологічну основу для націоналістичного руху того періоду.

Під кінець Другої світової війни Дмитро Донцов перебував в Англії. Тут люди доброї волі допомогли йому переїхати до Північної Америки. В 1948 р. він став професором української літератури в Монреальському університеті, але з огляду на свій вік пішов на емеритурі у 1953 році. Однак його творча діяльність не припинилася.

Мешкаючи у Квебеку, на пенсії, він продовжував писати статті і видавати книжки на політичні теми. Крім політики, він цікавився також релігійними, літературними і філософічними питаннями.

Після довгої недуги д-р Дмитро Донцов помер у Монтреалі, Квебек, 30 березня 1973 р. і похований на українському цвинтарі у Савт Бавнд Бруку, Нью-Джерзі.

Головна архівна збірка Донцова (МГ 31 Д130) складається з його особистих документів, автобіографій, бібліографічних нотаток, чорновиків, статей і рукописів. Частина зібраних матеріалів не буде доступна для нікого протягом певного часу. Деякі інформації про життя Д. Донцова знаходяться у інших збірках, що також зберігаються у Державному Архіві Канади.

Український відділ Державного Архіву Канади звертається з проханням до українського суспільства далі присилати матеріяли, пов'язані з життям і творчістю д-ра Дмитра Донцова, й цим доповнити його збірку.

Про далішні інформації в цій справі та інших архівних справах просимо звертатись на таку адресу:

Ukrainian Archives Program
National Ethnic Archives
Public Archives of Canada
395 Wellington Street
Ottawa, Ontario, K1A 0N3

СРІБНИЙ ЮВІЛЕЙ ПОДРУЖЖЯ П-ВА СТЕПАНІЇ Й ОЛЕКСАНДРА ШЕВЧУКІВ

У щасливому 1957 р., 2-го жовтня, стала під вінець молода пара: **Степанія й Олександр**. Повінчав їх — сьогодні вже покійний — **св. п. о. Ярослав Бенеш**. З ласки Всевишнього, зразкова пара діждалася щасливо відсвяткувати 25-літній ювілей свого подружнього життя. Організаторами ювілейного свята були: доня Ювілянтів **Катруся**; рідна сестра п-ні Степанії Шевчук — Броніслава **Лейб'юк-Мокрій** зі своїм чоловіком **Ярославом**; тета — п-ні **Марія Яремко** й інші члени родини та друзі.

Святочна гостина відбулася, 2 жовтня 1982 р., в залі УНО при вул. Коледж, Торонто, Онт. Господарем свята та майстром церемонії був **п. Тарас Мокрій** (з третьої тут народженої генерації), котрий чудово пописувався англійською та українською мовами.

Після молитви, яку спільно відмовили гості, Тарас Мокрій підніс тост за здоров'я та щастя **МОЛОДЯТ**: залунало грімке, козацьке **"МНОГАЯ ЛІТА"**! Заля була вщерть виповнена рідними, друзями й знайомими. Ювілянти одержали багато гратуляцій та гарних подарунків.

ків від родини та приятелів. Промовляли дружки, дружки та найближчі з родини. Головний стіл був застелений гарною українською скатертю, а чудові рожі та короваї (приготувала п-ні М. Яремко) чарували всіх присутніх. Слід окремо згадати про виступ Катрусі — доні-одиначки Ювілянтів. Гарненька **Катруся**, в своїй короткій та щирій промові, зворушливо дякувала своїм родичам за дбайливу батьківсько-материнську опіку та належне виховання.

Гаро промовляв п. **Василь Мокрій**. Він говорив від імені гурта людей-родини, що з ентузіазмом працювали й помагали зорганізувати ювілей на честь його тітки Степанії та дядька Олександра.

З нагоди срібного подружнього ювілею, сестра Ювілянтки — п-ні **Броніслава Мокрій** та її чоловік **Ярослав**, які є симпатиками й читачами журналу "Українське Козацтво", крім вплати передплати за цей журнал на 1983-й рік, зложили на його прес-фонд свій дар у сумі \$50.00. Присутній на ювілейному прийнятті, член Адміністрації "Українського Козацтва", сотн. УВК Осип Івах-Байда, побажавши Ювілянтам всього найкращого, подякував жертводавцям за щиросердечний дар. Побратим Осип Івах-Байда закінчив своє слово побажанням для Ювілянтів діждатися щасливого золотого, 50-літнього подружнього ювілею.

Свято закінчив відповідним словом п. **Тарас Мокрій**. Він підкреслив гарт духа Ювілянтів та їхню любов до всього того, що є нам рідне: національне, українське.

Знаменита оркестра забавляла гостей до пізньої ночі.

Осип Івах-Байда

“НА ТАМАНЬ ІДУ”

Так співається в одній стародавній пісні. А співали її наші козаки, хоч не добровільно йшли вони на Тамань. Як і тепер московський окупант висилає сотні тисяч українців з їхньої рідної землі на далекі простори чужини, так і цілі століття тому царська Москва переселявала наших предків, щоб позбутися небезпечних їй вольодобних козаків.

У 1792 році до Тамані з наказу Потьомкіна вислано 17 тисяч запорожців. Це військо було створене ще в 1783 р. кількома запорозькими полковниками, яким Потьомкін наказав вербувати відділи з давніших запорожців, охотників і вільних людей. Цим відділам Москва дозволила обрати військову старшину і утворити коші та курені. Воно й оселилося на Тамані під командою полковника Сави Білого і судді Антона Головатого, як “Чорноморське Військо”.

Тамань — це одна з найцікавіших і найкращих закутин нашої Батьківщини, країна гарячого сонця, лагідного, теплого моря і привітного, гостинного українського населення — нащадків тих славних “чорноморських козаків”.

Тамань, чи властиво, — Таманський півострів, розташований поміж Озівським і Чорним морями і творить собою вузьку смугу землі довжиною на 80 кілометрів, у яку висувається Таманська затока, що й поділяє півострів майже на дві частини. Колись дельта ріки Кубані поділяла цей півострів на ще менші частини. Взагалі, ріка Кубань має дуже великий вплив на клімат і фізично-географічні властивості півострова. Кубань впливає з льодовиків гори Ельбрус, по дорозі розмиває своїми прудкими водами м'які підгірські ґрунти і несе багато намуту, що осідає на нижній течії ріки і особливо в її гирлі. Через ті замулення річище нижньої течії Кубані постійно змінюється. У 16-му віці ріка Кубань впадала своїм гирлом до Чорного моря, опісля змінила біг і повернула до Озівського, відтак ще раз до Чорного. Ще на старих мапах з-перед 30 років зазначено, що Кубань впадає в Чорне море, сьогодні вона знову вливається в Озівське коло міста Темрюк.

Північна частина півострова Тамань коло гирла Кубані покрита озерами і болотами, які разом з притоками і рукавами ріки творять плавні, себто болотяний, зарослий очеретом і іншою рослинністю, терен. Західна частина має характер узгір'я з багатьма горбами. Серед цих горбів є вулкани, які викидають гарячий наміл, і тому місцеве населення називає їх “блюваками”. Найбільший такий вулкан, заввишки 115 метрів, знаходиться коло Темрюка. На рос-

линність півострів не дуже багатий, бо немає там лісів, але зате багато садів.

Півострів з усіх боків оточений теплим морем, тому тут добрі умовини для господарювання, садівництва й баштанництва, бо море виділює багато вологості. Але разом Тамань — це країна сонця, бо щодо кількості сонячних днів у році, то вона стоїть на першому місці між усіма місцевостями східного Кавказького побережжя. В Тамані добре родився хліб, але тепер більшовики завели тут культуру бавовни. Восени в Тамані багато найкращих овочів і, між іншим, багато кавунів, динь, бросквин, абрикосів, айви, сливок і винограду.

Однак найбільшим багатством Тамані є рибальство. До її узбереж ідуть весною і восени через Керченську протоку великі “косяки” риби. Весною риба пливе з бідного на поживу Чорного моря в Озівське, а восени, коли вода в початках жовтня холоднішає, повертається на зимівлю до Чорного моря. Тоді й починається рибальський промисел.

Колись на Тамані була грецька колонія, а опісля утворилося **Босфорське царство** з столицею Пантікапеею на місці сучасної Керчі. За часів **Мітрідата** Босфорське царство вело боротьбу з Римом і нарешті попало під його володіння. В часах української княжої держави Тамань завоювали українці і на місці сучасної Таманської станиці заснували в X-му сторіччі місто Тматорокань. Пізніше Тамань попала під владу турків і татарів, а в 1771 р. її загарбали москалі. Сюди і перейшло, за наказом москалів, Чорноморське військо, яке згодом злучилося з Кубанським козачим військом. В пам'ять тієї події кубанська військова старшина поставила в 1911 р. пам'ятник у Тамані, який зображує запорожця з великим прапором у руках. На Поствменті пам'ятника вибиті вірші, складені Антоном Головатим.

Запорожці, які прийшли на Тамань під проводом **Сави Білого**, привезли з собою з Січі запорозький іконостас, Євангелію, чашу та інші церковні речі з січової церкви. Вони збудували були на Тамані церкву посередині козацької фортеці. Фортеця мала вигляд чотири-

кутника заввишки 7 метрів, з бійницями. Біля церкви була окремо збудована дзвіниця.

У 1932 р. більшовики визнали Темрюцький район українським районом і перевели "українізацію", яка швидко закінчилася винищенням українців та всього, що тільки мало українське забарвлення. Тамань попала в таку саму безпросвітну неволю, як і інші українські землі. На Таманські курорти, як от на Тузлінському розі, їздять московські вельможі, щоб лікувати себе боровиною, вигріватися на сонці на прекрасному морському узбережжі і наїдатися овочами та городиною, яку виплекують українські руки.

Тамань — це чудова українська земля, і хто раз побував на ній, того знову тягне побувати на гарячому сонці і в блакитному лагідному морі.

"Хто поїв наших "бичків" (дрібна, ловлена на вудку риба) і нашого винограду, — кажуть нащадки славних запорожців — таманці, — той до нас обов'язково повернеться!"

Віriamo, що повернеться на Тамань і українська молодь, яка тепер розсіяна по чужих землях. Вона й прожене московських зайд з сонячного закутка своєї святої Батьківщини.

САМІ ПРИЗНАЮТЬСЯ ДО ЗЛИДНІВ

Москва. — Московська газета "Неделя", кожнотижневий додаток до центральної газети "Известія", органу Верховної Ради ССРСР, помістила, на превелике здивування західних дипломатів і кореспондентів, критичну статтю, у якій автори признаються до існуючих в Советському Союзі злиднів, що їх, вони думають, можна буде направили при добрій волі, забуваючи, що злидні створила сама комуністична система.

У статті не тільки критикується доставка товарів першої потреби до магазинів і спосіб їхнього продажу, але також самих продавців, які займаються протекціонізмом. Стаття ілюстрована фотознімкою, на якій видно довгу чергу москвичів біля харчового магазину — нечуване колись явище у советській пресі.

Автори пишуть, що советські жінки проводять в чергах в середньому по 5,8 годин на тиждень, тоді коли своїм дітям вони присвячують куди менше часу, бо тільки 4,5 години. Чоловіки вистояють в чергах в середньому по 2,9 години. Газета критикує також якість товарів, які доставляються до магазинів, підкреслюючи при тому погані умовини в обслуговуванні, брак належної апаратури, машин до підраховування товарів, елементарних речей — таких, як папір, ножі тощо та поганий підбір продавців.

В кінці своєї критичної статті "Неделя" пише, що обслугову в торгівлі треба замінити і подбати про соліднішу доставку товарів першої потреби. "Це, що тепер пропонується покупцям, являє собою жахливу картину", — пише газета.

ГЕН. ЗНАЧК. ІНЖ. ПЕТРОВІ ПЕТРЕНКОВІ 85 РОКІВ ЖИТТЯ

Напередодні свята апост. Петра й Павла, а саме 27-го червня (ст. ст.), ВШ. член УВК та 5-ої Станиці СБУВ, учасник українських І-их Визвольних Змагань, ген. значк. УВК, дипл. інж. гідротехнік **Петро Петренко**, відзначатиме своє 85-річчя з дня народження.

З цієї нагоди Редакція й Адміністрація "Українського Козацтва" вітає Достойного Ювілянта та Його ВШ. Родину з висловами найсердечніших побажань всього добра, щастя, а особливо **кріпкого здоров'я**, на многі й многі літа!

Про життя та працю нашого Ювілянта помістимо відповідний ювілейний матеріал у наступному числі нашого журналу.

На многі літа, Дорогий Ювілянте!

Редакція й Адміністрація "У. К."

ВІДБУЛАСЯ ПЛЕНАРНА СЕСІЯ СКВУ

Торонто, Онт. (ІС СКВУ). — Згідно з рішенням ширшого засідання Президії Секретаріату СКВУ з 12-го березня 1983 року в Нью-Йорку, відбулося тут в п'ятницю, 22-го квітня ц. р. в приміщенні готелю Лейкшор Інн, ширше засідання Президії Секретаріату СКВУ, а в суботу, 23-го квітня, XVI Пленарна Сесія Секретаріату СКВУ.

Засідання Президії Секретаріату СКВУ відкрив в год. 7-й вечора та ним проводив у заступстві хворого президента СКВУ **Івана Базарка**, перший заступник президента **Микола Плавюк**.

Після молитви, полагодження вступних формальностей і прийняття протоколу з попереднього засідання, Президія застановилася над справами: XVI Пленарної Сесії; приготуваннями до відзначування 1000-ліття хрещення України; проектів бюджету на біжучу роботу СКВУ та на скликання IV СКВУ; статutowих вимог відосно скликання IV СКВУ та різними іншими справами.

Про стан підготовки до спільного відзначування 1000-ліття хрещення України інформували **Митрополити Максим і Стефан** та архипресвітер **о. д-р Семен Савчук**. Президія прийняла рішення покликати комісію, яка матиме завдання випрацювати до часу IV СКВУ проект загального українського відзначування 1000-ліття хрещення. Цей проект, одобрений Президією, буде запропонований IV СКВУ до схвалення.

Про підготовку до відзначування 50-ої річниці голодової облоги України по країнах поселення звітував голова Центрального Координаційного Комітету СКВУ д-р Василь Омельченко. Відмічування трагічної річниці підготовляють і ними проводять крайові центральні репрезентації відповідно до своїх можливостей, а завданням Центрального Комітету є такі відмічування координувати.

Про проекти бюджетів СКВУ — біжучого та конгресового — інформував скарбник СКВУ д-р **Ф. Мартинюк**. Зацікавлені справами бюджетів члени Президії зустрілися після засідання Президії для остаточного оформлення проектів обох бюджетів на XVI Пленарну Сесію.

Президія присвятила більше уваги справам підготовки до IV СКВУ. Згідно з вимогами статуту СКВУ, Президія підтвердила своє рішення з 1982 року і постановила представити XVI Пленарній Сесії до одобрення і затвердження: час і місце IV СКВУ; кількість делегатів на IV СКВУ для організацій-членів СКВУ; склад Президії Підготовчого Комітету; справу голів двох основних Комісій — програмової та організаційної; програму Конгресу; розподіл інших комісій і підкомісій між Америкою і Канадою та проект бюджету.

Президія ще раз одногосно підтвердила свою попередню ухвалу, що в часі IV СКВУ, що відбудеться від 1-го до 4-го грудня в Торонті, не повинні відбуватися ніякі інші імпрези.

Президія прийняла проект порядку нарад XVI Пленарної Сесії і закінчила наради молитвою Владики **Митрополита Стефана** в год. 9:45 увечері.

У нарадах Президії Секретаріату СКВУ взяли участь: представники Церков — Владика Максим і Стефан та архипресвітер о. д-р Семен Савчук, М. Плавюк, В. Безхлібник, п-і С. Савчук, В. Кирилюк, І. Білінський, Ф. Мартинюк, В. Мазур, О. Ковальська, П. Юзик, Б. Гнатюк, С. Букшована, О. Калиник, І. Флис, Ю. Данилів, Р. Трач, Б. Долішний, Л. Філь, М. Кушпета, В. Омельченко; від КУК президент І. Новосад і І. Іванчук; О. Коваль з Бельгії; І. Равлюк з Англії; Р. Малащук, В. Окіпнюк та інші.

В суботу, 23-го квітня, о год. 9-ій вранці почалася XVI Пленарна Сесія Секретаріату СКВУ, яку відкрив і нею проводив М. Плавюк.

Після молитви, прийняття порядку нарад та схвалення скороченого протоколу з XV Пленарної Сесії, зробленого на основі звукозапису про діяльність Президії Секретаріату за роки 1981 та 1982, звітував генеральний секретар Президії **В. Безхлібник**. За Контрольну комісію СКВУ звітував її голова **Іван Винник**, який після запитів до Президії і дискусії над звітами поставив внесок прийняти звіти "з подякою для президента СКВУ Івана Базарка й тих всіх пань і панів, що працювали в системі СКВУ".

Пленарна Сесія схвалила бюджет СКВУ на 1983 рік, місце й час IV СКВУ, кількість делегатів для членських організацій, програму IV СКВУ, Конгресові комісії та конгресовий бюджет.

IV СКВУ відбудеться в Торонті в готелі Гарбор Кесл в часі від 1-го до 4-го грудня 1983 року.

XVI Пленарна Сесія визначила кількість делегатів для членських організацій СКВУ за таким ключем: крайові центральні репрезентації — по 20 делегатів; міжкрайові надбудови крайових організацій — по 5 делегатів; крайові організації — по 3 делегати; Католицька й Православна Церкви — по 20 делегатів; Протестантські Віроісповідні Централі — по 10 делегатів.

До Президії Підготовчого комітету IV СКВУ обрано президента **І. Базарка** та його двох заступників, **І. Білинського** та **М. Кущету**, а на голів двох основних комісій назначено: **В. Кирилюка** — Організаційна комісія, і **В. Мазура** — Програмова комісія.

Згідно з вимогами статуту СКВУ у свій час будуть покликані статутова й номінаційна комісії.

Після прийняття нових членів, заслухання інформації сенатора **П. Юзика** про Сесію КПЛ і схвалення привітання для хворого президента **І. Базарка**, XVI Пленарну Сесію закінчено однохвилинною мовчанкою у пам'ять жертв голодової облоги України, молитвою і відспіванням національного гимну о год. 6:30 увечері.

Учасниками XVI Пленарної Сесії були члени Секретаріату з таких країн: Канада — 31; ЗСА — 22; Англія — 1; Бельгія — 1. З Контрольної комісії — 3; крайових організацій Канади — 14; крайових організацій ЗСА — 2; преса — 8 та гості — 25.

— — — — —

Д-р МЕЙС ДВІЧІ ВИСТУПАВ В ОЛБАНІ

Олбані, Н. Й. (І. Д.). — Громадський Комітет Олбанської округи для вшанування жертв голоду в Україні в 1932-33 роках спільно з місцевим Відділом Товариства Американців О б о р о н и Людських Прав в Україні зорганізував два виступи д-ра Джеймса Мейса з Гарварду, 26-го квітня цього року. Заходом В. Літинського модератор радіопрограми станції WQVK на хвилях 1300 Стіф Фиц представив д-ра Мейса як советолога з Гарварду, що опрацьовує книжки про голод в Україні. Він поставив низку речевих запитань, що на них відповідав вичерпно д-р Мейс. Мгр. А. Дурбак спитав, чому світ мовчав 50 років тому; чому американський журналіст Дюранті заперечував голод? Англійський журналіст Мекеридж назвав Дюранті великим брехуном, але він даліше фальшував інформації про СССР, вихваляючи Сталіна. Д-р Мейс відповів, що тоді була депресія у світі, тому увага

була звернена на власні економічні справи. Одна людина, мабуть, жид, запитала, чи жида й росіяни теж гинули з голоду в Україні, що д-р Мейс заперечив. Він опрацьовує книжку про голод на підставі советських статистичних джерел і зізнань свідків.

Заходом інж. М. Гереця історичний і східноєвропейський відділ ньюйоркського університету в Олбані запросив д-ра Мейса з доповіддю про політику СССР щодо України. В год. 7:40 вечора проф. історії д-р А. Такер представив д-ра Мейса, який виголосив одногдинну доповідь, з'ясовуючи історію України в 1917-33 роках. Українці створили незалежну державу, три роки боролися, але сильніша Росія перемогла. Советський уряд пішов спочатку на компроміс, дозволив на українізацію, українське шкільництво, українську академію наук, але вже в 1929 році Сталін почав ліквідувати українізацію, наукових і культурних діячів. Україна ставила опір, що виходив з українського села, бази українського націоналізму. Примусова колективізація, індустріялізація вимагали машин, що їх можна було купити за збіжжя. Тому в Україні забрали все збіжжя та харчі, щоб примусити селян вступити до колгоспів. Село ставило опір, "кулаків" вивезли на Сибір, середнякам відібрали всі харчі, так що мільйони вимерли з голоду.

Годі обчислити померлих від голоду, бо ніхто їх не рахував. Подають сім, десять, навіть 11 мільйонів. В советському переписі населення з 1929 року в Україні було 32 мільйони, в 1939 р. вже тільки 28 мільйонів. Перепис з 1937 року був такий некорисний для советської влади, що його сконфіскували, а співробітників перепису розстріляли як "ворогів советської влади". У наслідок голоду постала велика смертність, канібалізм, багато сиріт-безпритульних. Замкнено багато шкіл. Кордони між Україною й Росією були закриті для селян. В Росії не було голоду, тільки в Україні й на Кубані. Мотиви голоду були політичні, поперше політика Москви в Україні; подруге — усунути українську еліту, культурну й релігійну (ліквідація УАПЦ); потрете — здесяткувати українське село, що ставило опір советській владі й колективізації, й горіло повстаннями. Сталін знищив понад 20 відсотків українців. Великий голод у 1933 році — це найжахливіший геноцид у XX столітті. Чому і як це сталося, буде з'ясоване у книжці про голод, що появиться в Гарварді восени 1983 року.

Д-р Мейс відповів на кілька запитань, відтак довше розмовляв з присутніми, що його обступили. Заходом організаційного референта Громадського Комітету Є. Наболотного, жінки приготували каву й солодке. Присутніх було 80 осіб, переважно українців, бо студентів-американців було біля 20 осіб. Обидва виступи д-ра Мейса залишили тривалі враження.

ЩЕ ОДНА СВІЖА МОГИЛА

В неділю, 16 січня 1983 р., в Чікаго, на 89-му р. ж., відійшов у вічність старшина Українських Армій, сл. п. ген. **КОНСТАНТИН МАНДЗЕНКО** — учасник українських визвольних змагань; делегат на українських військових з'їздах у 1917 р.; 1918 р. — придільний до Запорізького Корпусу, згодом став командиром куреня при Ставці Головного Отамана Симона Петлори; був кілька разів ранений і за хоробрість та вірну службу Україні був відзначений **Залізним Хрестом Заслуги** та шістьма іншими військовими відзнаками; командир першого парашутного відділу Української Національної Армії в ранзі полковника; кілька літ тому піднесений до рангу генерал-поручника; почесний член СУВА; довголітній Голова Гол. Орденської Ради Хреста Симона Петлори та керівник Військових Справ ДЦ УНР.

Покійний інж. К. Мандзенко народився в м. Бар на Поділлі, в 1894-му р. Відзначався працьовитістю та простолінійністю характеру. Був заслуженим громадським діячем, непохитним українським державником і соборником. Любив українську молодь і працював теж для неї: Покійний був основоположником та першим головою Осередку СУМ-Америки ім. Ярослава Мудрого в Мілвокі, Віск.

Покійний був теж одним із основоположників Відділу УККА та "Самопомочі" в Мілвокі, Віск.

Похоронні відправи відбувалися 19 і 20 січня в похоронному заведенні Б. Музика і Син та в православній соборі св. Володимира в Чікаго, а кінцеві відправи, на цвинтарі **Форест Говп у Мілвокі, Віск.**, де 20 січня 1983 р. похоронено тіло Покійника на вічний спочинок, перевів правосл. священник **о. Марко Тодорович**. Співслужителями відправ були два українські католицькі священники, а саме: **о. монс. Ярослав Свищук** з Чікаго та **о. крилош. Іван Олексюк** з Мілвокі. Співав хор під проводом п-ї Раїси Кінаш.

Сл. п. ген. Константин Мандзенко залишив у глибокому смутку опечалену дружину **Богданну** та пасербів **Євгена** та **Софрона Недільського** та їхні родини, як теж далішню родину та багато друзів-

побратимів у рядах українських військово-комбатантських організацій, в Українському Музеї та в Клубі Сеньйорів, що в них Покійний залюбки працював.

Зворушливі й глибокі змістом прощальні слова та вислови співчуття опечаленій дружині Покійного — п-і Генераловій Богданні та пасербам і їхнім родинам, як теж і дальшій родині — виголосив **о. Марко**.

Крім цього прощали Покійного та складали вислови співчуття наступні особи: **Богдан Завадівський** — від Осередку СУМ-Америки ім. Ярослава Мудрого в Мілвокі, Віск.; **Олександр Цибрівський** — накреслив життєвий шлях, працю та заслуги Покійного Генерала; **о. крилошанин Іван Олексюк** був останнім промовцем. Він висловив співчуття опечаленій дружині Покійного — п-і Богданні Мандзенко, П-ву Недільським і дальшій родині. Згадав, що з групи п'яťох колишніх воїнів — учасників Українських Визвольних Змагань, що жили в Мілвокі, сл. п. ген. **Константин Мандзенко є останнім, що Його довелося поховати.**

Щиросердечні вислови співчуття ВШ. Вдові — п-і Богданні Мандзенко, п-ву Недільським і дальшій родині, від себе та від імені "Самопомочі", "Провидіння" й 46-го Відділу ООЧСУ, передав **Микола Яремко**.

З відходом сл. п. ген. **Константина Мандзенка**, українська спільнота стратила прикладного українського громадянина та гарячого патріота.

Вічна Йому Пам'ять!

М. І. Г.

СЕКРЕТНА ЗБРОЯ

“Бий хлопа дишлем!”

(Магістер Пікас)

Пригадую, як один з нью-йоркських Отців Василіян, що довгі роки трудився на місійній праці в різних провінціях Південної Америки, розповідав на якомусь “свяченому”, якщо це не була “просфора”, — легендарну просто історію про українську секретну зброю, що нагнала величезного страху тубільному населенню — індіанам чи метисам...

Це діялось в тридцятих роках в Аргентині під час дошкульної господарської кризи, що була там зрештою явищем перманентним. У провінції Міссіонес наші селяни-заробітничани увійшли в конфлікт з місцевим населенням-індіанцями на тлі доставки сільськогосподарських продуктів на міський базар у торгові дні. Конфлікт прибирав інколи таких гострих форм, що на базарній площі приходило до формальної битви, що її вигравали звичайно наші земляки в традиційний спосіб: кидалися до плотів-огорож, ламали колики та періщили ними своїх конкурентів, аж гуло!

Тоді конкуренти пішли, як то кажуть, до голови по розум: “Давай-

те, кажуть, засночимо цих проклятих “gringos” на чистому полі, серед степу-прерії, де немає оплуків, огорож, ані жодного частокілля!”

Одного разу, коли валка наших старокрайових скрипливих возів, навантажених лантухами збіжжя, просувалася до міста, на неї наскочила несподівано, серед чистого поля, ватага ніких індіан, озброєна в луки, самопали, сокрити, а навіть у старосвітські дерев'яні списи, і з бойовим галайканням вдарила на заробітчан! Думалось розметуть, рознесуть нашого брата в пух і прах!

Та ба!... Тоді саме прийшла до голосу українська секретна зброя! Наші дядьки кинулись до возів, повідчіпали важкі, залізом ковані орчики та люшні, поплювали в жмені і завдали напасникам такого лупня, що з того часу автохтони спасували перед імігрантами раз і назавжди.

— З українцями ніяк не виграєш війни, — говорили, важко потурбовані. — В них є своя секретна зброя!

Інер